

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Danske Samlinger

for

Historie, Topografi, Personal- og Literaturhistorie.

Udgivne af

Chr. Bruun,
Bibliothekar ved det store kongelige
Bibliothek.

O. Nielsen,
Dr. phil., Arkivar ved Kjøbenhavns
Raadstue-Arkiv.

og

S. Birket Smith,
Universitetsarkivar, Assistent ved Universitetsbiblioteket.

Anden Række. Fjerde Bind.

Kjøbenhavn 1874—76.

Forlagt af den Gyldendalske Boghandel (F. Hegel).

Hoffensberg, Jespersen & Fr. Trap Etabl.

Ribe Stifts Beskrivelse 1638.

Indberetninger fra Stiftets Præster til Dr. O. Worm, meddelte af O. Nielsen.

Schodburg herrett.

som ligger i Böuling lehen i Harsyssell, haffuer en kiebsted Hemyig, trende bircher, nemlig Böuling, Guddum, Harboøer birker. Vdi samme herret ere tilsameb 17 sogn.

Böuling sogn er den allervesterst udi samme herret oc strecker ud oftuer fiorden paa Clittelandet oc i Westerhaffuet. Norden for Böuling sogn ligger Ramme, nordvest Fieltring, begge i Vandfuld herret, oc adskilles ved en liden ström oc aae, som gaar norden om slottet ned i fiorden. Paa den synder side ligger Nees sogn oc skilles derfra med en liden fiord, kaldis Indfiord, paa øster siden er Flynder sogn. Kirchen ligger noget westlig i sognet, haffuer Böuling slot en agger langt nordvest fra sig, oc prestegaarden lige saa langt sudost fra, huor strax østen hos ligger en liden backe kaldis Böuling berg. Samme sogn er aff gammel tid dielt udi fire parter 1. Kirckebye, vesterst, 2. Skadhiede, nordest, 3. Østerböuling, østerst; disse trey parter ere bircket, den fierde part kaldis Brørup, haffuer otte eller nij gaarde oc nogle faa boele, ligger synderst oc udi herrettet, oc adskilles fra bircket med en aae, som kommer fra Forre mølle oc gaar vester ned i fiorden. Sognet gietter ieg er i gammel tid kaldet Bøyel eller Boffwel Eng, efterdi engene böye sig allevegne om oc igienom sognet, hvor nogen rivier oc strøme findes.

Flynder sogn. Nest østen til Böuling er Flynder sogn (annexeret til Böuling), haffuer Romme norden for sig, Møborg

sudost. Kircken ligger noget til nør i sognet, synderst i sognet ligger en herregaard, kaldis Beckmarch; den største ström oc aae i dette sogn kaldis Flynder aae, som kommer ned fra Ørs ret østen om Flynder kirche, saa ned østen oc synden om Beckmarch udi en liden siø, kaldis Tangsiø, saa norden om Ulsund i Indfjorden. Ellers findes mange smaa becke oc strøme allevegne i sognet, oc huor de skiude til sammen, giøre de udi marchen adskillige odder oc fleener, huor aff sognet oc siønes nogenlunde at kand haft sit naffn i gamel tid oc iche aff nogen flynder fiskerij, som der i sognet er aldelis ingen. Den østerst part i sognet kaldis Krog, fordi den indsluttes mesten dell melløm aaer oc strømme. Gaarde oc boeliger ligge alle enlige, som oc mesten i Böuling sogn. Wdi samme tuende sogner ellers intet synderligt denckwerdigent enten med monumenter, naffnkundige höye etc.

Neess sogn er nest synden oc sudost op til Böuling sogn oc schilles derfra med Indfjorden, som for er rørt; paa vestersiden er florden oc Clitte landet, paa den syndre side en større flord, huor fra synder paa den anden side er Synder Nessom, Stabye etc. udi Wuldborgherret. Kirchen ligger nordest i sognet nest sudost indtil Indfjorden, haffuer en herregaard 2 aggere langt nordost fra sig, kaldis Ulsund, dog et vand mellem den oc kirchen kaldis Kirchesund. Ingen byer er i same sogn uden nogle gaarde oc boelige langs ud med Synderfjorden, kaldis tilsamen Schalstrup, ellers kaldis den vesterst part i sognet Wester Nees oc ligger en gaard der hos mod fiorden, kaldis Nøragger. Sognet ligger mellom forskrefne tuende fiorde som en neß oc odde, huor aff det oc haffuer sit naffn.

Møborg, hoffuet sognet, ligger østen for annexen Nees oc skilles ved en aae kaldis Møborg aae fra Weem etc. udi Hierom herret. Østen Møborg ere nogle gaarde aff Guddum sogn, norden er Faberg, nordvest er Flynder sogn. Møborg kirche ligger noget sydlig i sognet paa et höyt berg, kand fordi sees wiit, end oc langt udi Wester søen. Wdi samme sogn til nør er en herregaard kaldis Holmgårdt. Ingen byer i samme sogn uden en liden norden kirchen, kaldis Østerbye. Ellers ligger gaardene mest enlige, blant huilche de fornemste ere disse: nest norden under kirckeberget er Prestgaarden, Amstrup vesten, Schredergaard synden, Hyltdall østen.

Lumborg (vel Longberg aff et berg norden kirken i øster oc vester) sogn ligger vesten til Romme, østen for Ramme oc synden for Hoffue i Wandfuldherret, norden indtil Böuling oc Flynder. Ingen byer uden en norden kirchen (ud med en lang berg), kalthus Lundsbye, huor strax norden for findes en stor kier, kalthus Huæskierd, huor aff flyder en liden strøm, som falder øster oc synder oc saa sudvest ned til Forre mølle oc siden ned mellem Böuling oc Flynder sogner, som forskreffuet staar. Kirchen er nesten mit i sognet. De fornemste eniste gaarde i sognet: synden kirchen Prestegaarden, Møltorp, vesten Kielder, Wraegaard, norden Nordenkier, Lumborg berg — natalis locus d. m. Cbristiani Longomontani —, nordvest fra kirchen findes nogle höye, kalthus Marhöye, Weirhöye, Höffske höye. Synden oc til sudost i sognet er en stor hiede, kalthus Lumborg hiede.

Romme sogn ligger strax østen til Lumborg oc $\frac{1}{2}$ liden miil omtrænt ret synder fra Lemvig. Romme kirche er fierdings kirche i herrettet oc tinget ligger der hos. En liden herregaard er synderst i samme sogn kalthus Ørs. Thoe smaa byer findes i samme sogn norden kirchen, nemlig Rommeby oc Offuerbye. De fornemste eniste gaarde: norden Sodborg, Bieregaard, østen Roersgaard, vesten Prestegaarden oc Quistgaard oc en liden strømgang der imellom. Synden kirchen er en stor rum hiede, huoraff maa skee sognet haffuer sit naffn oc kalthus Romme hiede. Norden kirchen mellom Romme oc Leem findes en dyb dall, kalthus Rom dubbe, huor fra flyder en liden strøm gienom Lemvigs siø nord udi Limfjord.

Thørring sogn. Wdi Thørring, som er hoffuedsogn, ligger Thørring kiercke mitt i sognet paa en höy sted, huor mand kand staa paa kierckegearden oeh see langt ud i Vesterhaffuet, oc norden fra kiercken see offuer Lymfiord til Tye. Nordvest fra kiercken ligger en herregaard, som kalthus Vaskiergaard oc haffuer sit naffn aff en kiær, som ligger lidet vesten fra gaarden, som heder Vaskiær; allevegne fra samme herregaard ligger nogle höye, iblant huilcke en kalthus Tranhöy, den anden Baunhöy, de andre höye ved mand icke naffne paa. Sudost fra kiercken ligger Prestegaarden, som kalthus Hestedal, fordi den baade ligger i en dyb dall, saa och att der er god gres til hestene om sommeren. Nordost fra Prestegaarden

ligger en megitt stor biere, som kalmis Huereidzbiere, och paa samme biere findis en höy, som kalmis Storckhöy. Sudvest fra samme gaard ligger en höy, som kalmis Mølhöy. Nordost fra kiercken ligger en stor enlig gaard, som kalmis Siøgaard oc haffuer sitt naffn aff en siø, ligger synden fra gaarden, heder Hornsiø, aff huilcken siø løber en smuck liden aae synder igienom en kiær, som kalmis Sortkiær, item en megit stor biere ligger strax synden gaarden, som kalmis Saxbiere. Nordost fra kiercken ligger to enlige gaarde, den ene kalmis Dalgaard, den anden Halgaard. Norden fra kiercken ligger fem enlige gaarde, som er Auer, ock norden fra denne gaard ligger en höy, kalmis Gielshøy, Sudergaard, Lyckisgaard, Grandzgaard, Magaard, item en stor biere norden fra disse gaarde ligger, som kalmis Thørringbiere, lidet nær fra denne biere ligger en liden siø, som kalmis Østersiø, udi en udmarck, som kalmis Giellø. Nordvest fra kiercken ligger to enlige gaarde, som kalmis Lumfarbeck oc haffuer dieris naffne aff en beck, som løber frem omkring gaardene. Norden derfra ligger en enlig gaard, som kalmis Dusgaard. Vesten fra kiercken ligger fire enlige gaarde, den ene kalmis Eskibeck, den anden Sodborre, den tridie Seibiere, den fierde kalmis en gaard ved Kiær. Vesten fra disse fire gaarde indtil Hygum och Hou sogn er liggendis en megitt stor kiær. Sudvest fra kiercken ligger en stor enlig gaard, som kalmis Kockholm, sudost fra samme gaard ligger to höye, som kalmis Tuillinghöye, østen fra samme gaard ligger en höy, som kalmis Skielerhöy. Herforuden paa Kockholm marck er der fire höy, som kalmis Kockholm höye, item to andre höye, som kalmis Gildhöye. Sudvest fra kiercken ligger en by, som kalmis Balleby. Synden fra kiercken ligger en by, som kalmis Callitzø, synden fra denne by ligger en höy, som kalmis Dyrhöy. All lengst synder op i sognet fra kiercken ligger fire enlige gaarde, som er Kiersgaard, Begsgaard, Loumandzgaard och Hummersgaard.

Heldom sogn. I Heldom sogn, som er annex, er en liden kolle kiercke, som kalmis Heldom kiercke, och ligger den mit i sognet paa en höy sted. Nordvest fra kiercken ligger annexprestegaard, som kalmis Kirkegaard, och synden fra samme gaard ligger en liden muos, huor mand graffuer skortørre eller klyne, och menis der i gamle dage att haffue standen

en liden kratt eller skou, thi mand tit och offte haffuer opgraffuen aff jorden sammestedz baade stycker roden træer saa oc nødskaller. Norden fra Heldorf kiercke ligger to enlige gaarde, den ene kaldis Nør Vinckel, den anden Sønder Vinckell, oc findis sammestedz paa marcken sex smaa höye, som icke haffuer nogen naffn. Sudvest fra Synder Vinckel ligger en liden kielde paa marcken, som heder Hoberstofft, omlagt med stiene. Østen kiercken ligger to enlige gaarde, den ene kaldis Ballegaard, oc den anden Østergaard. Gamle monumenter med rune bogstaffuer, item skoffue findis huercken i hoffuet sogn eller annex.

Lemvig er en liden kiæbsted liggendis udi Schodborg herret ved Limfiorden oc haffuer sit naffn aff annexen Leem (som ligger ret østen offuen byen) oc en wiig, som er strax norden indtil byen aff Limfiorden. Samme bye er paa øster, synder oc westerside med store berge oc backer aff naturen omgissuet. Wdi byen er ickun en kircke, som forдум er kaldet sanct Nicolai kirche. Strax synden byen ligge en-liden fersk søe, kaldis Schallesøe. Strax vesten byen er Heldorf, nordvest er Thørring, synden er Romme.

Leem sogn oc kirche ligger strax østen indtil Lemvig oc er dertil annexeret. Norden i sognet er en herregaard kaldis Kabbell. Gaardene (som ellers fast offuer herretet) ligge oc saa miest enlige. Nør i samme sogn findes en saare stor höy hieder Skellerhöy.

Nessom eller Nør Nessom sogn. Nest østen til Leem sogn findes Nessum, som kaldis Nør Nessom, fordi et andet sogn ligger i Vuldborg herret (synden offuer fiorden fra Nees sogn) kaldis Synder Nessom. Samme sogn ligger langs ud med Limfiorden. Kirchen ligger meget höyt paa en backe, saa den fordi viit kand sees iche allene udi Harsyssel, Thye oc Mors, mens oc i Vesterhaffuet. Strax østen kirchen er en herregaard, kaldis Kongensgaard, der synden fra er et berg, kaldis Åesberg. Gaardene i sognet ligge alle mest enlige. Østen oc synder oc nør Byschou, aff en backe der norden for rinder en beck ned i Limfiord, kaldis Høffdbeck. Synden derfra er it berg kaldis Skrinckberg, sudvest derfra Mungelhöye. Østen derfra en höy (paa huilchen mand kand see den gantze march) kaldis Wiishöy.

Faberg sogn ligger norden till Møborg, haffuer Romme paa vester side, Guddum, huortil den er annexeret, østen oc Nissom paa den før side. Kirchen siges aff gamle folch at skulle vere bygget aff en jomfrue aff de Friisers stamme. Ingen byer i same sogn uden 1 liden østen kirchen, kaldis Børring, derhos findes nogle höye, kaldis Deggerhöye, oc en dal, kaldis Bydall. Noch en anden liden bye nordvest fra kirchen, kaldis Lundzbye, derhos er Lundhöy oc Kaanhöy. Ellers eniste gaarde. Synden kirchen er Faberg dall, der paa marchen er Friishöy, Dunnetzhöy, westen kirchen Westergaard, der hos ett berg kaldis Kieldberg med en kilde udi. Nordwest Blochsgaard, norden for Engellund, tilforne en herregaard, mens nu besiddes af bønder. Wed Hyldgaard er en kilde, kaldis Baggeskilde. Synden oc østen i sognet findes en stor hiede, derudi er Jyltzköy oc Kielderhöy. Item Ellerbeck, Hestbeck, Lildbeck. Øster i sognet findes Schoedalshöye, Skørmdall, Limsdall.

Guddum sogn. Nest østen Fåberg er hoffuet sognet, som kaldis Guddum sogn, mesten part et birck, hos kirchen er Guddum closter; paa detz march er Kløwenhöye, Harehöy, Kirckhöy. Neden closteret mellem tuende store backer er en dal oc aae, som gaar nesten tuert gienom sognet; wdi samme dal siges at haffue staaet en capell, derhos haffuer veret en kilde (som aff aae er bortskaaren eller esfter løbbet), kaldtis wor Frue kilde. Synden i sognet er en stor hiede, en mil lang oc breed, huorudi findes disse höye: Huistenhöy, saa kaldet aff en sande der hos liggendis, item Riishöy, Sluntzhöy, noch tuende höye, kaldis Klockstuffue höye, huoraff den ene er udkast oc derudi funden en steen stuffue. Endnu en höy i samme hiede, som kaldes nu Angelands eller Amletz höy oc holdis aff gamle folch for kong Amletz begravfelse eller nedlagh etc. Derhos er en stor moese, kaldis endnu Angelands eller Amletz moese; der findes oc nogle dale, kaldis Langdall, Stoudall, Fruerhoele. En liden bye synder i sognet er, kaldis Fiskbech, derhos er dale Styffuerdall, Dryndall, strax derhos Wlffuehöy. Ved en gaard, kaldis Krog, Lyckhöy oc Leerhöy oc en dal, kaldis Tienerdall. En liden bye findes østen i sognet kaldis Schodborg, huor aff mueligt herretet haffuer sit naffen; derhos ere adskillige höye oc dale som efterfølger:

Bierberre, Klöwenhöye, Soelhöy, Ladehöy, Kieldberg, Duerrehöy, Gieshöye, Giøghöye; dale: **Troldal, Skibsdal, Kramshoeledall, Nerkendedall.** Hos en gaard, kaldis Østergaard, findis adskillige höye, nemlig **Løyenhöye, Kiøbenhaffns höye, Klockhöy, Haarensberg, Kirckberg, Lausgutzberg,** oc en kilde paa samme march, kaldis Raffns kilde. Westen kircken ere trey gaarde, kaldis Tang, der hos en höy, kaldis Grønhöy, oc en kilde, kaldis Ous kilde. Noch thoe gaarde, kaldis Lind, derhos findes, som det siönis, en gamel skantze eller vold, kaldet Trælborgh. Ved en ensted gaard, kaldis Viim, er en kilde, kaldis Plumkilde, oc nogle höye kaldis Byehöye, Liungberg. Norden kirchen er **Prestegaarden**, der hos en meget stor höy, kaldis Raaberg, oc en, kaldis Flintberg, Timeling, item Dybdale. Item Traberregård oc bye, derhos findes Langberg, Kiølleberg, Foelaae och en kilde, kaldis Skoukilde. Hos Bierum findes Quædeberg, Smiddeberg, Riisberg, Skaarberg, Skakildbergh. **Wed en gaard, kaldis Suurkier,** er Blesberg. Nordoest i sognet ligger Tangsgaard, der vesten for en lidenlund, kaldis Tangshoffued, med en liden aae gienom detz enge, kommer ned fra Reesen.

Reesen sogn er nest østen fra Guddum, wed kirchen ligger en liden bye, kaldis Reesen bye. Nest synden til Reesen er Ølbye sogn i Hierom herret, oc affskilles med en liden strøm, kommer ned fra Fousing udi Vand, hieder Kiil, oc saa ud i Limfjorden. Gaardene i Reesen sogn ligge mest enlige; norden Stor Hiegaarde, Totum, nordvest er **Prestegaarden, natalis locus D. D. Joh. Resenii, item Dalgaard, Pilgaard, saa oc Kockholm,** som tilforn haffuer veret en herregaard, mens nu besiddes aff en bonde. Synden kirchen er en gaard, kaldis Ørgaard. Sudwest fra kirchen er nogle höye, som kaldis Bramelhöye, Kobbelhöye. Nordost fra kirchen er nogle bierge, som kaldis Kielberge.

Homelom sogn er annex til Reesen oc ligger norden oc østen ud til forskrefne Reesen. Paa den nær oc øster side gaar Limfjord om forskrefne Homelom sogn. Kirchen ligger paa en höy platz oc kand fordi viit sees, synderlig offuer i nær. Norden for samme kirche er Ottesund, huor der er trajectus mellom Thye oc Harsyssel; der igienom seyles fra Lemvig etc. ned ad fiorden til Aalborg oc andenstedz. Udi samme

sogn er tuende herregaarde, den ene ved Ottesund norden kirchen kaldis Weyberg, den anden kaldis Strandberggaard sudost fra kirchen mod Struer. Gaardene i dette sogn ligge mest enlige, som ere Pallisgaard, Breenholt, Stochendal, Bramstrup etc.

Wennøe er en liden insul oc sogn, liggendis østen indtil Homelom, oc er annexeret till Hierom oc Giemsing i Hierom herret, dog søger de deris ret til Schodborg herritz thing.

Harboøer sogn oc birck, endog det ligger mesten gantze vesten for Wandfuldherret oc er annexeret til Engberg i samme herret, dog haffuer det aff arrildz thid veret regnet thil Schodborg-herret; detz chorographiche description findes aff bemedte aarsage hos Vandfuldherretz beskriffelse.

Vdi forskrefne Schodborgherret kand aldielis ingen wissenschaft bekomes om Danerlung eller andre monumenter eller antiquiteter, end som for er rørt.

Her en afbildung af en lille mynt.

Sadan selffmynt ehr fundenn paa en ode, heder Gelløe, i S. Predbørn Gyldenstierns tid, som daa haffde Böulingh leen, ligendis same ode en fierding veigs norden for Lemuiugh, som sigis att schulde haffue sitt naffnn vdaff en slachtning imellom kong Ameleck och kongen aff Engelund, som endnu findis noget aff schantzerne kiennd paa denne dagh.

Wandfuld herrit,

$1\frac{1}{2}$ miil lang oc $\frac{1}{2}$ miil bred, vd met haffsiden, det nordiste oc vesterste i Harsyssel, haffuer 9 sogne: Hyom, quasi Høyom á collibus, Hove, a forma, er skicket som en fisker hou, Engbierg, aff de grönne Engebierge Vandborg, aff de vandige bierge, Ferring, quasi fære enge, Trans, quasi trans scilicet Dybaa eller Buebierg, Fieltring, aff viel ø: mange enge, der haffuer verit ud met haffsiden i fordum tiid. Dybe, aff dy ø: dynd oc putzer, Ramme, den rammer emellem sig oc haffuet baade Fieltring, Trans, Ferring, Dybe, Vandborg oc slutter Hove met sønden til.

Hou sogen, nest sønden till Hyom sogen. Kircken kalledis fordum S. Peders kircke. Norden forskrefne kirche leger en liden kiell, som kalldes S. Peders kiell. Vesten forskrefne kircke leger Hou aa, som løber nær paa, vesten forskrefne aa leger

Kirckeby — 4 mend. Norden forskrefne kircke leger eniste gordt Vester Venkell, Øster Venkell, Mell Venckell, Reffhall och Stigordt. Østen forskrefne kircke leger 4 smaa buoll, som kalldes Hyffeland. Sønden forskrefne kircke leger eneste gordt Vester Houmai, Øster Houmai, Mell Houmai, Stinhuoll, Lysborig, Houlind, Maribuoll, Houstuor, Knorborig, Houdam. Vesten forskrefne kircke leger Housnabe, — 4 mend, eneste gordt Løgbierig, Tulbirig, Nødsku, Vester Klinckiby, Øster Klinckiby och Reffsku. Sønden Venckell leger enn liden höy, som kalldes Venckell höy. Norden Housnabe leger en liden bech Terckelbek.

Hy o m b sogn, nest norden till Hov sogn, haffuer sin naffn aff de mange höye och bierge, som den omringet med er. Höyene ere disse: Tischhöy, Ellermoushöy, Grønhöy, Smidie höy, Tophöy, Ullffhöy, Reffhöy, Aggerskouhöy, Tusdallhöy, Sparrishöy, Gildhöy, Biensberrghöy, Hollantzhöy. Runebog-staffver ingen. Kircken kalledis fordum **S. Thøgers** kircke, saa at **S. Thøgers** brønde endnu kand sees ved en liden beck ved naffn Kaarsbeck. Dale ere disse: Dubbe, Byskouholl. Byer: Synderby, Byskou, Nørbye. Enisthe gaarde ere disse: Passgaard, Rammersgaardt, Paakier, Ellermous, Aggerskou, Weye, Westergaard, Dalgaard, Broxgaard, Nygaard, Smedtzgaard, Klostergaard, Grummisgaardt, Agger, Grabeck. Her endis Limfjorden.

Wandborg sogn ligger mit i herridit oc der er fierdings kircke, emellem Engbierg, Houg, Ferring oc haffuit eller fiorden. Höye, en ene, kaldis Raabierg höy, legger sudoost for sognen. Dale, en, kaldis Vandborg dal, begynder lit norden kircken oc løbber vester i fiorden. Mit i dalen kommer nogen smaa vandspring, men nederst i dalen er en stor kildespring vel 8 eller 10 allen bred, kaldis Bundløes pytt, fordi den meenis bundlös. Byer ingen, men eniste gaarde oc boele emellem hin anden: Strande, Agger, Dalgaard, Muncksgaard, Nørgaard, Skredergaard, Blaabierg, Mægbeck, Brendgaard, Katkiær, Gam-melgaard, Østergaard, Houdam, Galtmuose, Nygaard, Musholm, Fogelsang, Raabierg, Skidengaard, Quistgaard, Magaard, Kir-ckensgaard, Damgaard, Kubstrup, Flivesgaard, Brunsgaard, Skoumuose, Holgaard, Gaaskier, Vestergaard, Mølgaard, Bierg, Grydsbeck, Prestgaard.

Fieltring sogn. Optegnelse offuer de höye, dalle oc aaer, som findes udi Fieltring oc Trans sogner, efter strenge Her Canzelers skriffuelle. Udi Fieltring sogn en liden hiög udi vester fraa tou gaarde, kalt af samme hiög Skalchiög, nør en liden hiög kalt Govelshiög, østen fra Gadgaard, af hvilcken forskrefne hiög en boel kaldis Govelshiög. En liden hiög fra Musholm ret udi synder ligendes, som kaldis Møgelhiög. Her foruden findis en dal heder Otñdal, udi nør fra en gaard, kaldis Loffvelsgaard; en stor dal kaldis Jermeldal udi synder fraa en liden aa, kalt Nöraa, som kommer ned fra Dybe sogn oc løber udi haffvit, noc en liden aa kalt Morup aa, som kommer østen fra Ramme sogn oc tager sin hensart udi haffvit. En liden kilde kalt Elkielede findis østen Fieltring prestegaard.

Trans sogn. Udi Trans sogn disse efterskreffne: en liden hiög kalt Agishiög udi norvest fra Herpinggaard. Synden fra Store Emker liger 3 smaa höye, kaldis Emkier höje. — Udi nør fra Store Bobierge liger en liden hiög, ved naffn Liunghiög, hor af en liden gaard der huos kaldis Liunghiög. Synden fra Liunghiög liger 6 smaa höye, kaldis Dverrehöje. Udi synder fraa Mollerupgaard liger fem smaa höye, kaldis Mangehöje. Sudvest derfraa en hiög kalt Tueshiög. Udi nør fra Grubdal en liden hiög, kaldis Grubdalhiög. Udi nør fra Neerby en liden hiög, kalt Neerbyhiög. Udi øster der fra en hiög ved naffn Raffnhiög. Noc udi synder derfraa 2 smaa höye, kaldis Kathöje. Udi synder fraa Biergegaard en stor hiög, kaldis Thammes Knu höje. Udi nør fra Rechby en hiög, kaldis Ulfshiög. Udi øster fra Jngelkier en liden hiög ved naffn Erthöy. Udi øster fra Trans kircke en liden hiög, kaldis Rønhög. Sudvest fraa Mollerup en dal ved naffn Runddal, nør fraa Liunghiög en stor dal, kaldis Tamdal. Udi disse 2 sogner, nemliggen Fieltring oc Trans, findis ingen meere dalle, höye eller aaer, det ieg kand vide af at sige.

I Engbierg sogn findes fem bierge eller höye. Den første kaldis Firehöy, menendis der fire effter hin anden att vere begraffsuit, som siunis troligt att vere. Den anden kaldis Dronnings höy, och imellom disse begge heder det Kongens led. Den tridie kaldis Biørns höy, paa huilcke ere nogle andre smaa höye. Den fierde Troldborg höy. Den femte

Tuds dall höy. Tu enested gaarde Lund och Smedshaffue, och derforuden findes her gaarde och boelle, som ere: Neirup, en liden by med 4 mend, 1 boell derhos, kaldis Skou, item en gaard Skidenvoy och liden Skidenvoy, och en boell Kringell, item Engbiergby med 5 mend vdi, sampt en gaard, kaldis Rosdall och Troldborg, item en boell, Aarlsgaard och Huole.

Harboøer, en flask land, er en fiskeleide, begaffuett medt en herlig fiskeri, om vinteren medt sildfiskenden, om sommeren medt krogfiskenden. Dette land er paa dett neste omflött, paa den vester side haffuer den den vilde haff, paa den øster side Limfjorden, och vndertiden komme haffuet och fiorden tilsammen, huilcke fiord opkommer medt nogle aamunder, som kaldis Noor och Prestegroben, som siden vyder sig i nogle florder, en kaldis Meilsøe och nogle andre der hos; siden dragis de sammen igien ad en sneffuer munde, kaldis Looegrob, vyder sig saa igien i en temmelig søe, strax sammendragis i ett, kaldis Veile, och strax der efter vyder sig i en stor fiord, kaldis Synderfiord, som gaar nest ind till Bou-bierg begyndis, igienom huilcken kaas der sigis aff i fordom tid, att kongelig flode haffuer haffst sin seylatz vd ad Vester-søen, som Saxo Grammat. henseer — pag. mihi 249, vdi Sant Knuds tid.

Item er her optagen aff kierckens altare for en 5 aars tid siden en steen medt nogle bogstaffuer paa, som kierckeuergerne daa till sig anammede och er hos denom.

Dybbe sogn. Dene Dybbe sogn kaldis i gamle dage Dyb-beck, thi saaledis staar der schreffuet paa huellingen i kircken: anno 1517 lod her Matz Krabbe prest i Dybbeck dene huelling mure. Dene sogn er i lengen en half milvegs lang af norden i synden oc en lille fierding milvegs i bredelse aff vester i øster. Derpå følger et grundrids af sognet, hvorpaa nævnes følgende steder: trej gaarde kallendis Kastbierg, Knudsgaard, Biæregaaardt, Dalgaardt, 1 boel, sønden derfor Hellekilde, østen derfor Lille og Store Flantzmouse, 3 gaarde, kallis Nar Dybbe, sønden derfor Roed, Liisbierg, Huolkiar, Vlfbierg, Bromsgaardt, Møgelgaardt, Dybbe kircke ligger fast mit i sognen, østen derfor Ertbierg, Veilingsgaardt, Kirckgaardt, Syndergaardt, østen derfor Engedal, Vadbierg en agertoft, Vesterslette, en boel, Østerslette, en boel, østen derfor Øerveile, Store Pugholm, en

gaardt, Lille Pugholm, en boel, Dybbe præstgaardt, Grobsgaardt, Vester Herup, Øster Herup, 2 halfgaardt. I den midterste del af sognet er en bek som kaldes Jilling eller Jelling. «Her ligger nogle smaa høje alle vegne, ingen dog naffnkundige.»

Ferring sogen vdj Vandfuldherrit liggendis nest ind til Vesterhaffuet, som er den ringiste sogen vdj forskrefne herrit, en part vdaff Prestegaardens eyndom oc saa ander deris her om kring liggendis erre aff haffuit, saand och vand forderffuit, som paa kiendes och verre dett er och bliffuer aar esfter anden. Vdi norduest fra kiercken er liggendis en liden fiord, som strecker sig heden vdj norden til Haarboør land vedtager, sønden fra fiorden en liden saande, som kaldis Ferring saand, sønden fra saanden er en stuor bierge, som kaldis Boubierge, strecker sig derfra en fierding veys sonder paa. Østen fra biergen 2 stuor höy, den enne kaldis Hestebierge, den anden Knustehöy, vesten fra kiercken er prestegaarden liggendis; østen fra kiercken en liden ringe hergaard, kaldis Damsgaard, siden ere de andre gaarde, halffgaarde, boele och gaadehuse, som er ickon ringe och fra vesten, norden och østen om kringh kiercken liggendis, som er icke en snes tilhaabe allesammen, som haffuer heste och vogen. Viider om denne lidell ringe sogens lejlighed er icke beuent atth skrifue om.

Ramme sogn vdi Vandfuldherrit, en liden oc ringe sogn med faa oc smaa gaarde vdi oc mesten part til slet march. Dog herforuden er en hergaard i sognit, ved naffn Ramme-gaard, liggendis vesten for kirchen oc præstegaarden. Her hos findis ocsaa en bech eller strømgang igienem sognit, som kommer aff norden oc løber vester paa ad haffuit, paa huilche strømgang er trinde møller, den første kaldis Offuermøll, liggendis vden for Rammegaards port, den anden kaldis Meld-møll, den tridie Vesterøll, huilche alle trinde ere vdi samme sogn. Item en liden dall liggendis myt vdi sognit, kaldis Biørnedall. Oc en anden liden dall liggendis norden præstegaarden, kaldis Sundsall. Oc ellers gaardene liggendis fra hin anden foruden byer, oc intet andit her findis bevent er at optegne.

Hjerrum herrit.

Naur sogen. Byer: En bøy nessnes Falsø. En bøy

kaldis Offuerlund, som leger øster fra Falsø, och kierchen ligendis der øster for paa en høy bere. Nederlund, preste-gaarden, ligendis der synen fra kierchen i en dall. En bøy kaldis Naur bøy; der forre huos huillche samme skreffne 4 boyer findis en felles foorte och stoer maarads, som kaldis Giedmuose. En bøy kaldis Alstrup, nuorost fra kierken. En bøy kaldis Vogenstrup. En bøy kaldis Krunderup, som liger huos nogen store berge och høye, som kalldis Krunderup berge. Gaarde i forskrefne Naur sogen: Først en, kaldis Kierdgaard, 2 kaldis Offuergaard, liger huos samme store bierg, 3 kaldis Staffildall, som liger noren till samme Krunderup berge.

Sir sogen fortignelse. Først Bieregaard, ligendis noren ind till Krundrup bierge, huoraff den och saa haffuer sin naffn, den kalldis Bieregaard, 2 kalldis Sieregaardtt, 3 kalldis Balle-gaardtt, 4 kalldis Østergaard, och findes der møtt iblant en liden kierche med ingen thoren paa, kaldis Siere kierche och ingen præstegaard der huos.

Ølby kircke i Hiarum herrid, consecreret S. Nicolao, er en lidet koldet kircke, østen fra Weirum, liggendis synden i sognen. Nordvest fra kircken ligger en by med 4 gaarde foruden præstegaarden oc trey boele vdi, kaldet Vesterølby, oc ligger Præstegaarden vesterst i samme by. Strax ved kircken ligger en kilde kaldet S. Nilaus kilde, huoraff kircken haffuer sit naffn, oc løber aff samme kilde en beck synden om kircken gennem en dal, kaldis Synderdal, oc gaar igennem Vesterølby oc ydis i en mølle aae kaldes Kiærdgaars mølle. Vesten for kircken ligger en enstig gaard, kaldet Mølberig, oc der strax nedens for forskrefne Kiærdgaars mølle, som haffuer sin mest tilob aff en beck, kommer aff synden fra en mose, kaldet Amleths mose i Fousing. Nordvest om Ølby ligger en hale af fioren, kaldet Kiil. Norden for præstegaarden løber en beck, kaldes Suerbeck, kommer aff en kiærd strax ved præstegaarden, kaldes Elkiærd aff nogle elletræer som der voxer, oc løber samme beck i forskrefne Kiil eller fiorens hale. Norden fra kircken oc østen fra forskrefne Kiil ligger en by med sex gaarde oc trey boele vdi, oc ligger samme Kiil baade vesten oc norden om byen oc endes ved en vadsted, kaldes Struer, oc der strax offuenfor ligger en gaard til Ølby, kaldet Struer-

gaard. Höye vdi Ølby ere ingen naffnkundige uden en kaldet Borrehöy oc ligger paa kirckevejen mellem begge sogn.

Fousing kircke, consecreret S. Catharinæ, er en liden taarnkircke, sudvest fra Ølby oc nord fra Aspe, oc ligger byen runden om kircken, oc er i samme by gaarde 4 foruden en liden anex prestegaard, halffgaarde 2, boele 4, oc løber igennem byen en liden beck, kommer aff en da' kaldis Fousingdal, oc gaar norden om kircken oc endes i en anden beck, kommer aff synden fra Amleths mose, cujus mentio superior facta est. Amleths mose haffuer sit naffn aff kong Amleth, cujus meminit Saxo lib. 4 fol. 69 et alibi, vdi samme mose sudvest fra Fousing ligger en høy, kaldet Amleths høi, huor samme konge menis at vere begraftuet. Synden fra kircken ligger trey gaarde, grenzter til Aspe sogn, en kaldet Seyberig, 2 Stedsberig, 3 Vesterkiær. Norden fra kircken ligger en gaard, kaldis Æghole.

Hvis her udj Giørring, Vemb och Bure sogn, som effter voris gunstige øffrigheds besafning optegnis kand, monne findes. Først ere disse 3 forskrefne smaa sogn lige vester ud fra Holdstebrou liggendis, Bure kiercke 2 smaa mile der vesten fore, Vemb kiercke en halff stor mil vesten for Bure kiercke, och Giørring kiercke moxen en liden halff miil vesten for Vemb kiercke. Lige langvegs ud mett disse samme 3 sogn lobbet 2 aaer aff østen mod vesten, den ene, som er men liden, paa norre siden, kaldis Miøborg aae, hvilcken haffuer sin udsprung aff en kiær i Aspe sogn, ved naffn Tag-kiær, lobbet vester paa i en molle søe, kaldis Giørring molle siø, liggendis strax norden for Giørring kiercke, och flyder fremdelis derfra igien vester paa, (hvor den kaldis Slycke aae) udj fluffren till Vesterhaffuett. Den anden paa sønder siden (er en stor aae) kaldis Gujen aae, lobbet øster fra igennem Holdstebrou lige vester ud i fluffren och i Vesterhaffuett.

I Giørring sogn findes 2 byer, en synden kiercken ved naffn Sønder Giørring, den anden norvest fra kiercken, nemlig Slycke. 5 enstegaarde: Prestgaarden strax synden kiercken, tu østen kiercken, Meldgaard, Skalmandsgaard, tu norvest fra kiercken, Bundgaard, Klastrup. 3 höye, en strax synden kiercken, kaldis Træhøy, tu sudvest fra kiercken, stor Roshøy, lille Roshøy.

I Vemb sogn findes 2 becke, den ene udspringer aff en moese norvest fra kiercken, heder Ønde moese, och løbber synder paa imellem Giørring och Vemb sogne ned i Gujen aae, den samme kaldis Skallebeck. Den anden kaldes Foelebeck, som udflyder aff en kiær norden kiercken liggendis, nemlig Narkiær, heden imod vesten udi Giørring møllesøe. 2 byer, den ene vesten for kiercken heder Vester Vemb, den anden østen kiercken kaldet Øster Vemb. 3 enstegaarde, en strax norden kiercken nemlig Vemb Kierckegaard, en der norden fra igien, heder Øffuerhiegaard, och den tredie norvest fra kiercken neffnis Nederhiegaard. 7 høye, en østen for kiercken neffnis Baggishøy, tu norden kiercken kaldis Bisshopshøye, tu der norden fore igien Hwashøy, Jeyhøy, vesten disse tu en kaldis Fladehøy, och en liden norvest fra kiercken heder Grønhøy. Imellem Vemb och Bure sogne udflyder en beck aff en liden kiær oc løbber synder ned giennem en liden dal, kaldet Kielling sig, vdi Gujen aae.

I Bure sogn findes en beck, som udflyder aff en mølle-dam, liggendis norden kiercken, och løbber synder paa ned igiennem en dall østen ved kiercken i Gujen aae. 1 bye, liggendis moxen $\frac{1}{4}$ miel vegs vester fra kiercken, kaldis Vester Bure. 6 enstegaarde: en strax synden kiercken heder Burgaard, en norvest fra kiercken kaldet Rasmusesgaard, en østen for denne neffnet Pøttgaard, en norden kiercken heder Lassesgaard, en norden for denne nemlig Frøstisgaard och endnu norden denne igien en kaldis Tangsgaard; disse 3 sidste gaarde kalder mand gemienligen Øster Bure. 7 høye: tu strax vesten for kiercken, Arehøy, Grydehøy, en norvest for kiercken heder Storehøy, tu norden for denne kaldis Tuehøye, tu norden for disse igien neffnis Reffgraffhøye.

Meirup kircke oc sogen ligger vdi Herm herrit, en halff miil øster fra Holstebro. Høye: de fornemmiste høye som findes vdi Meirup sogn ere to høye, som ligger paa Meirup kirckegaard, den enne, som er en meget stor och bred høy, ligger paa den øster ende paa kirckegaarden, den anden, en liden høy, ved den vester ende imod nordvest. Øster och vester fra Meirup kirckegaard i Meirup sogen ligger mange och utallige smaa høye langs ud med den store afsare vey, som løbber fra Holstebro oc till Wiborg, bode norden och

sønden ved veyen. Skowe: Blesberg skow, som laa hos den gaard Blesbierg i Meirup sogen, bleff aldeelis ophugget oc ødelagt udi fiendernis tiid. Riverer: Sønder fra Meirup kircke ligger Gudden aae, en stor riveer, som skiller Meirup sogen fra Twiis kloster och Twiis sogen, huilcken haffuer sin første oprindelse vdi Hammerom herrit och løbber fra Meirup sogen hen i vester, imellom Twiis kloster och Meirup præstegaard och siden løbber her i vester igienem Holstebro och omsider hen udi Vesterhaft. Gaarde: Elkier, Kiergaard, Hornshøy, Brusen, Hindkier, Blesbierg, Barslund, Muncktoft, Skowgaard, Blaborg, Bircke, Maygord, Koind, Gammelgaard, Hartons, Tostrup, Øster Skowgaard, Sibigaard, Hissell, Bierregord, Mosby. Boele: Arrelund, Lille Mosby, Koxboel, Steensboel, Lille Muncktoft, Lille Koberup, Store Koberup, Agerbeck, Skowbeck, Gleborg, Nous, Øster Tostrup. Præstegaarden ligger strax sønder fra kircken.

Veirum. Verum sogn i Hierrum herrit ligger try fjerding-mile vegs østen for Ølby och ligesaa langt vester fra Hierrumb. Strax fremb for Kiercken och præstegaarden løber aldmindlig landevey fra Skodborg och Vandfuld herreder ad Viborg til, och om forskrefne præstegaardt fra Veirum och Struer synder paa ad Holstebro. I forskrefne sogn findis en by ved naffn Lundby, som er fire gaarde vdj och ligger vester fra kierchen. Gaarde derforuden ere disse: Ausumgaardt, Proustgaardt, Qvistgaardt, Damgaard, Aggergaard, Thindgaard, Vildtmose, Bierre, Brendgaardt; norderst i forskrefne sogn er en gord ved naffn Rounborg, medt graue och dubbelt vold ombkring, huor refereris en ridder ved naffn herr Erland Kall at skulle haffue resedered. Herforuden strax øster fra kierchen ligger en gord ved naffn Lørup och end liddet øster derfor en gaard ved naffn Tibsmarck. Noch en anden by synderst i sogen ved naffn Sollerby medt try gaarde vdj, och sudvest derfra er en søe, som velbiurdigh och nu salig Iffuer Juul lod opdemme och kaldis Sollersøe. Nest norden for kierchen ligger en høy ved naffn Brochhøy.

Handbierrig sogen. Fortegnelse paa de dale, byer, enstegaarde, som findis her i sogenen. Er her en by, som heder Handbergby, som er norden fra kierchen imod Lemsyffuer, er 4 gaarde udi. En anden by, som heder Synderbye, som er

synden fra kiercken, er 4 gaarde vdi. Enste gaarde deris naffne: Handberghofsgaardt, Tindskou, Gammelby, Synderbygaardt, Lindbierg, Hiedgaard, Gysbech. Di dale, som er her i sogen ^{af} en dall som kaldis Tindskoudall, och løber der en strøm igennem samme dall, en anden dall Synderby dall, ochsaa med en strøm igennem. Præstgaardt her foruden.

Hierrom sogn. Fortegnelse paa di fornembste byer oc gaarde, som findis i Hierrom sogn, huilcket sogn er en fri bierck. Hiérrom kiercke ligger trj fierding vey (ungeferdt) nær fra Holstebrou, er en skøn kaarskiercke, i huilke findis adtskillige fromme adelige begraafuer, der iblant her Mogens Munckes, gammell Olluff Munckis till Wolstrup, begge Danmarkis rigis raadt etc. Strax norden kierckegaardtz diget ligger Bierregaardt. Halffanden fierding veigs nær fra kiercken, tet synder hoss dend store viig aff Limbfjorden, som er imellom Salling oc Harsyssell, ligger Wolstrup hoffuitgaardt paa en smuck pladzt oc woldsted, en megit gammell herresæde, til huilke bierckerettigen er, huis gaardtz marck oc skow ligger baade østen, synden oc westen gaarden, huor oc en lidel aae løbber forbi en bye, kaldis Wolstrup bye, som ligger synden for herregaardens forskrefne skow, oc igennom gaardsens graffuer oc mølleslusser søger fiorden. Sudøsten fra samme bye ligger en anden, kaldes Skietterup, østen for ligger Telling bye, Østerbye, Kragelund oc østen til norden Nedertelling oc Snødder. Ret øster fra kiercken ligger en bye, kaldis Qvimb, oc imellom kiercken oc denne bye en gaard, kaldis Hiermgaardt, paa des marck en dal, kaldis Blegedael, huor kalckgrundnen er, oc sigis at det kalck kiercken er bygget med skal i fordomb thiid være tagen. Sønden fra kiercken ligger en bye, kaldis Auffsom, i huilken Præstegaarden er. Østen fra samme bye ligger en gaard, som haffuer naffn aff en stoer mosse, strax østen derop till liggendis, kaldis Hummelmose, i huilcken, naar endnu graffuis efter skortörfssue, tit hender, at stuore buell med rødderne aff grantræer optagis, saa der aff forfaris, at huor nu gantze ingen træer staar, maa i gamble dage haffue værit stuore granskowe, som oc aff tuende gaardes norden till forskrefne Hummelmoesegaardt liggendis dieris naffne kand eractis, som hedder den ene Thurskow, maa skie aff dend gamble hedenske affgud Thor, den anden Kongskow.

Synden for Aussom ligger nogle heele oc halfsue gaarde, nemlich Starbye, Eegebierg, Klemb. Sudvest fra kiercken ligger Wester-Aussomb bye, men lige vester for kiercken grentzer Weirum sogn och marck.

Giemsing kiercke ligger $\frac{1}{2}$ mill nordvest fra Hierom. Sønden for kiercken ligger en herregårdt, kaldis Qvistrup, paa en smuck sted; samme gaardtz marck, skow oc eydomb ligger norden, østen oc sønden gaarden, oc sønden denne gaardtz marck ligger tho gaarde kaldis Dalbye oc en enlig gaardt, kaldis Hillisborre. Vesten kiercken ligger nogle gaarde, kaldis Giemsinghuo, oc nogle stuore høye, kaldis Giemsing høye. Norden fra kiercken er en viig ind aff Limfiord, kaldis Struer, med en bye der hoss aff samme naffn, huor indskibis oc føris bygnings thømmer oc andre fornøden vaare oc gode. Østen kiercken ligger en bye, kaldis Østerbye, oc en gaard der sonder fra, kaldis nu Moustgaardt, tillforne i gamble dage var en herregårdt eller sæde.

Venøe. Fortegnelse paa en lidell land, kaldis Venøe, som er en capel vnder Giemsing, liggendis udj Limfiordt nær fra Giemsing. Landen er en miill lang men gantze small, sommestedtz 3 musket skud offuer oc somme stedtz 6 eller 8 skud. Paa forskrefne land findes tho enlig gaarde, dend ene paa dend nær ende kaldis Nørskou, dend anden paa dend sonder ende kaldis Sønderskou. Mit paa landet ved dend vestre siide ligger en lidell kiercke, tagt med langhalm, oc en lidell bye vesten for kiercken med siu buole udj, oc mienis at forskrefne land skal haffue sit naffn her vdaff, at i gamble dage skall omliggendis folck haffue der ladet affvenne dieris lamb oc qvæg.

Borberg kiercke i Hieromherrit ligger en mill vefs fra Holstebro kiøbstadt i norost, oc ligger paa itt berg; huad den øster oc synder side belanger, er der en dyb oc dall der neden for; strax der huos er en liden sø norost-fra. Borberg sogn ligger bode i Hierom herritt och Ginding herrit; den øster part halffdielen er vdj Gindingherritt. Der vdi er 4 sma oc liden byer, 1 Høgager, 2 Skaffue, 3 Tinckerdall, 4 Traberg, oc er ved 3 gaarde i huer bye; den anden halffpart oc vester diell ligger i Hierom herritt oc er 2 liden byer vdi, den förste Borberg bye er 3 gaarde vdj medt nogen ringe bole oc verstedt,

den anden bye heder Huam, er ungefyer 6 liden gaarde vdj. De fornemeste gaarde i denne sogn oc byer er først Æbelholt, huor sal. Jacob Rostrup nogen tiidt haffuer holt hus, den 2 er Stuorhessel, som sal. Niels Kaas oc fru Doritte Munck haffuer nogen tiidt boitt, siden Risom, Huamgaard, Bisgaard, Borberggaard, Hiegaard, Holmgaard, huor der ligger ocsa en liden søe vidt, Damgaard, Bisgaard, Muncksgaard, Keilsmarck, Bucdall; disse er di fornemeste foruden nogle ringere oc bole; dale mitt i sognen er 2: Torskdal vesten kierck, huor vdi løber en beck neder i Lemfyffuer, den anden Brantberg dall; till vdsiden øster i sognen i heden er 2 dale, kallis Somerdall oc Kuordall. Høye er mange smaa, bode mitt i sognen savell som til vdsiden i heden, dog ingen synderlig naſfnkundigh eller nogitt antiquitet huos att tegne, vden nogle iblant er opgraffuit oc omplouitt oc er funden i nogle leergryder medt been oc aske udi, som sigis att vere meniske been oc aske, som di i gamel och fordom tiidt lod brinde di dødis legomer oc satte dettsiden i disse høye, førind di sick kiercker oc kierckegaarder at begraſſue vdi.

Rye sogn er en liden sogn, anex til Borberg, ligger vdj Gindingherrit, huor vdj er en hergaard noruest fra kiercken, heder Ryehaffue, huor velbiurdige fru Anne Lycke holder hus, oc ligger i en liden skoff trint omkring gaarden. Westen for en miil vegs ligger Wolstrup i Hierom sogn, som velbiurdige Axel Jull haffuer sin residens, norden till en miill fra ligger den hoffgaard Langtind ved Lemfyffuer i Eising sogn, øster fra en miil ligger den hergaardt Stubbergaard i Søvel sogn, oc er der nogitt ringe skoff strax østen Ryehaffue, hører till Langtind i Eising sogn liggendis. Fornemiste gaarde der udj er Wexgaard, Jedsköff, Rolund, Synderskoff, Kierckbygaard, Østerskoff, Huolbeck, Neder oc Offuer Bøg. Byer er 2: Stendis, som er 2 gaarde i oc nogle smaa boler, den anden, Feld, er 3 liden gaarde udj. I sognen er 2 daler, en ligger synden Ryehaffue, den anden kallis Huolbeck dall, ligger vid Huolebeck; til udsiden øster i sognen i heden ligger nogle høye i heden kallis Stendis høye, er icke naſfnkundig eller nogitt synderligt att betegne huos.

I Holstebro oc Moberg findes ingen rune-bogstaffuer. Igennem Holstebrow bye løbber en stor aae, som deler byen i tuende parter, offuer huilcken er ocsaa en stor brow. Til

samma aae løbber en liden aae fra synden, kaldes Vegen aae, och norden till løbber en beck, kaldes Leegaard beck. Huad Moberg sogn vedkommer, udi den findes dette effterskreffne: en eniste gaard ved naffn Leegaard, omkring den løbber en liden beck, kaldes Leegaard beck. En liden bye ved naffn Sønderlund. En liden gaard kaldes Nörlund. Moberg bye. Moberg kircke, en gaard ved naffn Seerkier. En anden gaard ret hos kaldes Gardhøye (enten gaarden haffuer sin naffn aff nogle höje, der ligger ved gaarden, eller gaarden haffuer sin naffn aff höjene, ved jeg icke). En liden bye ved naffn Dellerup. En stor gaard kaldes Døse. Noch en gaard ved naffn Frøick, omkring den løbher (sønden till) den store aae, som løbber igennem Holstebrow. Huad höje anlanger i Moberg sogn, daa ere der vell adskilige, smaa och store, dog ingen som haffuer synderlig naffn, uden en høj, som ligger paa Moberg marck, kaldes Guldhøj.

Ginding herritt.

Saaell kiercke er hoffuet kiercke udi Ginding herret oc kaldis fierdingskiercke, haffver en høy spitz taarn och ellers er kiercken i sig sielff en megit fast mur aff iddell hugne steenne. Gamle monumenter findis her i kiercken ingenn, huerckenn med ruenbogstafver eller i andre maader, uden allenniste alter thafflenn, som ehr allt sammitt aff messing s[il]jaaett paa træ och forgylldt, fattendis adskiellige tryckte billeder samptt med mange christall steenne ziritt och bepryditt, saamene saatt paa røtt, huitt, blott och grønt farve. Bemelitte billeder ehore de Trinitate, de Deo, de Christo, de Spiritu Sancto, de conceptione Christi, de nativitate, de crucifixione, de morte etc., imo de apostolis et aliiis sanctis. Sør: Skalle-søe, Skaannesøe och Eggersøe. Saaellbyc: høye paa Saaell-marck: Raaehøy, Hommellhøy, Skallehøy, Thorhøy, Pindhøy, med andre smaae høye, som icke haffver naffne. Bierge: Giellberge, Essingbierge (vdi denne bierg sigis aff nogle gamble folck att skall være hørtt nogenn klinckende liud och klang undertiden), Sandsback, Tranback, Aggisbierge; disse 3 findis vdi Vonig heede, liggendis nordenn for sognene. En dall kaldis Øronnings dall. En beck løbber her igennem byenn, begyndis aff øster aff en lidenn eeng, kaldis Raaeeng,

och løbber i vester vdi Limfiurden. 2. Aall, en bye; høye: Blaxhøy, Thuehøy; becke: Aalbeck. 3. Aggerbeck, en bye; høye: Marckskielhøy; becke: Aggerbeck. 4. Svenstrup, en bye; Østen Svenstrup howgaard findis en stor trind høy, kaldis Howgaardt wold. Bierge: Komback, Ennebærback. Becke: Svenstrup beck, Howgaardbeck. 5. Hasselholtt, en bye; bierge: Møllbierge. 6. Nørbiertte, en bye; becke: Synderskovbeck. 7. Synderbiertte, en bye, her findes inted synderligt. Ennistegaarde: 1. Winderup. Westen for Winderup ligger en gammell wold; aaer: Wiunderup aae. 2. Windelöff, her findis inted synderligt. 3. Wester Skowlending, her findis inted synderligt. 4. Øster Skowlending, her findis inted synderligt. 5. Nold, becke: Dausensbeck, Stampgrob. 6. Buskow, becke: Graabeck. 7. Wbitzøe, bierge: Thyckildsbierge, becke: Raaehaubeck. 8. Søffvelsted, her findis inted synderligt.

Eising sogn. Mitt udi sognet ligger kirken. Denne kircke haffuer fem huellinger paa nørsiden og en paa synderside eller kaarskiercken, som det kaldis almindelig, oc er met torn. Paa dend syndre side paa kircken findis en firehiørnede steen indsatt i muren med nogle latins bogstaffue paa, som mesteparten ere ukiendelige. Er udi same Eising sogn fire byer, som kaldis Eising, Jegebierig, Gieddild, Raaste. Dernest nie enistedgaarde, som ere Møggeltueed, Thyndeeg, Hellegaarde, Remme, Ulfstunge, Lundgaard, Elbrønde, Raffnholtt, Kiellerup. Findis ochsaa i same sogn en herregård, kaldis Langtind, moxen synderst i sognet beliggendis. Till same gaard nordoest fra ligger en liden skoff eller lund, kaldis Haffuelund. Ligger ochsaa i same sogn 26 høye: Paa Eising marck er siuff høye, kaldis: Hillershøy, Tophøy, Marhøy, noch thuende høye kaldis Wolshøye, Arnehøy och Sandilshøy. Paa Jegebierigmarck sex høye: Skaarhøy, Smørhøy, Temhøy, Gratzenhøy, Dyrehøy och Raffnshøy. Paa Gieddild marck toe høye: Kløffuenhøy och Gammelbiergehøy. Paa Raaste march: Toe høye, Brunhøy och Ellemhøy. Paa Raffnholt marck en høy kaldis Hestehøy. Paa Møggeltueed marck toe høye: Storhøy och Tuillingshøy. Paa Tyndeegmarck en høy, kaldis Tyndeegshøy. Paa Kiellerup marck toe høye, Kløffuenhøy och Damhøy. Noch udj Eising heede findis tre høye: Jegerhøy, Tranehøy och Muosehøy. Er her foruden tuende store backer mod

fjorden vester i sognet, kaldis Lundklanch och Torrendalsback. Synderside paa same sogn løbber en aae, kaldis Hellegaards aae, och vid Langtind løbber och en liden aae vd i fjorden, kaldis Langtind aae. Paa westerside sognet ligger Limfjord. Paa den nærside ligger et vand, som kaldis Viggen och løbber i fiorden, schiller Harsøsell och Salling ad och gaar hart ad saa langt i øster, som sognet er stort och langt østerpaa. Paa dend østre side sognet ligger heeden, kaldis Eisingheede.

Æstuad sogn. Østen norden fra kiercken liger Æstuadgaard. Østen fra Æstuadgaard udi Æstuadgaards engi liger en bierge, kallis Bilsbiere. Udi Æstuadgaards march liger tho høye, kallis Raffshøye, norden fra Raffshøye liger 3 høye kallis Gunderhøye. En biere kallis Ryggelsbiere, østen fra biergit liger nogle backer oc dale, som icke haffue naffsn. Norden fra Æstuadgaardt oc Æstuadgaards march ligger 3 gaarde, kallis Hisselbiere, norden fra Hisselbiere liger en liden skoffw, kallis Hisselbiere skoffu. Norvest fra Hisselbiere liger en gaard, kallis Lundhiede. Norden fra gaarden ligger en liden aae, kallis Lundaae oc en vadsted der offuer, kallis Lundwaad. Sudost fra Lundhiede ligger en høye, kallis Hundhøye. Sudvest fra Lundhiede liger en gaard, kallis Øster Lygaardt. Norden gaarden liger en kiær oc udi kieren ligger en holm, kallis Reffveholm. Norvest fra Æstuad kircke ligger en stor bye, kallis Kisom, oc paa samme byemarck findis høye oc dale disse efterskrefne: Sædhøye, Mirnilshøye. Norden fra Kisom en dus, kallis Dueredus, oc derpaa liger 3 smaa høye. En dall kallis Abelgaardsdale, en stor bagh oc dall. Norvest fra Kisom liger en holm, kallis Aasholm, derpaa liger 3 smaa høye. Sudwest fra Kisom liger en høye, kallis Deggerhøye, paa Kisom heede vesten fra byen liger 2 smaa høye. Sudvest fra Kisom mod Flondersøe liger en dall, kallis Cannisdall. Æstuad bye. Norden fra kircken oc byen liger en stor høye, kallis Æstuadt høye. Æstuadvaad liger strax sønden til byen. Vesten fra byen liger en høye, kallis Stienhøye. Østen fra Æstuad bye liger 2 biere, den ene kallis Oxelbiere, den anden Meelbiere. Sudost fra byen en dall, kallis Pugdall. Sønden fra Æstuadbye paa marcken liger 2 høye, kallis Wlhøye, den anden Capimose høye. Sønden fra Æstuad kircke liger en mølle, kallis Flondersøe mølle. Vesten fra møllen liger en stor øse, kommer aff sønden oc vesten; vandit aff denne øse

haffver møllen sin gang, løber øster paa udi en liden søe, kallis Fløe søe, oc samme liden søe løber i en stor aae, kommer langt fra aff sønden, løber østen om Æstuadgaardt oc nærpaa østen om Skyw slott oc vdi syssueren. En gaard sønden fra møllen kallis Smolerup, sønden fra gaarden paa marcken liger 2 smaa, kallis Smolerup høye. Østen sønden fra Smolerup liger en gaard, kallis Nihilbore; østen fra gaarden liger en biere, kallis Brunbiere. Norden fra gaarden liger en søe, kallis Nihilbore søe. Sønden fra Nihilbore ligger en bye, kallis Bersbye. Norden fra byen liger en høye, kallis Laabiere høye, østen fra byen en vaadt, kallis Bersvaad, kommer aff sønden en liden strøm, løber nær oc øster paa udi den store aae, som til forn er antegnet. Sudost fra Bers liger en gaard, kallis Bersholm; norden oc østen fra gaarden liger 3 høye, kallis Bugisæds høye. Østen fra Bersholm liger 3 høye, kallis Vormhøye. Westen fra Bersholm liger en gaard, kallis Damgaardt, paa samme gaards marck liger 2 høye, kallis Damgaards høye. Norvest fra Damgaardt liger en buoll, kallis Totum; vesten sønden fra Totum liger en høye, kallis Raarygelshøye. Norost fra Totum liger en biere kallis Aarbiere. Norden fra Totum liger Flondersøe, som tilforrn er antegnet, nogle backer oc dale udmet søen, som icke haffuer naffn.

Rønbiere sogn. Norost fra Rønbiere kircke liger en buoll, kallis Riisgaardsted. Westen fra ligger 2 gaarde, kallis Sønderbye; sønden fra forskrefne buoll oc gaarde liger Fløndersøe, som i Æstuad sogn er antegnet. Sønden fra Rønbiere kircke liger en gaard, kallis Primdall. Sønden fra Primdall ligger en stor indkast heede, ligger til Æstuadgaardt. Sønden udi forskrefne heede ligger en liden søe, kallis Mörcksøe, oc en tyck kratt runden om søen. Sønden fra denne heede ligger en liden holm (er omflött), kallis Gaardholm. Norvest fra denne indkast heede ligger en weilsted, kallis Saandveill. Westen fra Rønbiere kircke ligger en bye, kallis Rønbiererbye. Vesten fra byen ligger en stor moratz oc mose, begyndis ved Sandweill oc strecker sig nær paa. Vesten fra denne moratz udi heeden lige 3 smaa søer, kallis Staffinsøe, Meelsøe oc Skiersøe. Østen fra Rønbiere liger en dall, kallis Støffndall, oc en høye, kallis Støffndalshøye. Norvest fra Rønbiere ligger en gaard, kallis Nørkiar. Norvest fra gaarden ligger en søe

kallis Narsøe. Westen fra Nørkiar liger en back, kallis Oxelbiere back. Westen fra Rønbiere kircke ligger en dall, kallis Dybdall, noch høye, kallis Arhøye, Kløffuenhøye oc Broerhøye. Norden fra Rønbiere kircke liger 2 høye, kallis Engsagerhøye oc Leergraffshøye. Norost fra Rønbiere kircke liger en gaard oc 2 buoll, kallis Veilgaardt. Vesten fra Weilgaardt liger en biere, kallis Trudbiere. Norden fra Veilgaardt liger en buoll, kallis Hueinhuoll; vesten for buollen ligger en back, kallis Brendtback. Norvest fra Hueinhuoll liger en veilstedt, kallis Rønbiere veil. Norost fra Veilgaardt liger en gaard, kallis Vesterlygaardt. Norden fra Westerlygaardt, som oc norden for all Rønbiere sogn oc norden Æstuardt sogn liger en kiær oc moratz, som giør skilsmis imellom Riber stift oc Viborg stift. Østen fra Rønbiere kircke liger 2 høye, kallis Stienhøye oc Taalshøye.

Søffuell sogn. Her er et grundruds af sognet. Derpaa betegnes den del af sognet, der er østen for Stubbergaards sogn som Trandum sogn. Deri: Rockbeck, en gaard, norden derfor Brendhey, Rockbeck høy. Haal, en boell. Mollgaard. Skelddal. Trandum bye, norden derfor: Trehoy, Skeldhey, Ronhey. Duholm, en gaard. Trandum kirchgaard, norden derfor: Kirckeagaards høy, Raffnhey, Skyhey, Esphey, begge Baffntoft høy, begge Steenhøy, Rendhey, Glarhey. Mogenstrup bye, norden derfor: Tinghey, Suendsdallhey, Wedelhey, Oxellhey, Allgierdhøye, Hiordhey, Løchehøye. Korstofft en gaard, Sebstrup bye, sønden og vesten derfor: Nør og Sønder Sandhey, Stoerhey, Rönhey, Huelshøye. Steenholm, en gaard. Heedehus. Stordyb-dall. Den vestlige del af Trandum sogn optages af Hiellum heede. Nær ved søen er Tordall, Trandom Skoffbye, Pallum sogn. Sønden oc Vesten for Stubbergaards sogn: Heck boliger. Biörnkiær, en gaard. Moesgaard, en boell. Sønder moll, Herrup, en gaard. Mundberg, to gaard, Kockborg boliger, Sommerdaall, Gunderup, en gaard. Vesten derfor høylene: Sønderlyck, Tre, Helledals, Risi, Reffs, Brend, Salls, Bred, Jedoss(?) høye oc Helledals back. Deellby, vesten derfor Junckers oc Goewilligshøye. Blarkier, to gaard; vesten derfor Kirckehey oc Sorthøye. Nautrup, en by, vesten derfor Worum-dallshøye. Heegaard, en by, norden derfor Bederholm oc Leer-pethøye, Rettdalls, Suenshey, Aanhey, Hylldall. Skobye, østen derfor: Hiertershøye, Reffshøye, Sundshøye, Brandshøye. Skoven

Sonderskoff. Holum Kierregaard, Stubbergaard, Gieffenskoff, Søffelby, norden derfor Kiergaardshey. Linholt, en gaard, norden derfor Møgelkier, en liden skoff. Sørne: Ladgaards see, Helle see. Roe, en gaard, Oxholt, en bolig, norden derfor: Leerpoethy, Maskellhey og Grøndall. Hiellum møll, Søgaard, Jartrup, en by, derved Skalle see. Bold see, Flender see.

„Søwel sogn udi Ginding herret er en bierck oc suarer altsammen till Stubbergaard, tho gaarde oc tho boele undenthagen. Stubbergaard i gammell thid waar it jomfru closter oc daa waar det kaldet Stubber closter; siden haffuer salig Jffuer Jull for-huerfuet hos Kong Mait. att Trandum kircke maatte nedbrydis oc sognefolckene at sege Sowell kircke, som oc skeet er.“

Hadderup kircke er en tornkircke, leger westen oc nordiste uti sognet, udi huilcken ingen antiquiteter findis. Lidet norden fra kircken leger en brouff som kaldis Hagbrouff, offuer aaen, som løber nær frem for Skyffue oc endes i fiuren. Strax ved broen leger en gaard, heder Løgwiig, som er en giestegaard møtt mellom Wiborg oc Holstebrouff. Østen faar en mølle, kaldis Hagbrouff mølle oc en boell hos. Wed kircken leger en liden bye oc østen fra kircken en gaard Hadderiis wed en aa, som kaldis Hadderiis aae. Norden fra, østen Hagbrouff mølle wed den store aae, som skiller Fiendtzherret oc Gindingherrit ad, leger en gaard, heder Ormstrup. Østen faar en liden beck, kallis Høsbeck, kommer neder fra en bye, kaldis Høstrup. Indnu østen faar leger en gaardt, heder Farbeck, oc mellom disse thuinne er en waadsted offuer aaen, kaldis Resenfele. Wed Faarbeck løber en liden beck, heder Faarbeck waad. Nest østen till Faarbeck leger en gaard, heder Huolbeck, alt met oen, oc en mølle hos paa en liden beck, som kommer synder ned fra tho gaarde, heder Jeggelundt. Synder oc øster fra leger tho gaarde, heder Hessellund. Synder oc Øster fra er en waadsted offuer oen, som i gammell dage waar en brouff, som kalleidis Karupbrouff, oc er nu undertiden vanskelig oc besuerlig der offuer at komme. Øster lenger wed aaen offuer en liden beck, heder Beckhoe, leger en gaard, heder Kiølwraa, oc er det tho miille i østen fra kircken. Indnu øster lenger leger en gaard, heder Nederure, derfra øster bedre en boell, heder Offuerure, oc er det $2\frac{1}{2}$ mill fra kircken. Synder oc wester her fra leger en stor hede,

heder Kragsøehede. Søen i sig siell er trind, icke meget stor, fisk der udi ere huide, de største som helt, de andre mindre som sield, er en seer slags fisk, smager lige som smelt, $1\frac{1}{2}$ mill fra kircken. Westen herfra leger en gaard en halff miell vefs, Groffue, wed en beck, kaldis Groffue beck, en stor miell synden oc østen fra kircken. Synder fra leger øster enden aff Simellkier, som løber i vester, er met ris oc krat, huor udi gammell dage thogis malm at welde jern aff. Wed denne øster ende leger tho store berge, kaldis Skindisberge, oc synden oc østen fra en liden søe, kaldis Bylskouffsøe. Westen fra Groffue leger en gaard wed en beck, heder Grosaand, nordenfra wed samme beck leger en gaard Bastlundt. Wester fra er en boell, heder Gindeskouff, wed en beck, oc en liden jeggikrat derhos, oc mienis Ginding herret her aff at haffue sin naffn, oc kallis becken Gindeskouffbeck. Synderfra op met forskrefne beck, som daa kaldis Westorpbeck, leger tho gaarde wed becken, heder Westorp, oc synden fra leger Simmelkier oc en wadsted offuer, heder Dragskouffwaad. Wester fra leger tho gaarde, heder Offuerfeldborg, wed en beck, heder Feldborgbeck, synderfra er en vaadsted offuer Simmelkier, kaldis Hemmingsfele, oc er forskrefne kjer vdi sig siellf en mill lang oc er skielsmis mellom Hadderup sogn oc Hammerum herret, oc er den alt met riis oc moratz. Norden fra Offuerfeldborg leger Nederfeldborg, en liden bye met nogen boele oc ned met becken. Østen fore leger Staulund, en gaard, wed en aae, kalldis Staulund aae. Westen fra kircken leger en kier kaldis Biørnkier kier, som er skiel mellom Hadderup sogn oc Sowell sogn, oc haffuer samme kier sin begyndelse wed en liden søe, heder Breckaggersøe. Norden fra wed kierenden en liden waadsted, kaldis Raffuenswaad, norden fra en liden boell ved becken, som kaldis Wøstrup beck, boelen heder Wøstrup. Norden fra en wadsted, heder Rønwaad, siden løber denne beck neder i Storaaen, som kommer fra Hagbroo. Høye vdi forskrefne sogn, oc dale: Hadderup march: Hagbrohøy, Jaffnhøy, Søhøye, Queldall, Stendall. Hadderiis march: Baffuenhøy, Pugedall oc Pugedalshøye. Høstrup march: Høgsøy, Riishøy. Faarbeck bymarck: Tranrøgell, Tornhøy. Udi Jeggelund march leger en liden søe, heder Dunsøe. Kiølwraa march: Troldall oc Troldallhøye. Gindeskouffhøye, som leger inden i kratten

wed Gindeskouff. Feldborg marck: Puekhøy, Mølhøy. Stau-lund marck: Ulhøy.

Borring sogn. Eftersom øffuerighed begierer att vyde, huor den daaell Dannelund maae ligge, saa findis hun icke her udi Borring sogn, icke heller er her nogen anden naffn-kundig dale her udi sognen. Her findis vell mange smaa hœ, men dog ingen ved hvad de kaldis. Hvad søger och aaer sig belanger, daa er her ingen aff dennem; jaa skove haffuer vi en, som heder Guldfarhovedskov. Anden antiquiteter findes her ingen aff, som er værd att skriffue om.

Uldborg herrit.

Vinding sogn er then østerste sogen i Uldborg herritt met bierge trint omkring och grendtzer indtill Aylum sogen i Hammerum herrit paa then øster side, till Omme sogen i Hind herrit^z paa then sønder side, till Vind sogen paa then vester side, till Feling och Tuiis sogne paa then nordest side. Och er Vinding chircke en taarn chircke liggendis ungefærdt møtt i sognen, och er der en liden aae østen for chircken, som haffuer sin udspryng aff tuende smaabeché, then ene som kommer aff sudvest och kaldis Lundbech, fordi hun haffuer sin udspryng aff en vildkilde strax sønden for en enstedgaard, kaldis Lund; then anden kommer aff sudost och kaldis Vogenstrup bech, fordi hun haffuer sin udspryng aff en vildkilde strax østen thill en bye, som kaldis Vogenstrup, huilcke tuende beche der ganger i binanden nogett sønnen for Vinding chirche och flyder siden nær paa thill Holstebrov. Øster i sognen ligger der en stor bierg, som kaldis Møgelbierg. Sønder i sognen ligger der en høy, som kaldis Præstbierghøy, och en stor stiendyne huos, som kaldis Stiendøs, och strax sønden for samme høy ligger en liden bech, som kaldis Præstbierg vaaed, som flyder vesterpaa och skiller Vinding och Omme sognen fra huer andre. Vester i sognen ligger der 3 høye, som kaldis Vinding høye, och strax østen for en stor daell, som kaldis Skavdale. Byer findis der icke uden 2 smaae, then ene som kaldis Suenstrup och ligger norden for Vinding chirche, then anden kaldis Vogenstrup och ligger sønden for Vinding chirche. Ensted gaarde, som findis østen Vinding chirche: Tuusholt, Horslund, Haell, Vejvod, Hiegaard, Paagagger.

Sønden ved chirchen: Hundkier, Reffuing, Kleinstrup, Lund, Tyrgaard. Vesten en som kaldis Remskov.

Vind sogen grendtzer ind till Uldborg sogen paa then vester side, till Torsted sogen paa then ønder side, till Idom sogen paa then nær side och till Vinding sogen paa then øster side, och er en gandske ringe sogen med en liden koldet chircke, och findis der iche uden tuende smaa byer, then ene kaldis Vindbye och ligger nogett østen for Vind chirche, then anden kaldis Røjkier och ligger norden fra Vind chirche. Sønden Vind chirche løbber en liden aae i vester, som kaldis Fogelkier aae, och norden ved samme aae ligger en liden kratt, som sal. velb. Peder Gyldenstierne thill Thim lod indkaste och kaldis Hardtlund, och nogett vester derfra sønden aaeen ligger en liden kratt, som kaldis Alfarriis, och der vesten for ligger der tuende ensted gaarde (imellom nogen sandbacher och klitter), then ene kaldis Troldtoft, then anden kaldis Strosøe, fordi der ligger en liden øse ved then der norden for; ved forskrefne aae ligger der en gaard, som kaldis Sandfærd for den suare sandlob der er thill aff forskrefne klitter. Der vesten for ligger en gaard, kaldis Blaaberg. Allernordeste i sognen findis der 2 gaarde tilhobe, som kaldis Vindgab, sønden till Vind chirche ligger der en gaard, østen till chirchen ligger der en gaard, kaldis Skovgaard, och en gaard, som kaldis Gammelvind.

Vdi Uldborg sognn ere 2 herregaarde, haffuer begge it naffon Vosborg, som fiorden græntzer vesten ind paa. Ved fiorsiden en enistegaard, heder Vestertang, derhos ligger strax en bye, heder Kytterup. Item en liden bye, heder Kirckeby, som kierken ligger strax østen indtil. Synden kirken en bye, heder Sønderkier, der mellom 2 enistegaarde, heder Holm oc Veilstrup. Østen kirken ligger præstgaarden, er strax hos en gaard, heder Buybierg, strax østen for en liden bye, heder Dystrup, oc allerøsterst en liden bye, heder Lystlund. Norden derfra en liden bye, heder Viom oc Lilelund, der mellom en enistegaard, heder Nørtangh. Lidet der nærfra løber en stor aae ind aff fiorden giennom sognen giennom Rosted oc Idom sogner, saavelsom giennom Holstebrov, en stor brov ligger offuer, heder Skerumbroff.

Udi Rosted sognn en liden herregaard, heder Stennum-

gaard. En lidén bye hos, heder Lildstenum oc Knudsig. En enisted gaard, heder Øgelstrup. Item Gammelstenum, Holdal. Strax ved kircken en gaard, heder Mosgaard, der sønden omkring løber en aae, kommer aff østen oc løber i vesten, heder Rostedaae. Østen for enistegaarde Blesbierg, Gammel-Rosted. Huaad høje belanger i denne sogn, findis vel smaa høje, dog ingen som haffue synderlige naffn, vden en heder Femhøj, oc en heder Helhøj, liggendis udi heden.

I Husby sogn ligger 2 hyffue norden i sognen och ingen skoffue. Och er Husby kircke den alleruesterst her ved haffsiden, och er der en spiir paa tornett, huoraff de der seiler haffuer stor kundskab i søen.

I Nissom sogn er inthet synderligt att skriffue om. En herregård ved naffn Vdstrup liger nordost i sognen ved fyffuersiden, och liger Torskminde norduest i forskrefne sogn, huor de liger thil fiskende om someren. Videre veed ieg icke att skriffue.

Stabye sogn. Effter gamle folckis beretning skal Stabye sognkircke haffue verit den skønniste landsbye kircke en stund i fordum tid, som i denne egn kund være at finde, for dend herlige oc anseenlige bygning da paa hende vaar, dog den nu er gandske meget brøtfeldig oc forfalden, eftersom der paa hendis bygning intet er bleffven anvend i mange aar. Oc er der it lidet capell (som bønderne kalder en sangers) sat thil samme kircke, som sigis at være giffven dertil aff en konge son i Engeland, som skal hafve lid skibbrud i Vestersøen oc skal være ankommen i land for Nissum, huor hannem bleff megen fortræd bevist oc derfor forløyet sig thil næste sogn Stabye, hvor hannem bevistis ald ære oc got, oc til tacknemmelighed derfor skal haffve giffvet forskrefne capel thil deris sognkircke, som icke uden stor bekostning er bleffven opsat, som det endnu er at eracte aff de merckelige oc konstige huggen steen derudi er, oc som er vinduer udi. En deel her i forskrefne sogn siger, at en fattig dreng, som vaar fød oc gick omkring her i sogn oc bad om sit brød i Guds naffn, skal omsider være kommen thil Engeland oc kommen thil saadan stor formue oc rigdom, at hand skal haffue skichel disse konstige udhuggen steen her til landet, oc ladet denne capell paa sin eigen bekostning opsette thil sin sognkircke, oc

thil en amindelse om sin førige armod oc betleri haffuer ladet noget udhugge i en part aff steenene, som er udi stycker brøds oc fiskis lignelser, som hannem udi sin barndom meddeeltis, der hand gick oc bad om sin føde hos got folck; hvilcken aff disse 2 beretninger skal staa fast, er ubevist. Hvad sig anbelanger det spøgelse, som her sigis 'aff udi forskrefne Stabye kiercke att skal hafve brugt adskillig aberij i min sal. formands faders thid, siunis vel unødigt viidtløftig om at melde. Herre-gaarde i Stabye sogn er Pallisbierg, welb. frue Anne Munckis gaard. Eenbygget gaarde ere 3, nemlig Svensholm, Brunbierg oc Stabye Kiærgaard. Byer ere 2 som er Nør Stabye oc Sønderbye.

Idom sogn. Her er kun et grundrids, derpaa: Burlund 1 g, Kieldall 2 g, Estrup 4 g, Strostrup 3 g, Nørgaardt 1 g, Østerlund 2 g, Idomlundt 2 g, Nibsl-org 1 g, Hiede 5 g, Synderbeck 1 g, Kierckebye 1 g, Ifue 3 g, Nagstrup 1 g, sydvest derfor 2 Baunhoye, Idom præstegaard, Ved Leed, 1 bol, Degenboell, vesten for kirken Soelkær mose, sydvest for kirken 4 Storhoye, sonden for kircken Raunhoy, Ormstrup 1 g, Høgsberg 1 g, Hestberg 1 g, Simenstrup 1 g, Melback 1 g, Tanstrup 1 g. Vandløb: Kirckebeck, Kirckeae, Grydaae.

Themmering sogen leger udi Ulborg herrit. Først en gaard Thipheede, huor der findis først en aa, som kaldis Abilaan, en beck som kaldis Therckelsbeck, en bierg som kaldis Kragbierg, en anden Langmosbierg, Thredingbierg, Skiøderiis bierg och dall, Stackemosbierg, Skyehye, Threhye, Sk . . dall, Skiøderiis bye, en lund kaldis Bianispild lund, och saa icke andett uden en dall, kaldis Byrgedall. Nock Birckmose, huor der findis først bierge, en kaldis Steenmose bierge, en kaldis Skusbierg, Røenmosbierg, Hiømosbierg, Brabierg som mand hører att der banckis udi, Threhye och Steenmosbech, och saa icke andet. Noch Najbierg, huor der findis først Pughye, K . . hye, Kanhye, Ungkarlbierg, och saa icke mere. Noch Felbierg, huor der findis tho becke, en kaldis Synderbeck och den anden Felbierg beck, och saa icke mere. Noch Biergegaard, huor der findis en bierge, som kaldis Thudbierg, och saa inthett andett. Noch Kirckgaard, Mosgaard och Ris, huor der findis inthett uden en beck, som kaldis Bølsvad. Noch Grimstrup, huor der findis en bierge som kaldis Gilbierg,

Gilbierg dal, Gilbierg beck, och en rivier, huor der er en mølle och saa intett andett. Noch Thrøstrup, huor der findis en bierg som kalthis Stojbierg och Stojbierg lund, Huashye, Troelsis vold, Røffuerstolle, huor der er en vandspring. Noch Riishye, noch ochsaa en anden vandspring, noch Trolhye, Thorashye, och saa en liden beck, som kalthis Rørbeck, och saa inthett mere. Noch Mølthrup, som er en adelsgaard, huor der findis norden for en mose med adskellig rivier och vandspring, och saa icke andett. Kiercken aff de gamle er kalditt Sanct Trab, och findis der paa kierckegaard en stoer hye, som er omsaatt med nogle store steen.

Wilbierg sogen, aff huilken en part er [udi Hammerum] herritt och en part udi Ulborg herritt. Først udi Hammerum herritt en gaard Merild, huor der findis 3 hye, som kalthis Vesterheehye, 2 som kalthis Langaggerhye, och nogett som kalthis Skauvellkier vold med sine graffve, och saa intett mere, entten rivier, dale eller vandspryng. Noch Essingkier, huor der er icke entten hye, dale, rivier eller vandspring. Noch Helleskov och Pudall, som der icke heller findis nogett aff sligt. Noch Burgaard, en hye, som kalthis Thrutshye, och saa intett andett. Noch Aagaard, som legger ved en stoer aa, och findis en hye som kalthis Vinghye, och saa intett andett. Noch Præstgaard, som kalthis Kroxgaard, thi den legger udi en krog ved en aa och en beck. Noch Liusgaard, huor der findis intett uden tho becke, den ene kalthis Lille beck och den anden Vombeck. Noch den part som er udi Ulborg herrett. Een gaard, Rodinglund, huor vesten och norden fra findis 10 hye, som kalthis ochsaa Thihye, och saa inthett mere. Noch Nordenbierg, huor der findis en hye, som kalthis Hansis hye, och der norden fra nogle rivier och morrasser, och saa icke andett. Noch Aalsbierg, huor der findis en liden vandspring och inthett mere. Noch Thusing, huor der er en liden beck och inthett andett. Noch Roding, huor der findis en hye, som kalthis Marquorhye och en som kalthis Buskye, en beck kalthis Thraenkier beck och en aa som kalthis Skiølarst. Kiercken aff de gamle er kaldett sancti Gaig hoffuett, och saa er der mig inthett mere vitterligt.

Madum sogn flettes.

Hindherrett

er det fierde oc yderste herredt til sudvest i Bøuing län oc ligger imellom Uldborg herret norden fraa oc Bøllingherret i Lundenes len sudost fraa, sluttis paa den søndre oc vestre siide ved Vesterhaffvet. I samme herret findis 12 sognekircker: Ringkiøbing med sin annex Rindom, Gammelsogn oc Nysogn paa Sønderholm, Hie som er fierdings kirken oc ligger som in centro eller midt i herredet oc haffuer ved siden Hindherreds ting, Stadel, udi huilket sogn Stadeløe ligger, Veirø, Thiim, cuius delineatio desideratur, frustra nempe ejus antistes aliquoties compellatus, Torsted, Omme, Hour, Velling. Det fornemste, som kand vere om it huert sogn att sige findes ordentlig i deris beskriiffuselse.

Ringkiøbing ligger til sudvest i herredet oc haffuer paa den syndre siide den store fior, som igienem Nyminde kommer ind aff Vesterhaffvet, paa den vestre siide Holmsland, fra huilket den skillies med en stor aae, som kaldis Vonaæ. Udi byen er en eniste liiden kirke med en skole, som nylig er opbygt, mens var dog itt skolehus tilforn, mens forfalden. Kand vere ungeferd it hundrede borgere i byen, mesten aff saare ringe formue. Antiquiteter ere icke for haanden uden en høi, som ligger ved en pas 2 stadia udi sudost fraa byen oc kaldis Kongenshøi, synis att vere giort med handom oc er kugelrund. Liidet derfraa ligger en veirmølle. En enstedgaard ligger til Ringkiøbings kirke en fierdings vei fra byen, kaldis Hiegaard. Et vedheftet Brev fra Johannes Paludanus, der ogsaa har skrevet ovenstaaende, dateret 9. Aug. 1639, indeholder: Reverende et clarissime domine doctor (biskoppen). Eders missive, daterit Meirup 4. Augusti er mig først tilhende kommen 9 ejusdem, huorpaa jeg strax haffver forfaret den høyes beskaffenhed, som ligger her ved byen oc kaldis Kongens høy, huis perimeter er 88 passuum, altitudo 26 cubitorum, er grøn oc med græs bevoxen, oc støder agrene ind derpaa paa alle siider; haffver endnu den samme figuram som den haffver hafft aff arrilds tiid, oc ingen lyng som findis nær der hos, allene haffver der tilforn veret en dict oc vel disponerit mace ries omkring som nu mesten deel tiid efter anden er oppløiet oc bortført. Jeg kand mig ingenlunde imaginere noget syndeligt der at vere forfalden med de gamle danske kongers

kroning, huor om her Cantzelers breff lyder, men ellers kand vel vere mueligt, att en fornemme herre der kand vere begraafuen i fordum, huor om dog ingen her noget grundeligt veed at berette.

Rindom sogn er annexet til Ringkjøbing oc ligger strax der fraa udi nordost, haffver ungefærd 30 halffue oc heele gaarde som ligger udi en ring omkring kirken, som ligger paa det høieste sted paa marken, quasi centrum. Paa kirkegaarden ligger en smuk liiden høi, som oc synis med handen att vere opkast, oc med allehaande urter bevoxen, saare lystig oc smuk. Oc haffuer en aff forskrefne 30 gaarde i fordum tiid veret en herregård, kaldet Rindomgaard.

Synder Holms lands beschriffluse. Denne land holm ligger vesten Ringkiøbing. Denne land er omfloet met salt vand, paa den synder side er en stor fior oc nørsiden ligesaa. Der er tho kirkesogner: den vester kircke kaldtis i gammel tid S. Lauristikircke, som nu kaldis Nye sogen. Norden fra kircken ligger en edel mands gaard, kaldis Siøgaard, noch endnu norden derfra ligger en omfloet ø, kaldis Hindø, som en mand boer paa, aff huilcken ø den hele herrith haffuer sit naffn oc kaldis Hind herrit. Vesten udfra kircken imellem fiøren oc Vesterhaff ligger Klitland, som strecker sig ved 4 mile slet til Nymindis indsegling, oc de der boer søger alle Nye sogen kircke, som kand vere ved 14 gaarde. Gaarde som er i Nye sogn: Prouistegaard for Harsøssel, oc der boer presten til begge kircker, Stiengaard, Strede, Juelsgaard, Plogsgaard, Siø, Tegelsmid, Brødlund, Synderby er 9 gaarde, Reffklit en stor lang by, Bremose, Bandsby der er sex gaarde udi, noch Østerbygaard, Kiergaard, Kirckeby, Gadgaard oc Pugflod. Udi denne forskrefne Nyesogn findis nogle store høye, en høi kaldis Kong Brocks høy, Baffuenshøy och S. Catharinæ høy, de andre haffuer ingen navne. Den anden kircke paa Holm kaldtis i gammel tid Hellig Kaarsis kircke, som nu kaldis Gammelsogn, liggendis øster mod aaeu. Enstedegaarde der udi er Bolderup, Synderbygaard, Strandgaard, Nygaard, Hiegaard oc Gammel sogn Prouistegaard, der for uden siff gaarde uden naffn. Tuende høye, den ene kaldis Kløftshøy, den anden Christe bonde høy. En deylige fiskeri er omkring den gandske land.

Hie sogens beschriffluse. Ahnlangende Hie kircke da ehr

den ehn meget schiøn kircke, opbygt aff graa huggen stien inden och uden; offuen i tornet ehr tuende kammere, ehn paa den sønder och ehn paa den nøhr siide med schydegabber udaff, huor paa der sigis ehn frue aff Wolberg ved naffn ild frue Elle skall undertiden haffue holdet hus, naar hun med sin hosbond ei kunde foreenis. Der ehr ehn sogen annexeret till Hie sogn, som kaldis Nue sogn; huis kircke ehr for mange aar siden nedbrøtt och udi tuende capeller opbygt till den sønder siide paa Hie kirche, huor forskrefne Nue sognefolck indnu haffuer deris stoelstaede, och kaldis Nue kirche. Stæden med ehn deel grave, huor forskrefne kirche haffuer standen, findis indnu och kaldis Nue kirchigaard. Her i forskrefne Hie sogn findis ehn gammel hæhrgaard ved naffn Volberg, som sigis att haffue sin naffn aff ehn høy liggendis i Wolberg marck, kaldis Wollerhøye, huor der meenis ehn konge eller kiempe skall være begravfuen. Er ehndnu ehn gammel hærgaard her i sognen lige vester fra Hie kiercke, kaldis Aggerschbeck. Ahnlangendis vand eller vandstrømme daa ligger ehn fiur vesten op till Hie sogn, kaldis Hie fiur. Dernest kommer ehn beck fra østen och løbber nohrden om Hie sogn till fiuren, kaldis Eistrup beck, den skiller Hie sogn fra Timb sogn och fra Torsted sogn. Noch kommer ehn stor aae aff østen fra Hour sogn och løbber saa gaatt som mit igienem Hie sogn ud till forskrefne fiur. Item løbber ehn bech ochsaa aff østen sønden om Hie och norden om Nue, som skiller di to sogn fra huer andre. Belangende siør ehre her to liggendis udi hieden østen i forskrefne Hie sogen, den ehne kaldis Brixsiø, den anden Ulffsiø. Byer och gaarde ehr, nøhrdost fra kircken ehn bye, kaldis Huingel, ehn bye sudost fra kircken kaldis Synderbye, ehn bye nordvest fra kirchen kaldis Holbye, ehn bye i Nue kaldis Nuebye. Noch ehn bye sønden fra kircken kaldis Hieagger; sønden udmed Hie aae ligger nogle gaarde, kaldis Lydbech. Nordest i forskrefne Hie sogen findis 3 gaarde, kaldis Ejstrup. Ellers findis udi forskrefne tuende sognे nogle smaa gaarde, halffgaarde, boele och gadhus, som vilde vorde for kiedsommelig for den gode læsere att læse. Hie præstegaard ligger nordvest huos forskrefne kircke. Udi forskrefne sogn findis adskillige mange høye, som intet skriffværdigt findis huos att ahntegne.

Stadell sogn indholder velbiurdige Otte Tottis gaard Syndervang, liggendis vest sydvest fra kircken. Præstegaarden

lige østen strax ved kircken. Synden i sognen ligger en bye, hidder Alrum, imellem huilcken och den anden part aff sognen løber en aae, om huilcken siden skall mældis. Vesten findis en liden bye ved naffn Kaalbye, en anden kaldis Høystadell, endnu en allervesterste, som neffnis Fogelbierg. Udi sydvest ligger den lille Stadeløe. Nordvest udi sognen rammer mand en bye, som kaldis Halkier. Nordiste part aff sognen indholder tvende byer, den ene Medelbye, den anden Obstorp. End ere udi samme sogn tvende eniste gaarde, den ene liggendis nordvest fra kircken, ved naffn Kamp, den anden strecker sig imod nordost, i forдум tider kaldit Jens Aads gaard, men nu Graffuersis gaard. Samme Stadell sogn haffuer intet notabile eller singulare, uden dette skall regnis derfore, att der kommer en aae lige aff øster ned fra Timgaard med en ström, med en anden løber ned aff nordost och gaar saa udi fioren. I lige maade findis udi altertablen indsat it firekantit stycke med atskillige figurer offuerdragit med messing eller kaabber, siden forgyllit, och haffuer samme billede runden om sig nogle latinske vers med muncke bogstafuer skrefne. Øffuerst paa samme indlagte stycke læsis dette hexametrum. Qvam cernis fulvo tabulam splendorē nitentem etc. De andre kand icke udkyndigis, med mindre end listerne blifuer fralysnet, som dem skiuler paa siderne, huilcket ochsaa uden skade skie kand. Findis och udi samme indsatte plane nogle skinnendis stene med tvende slags glantz, de brunglantzendis underskreffuit Carbugulus, de huidglantzendis Sapphirus. Om deraff kand samlis nogit, som thill øffrighedens forsætt kand betienne, giffuer ieg den att udgrunde, som sligt att besee oc dømme om er betroed.

Veirsøe sogn, ligger udi Hind herredt, fire mile fraa Hollstebroue, 2 mile fraa Ringhkiøbingh, 5 mile fraa Lemwiigh, 6 mile fraa Struer, haffuer ingen annexe. Udi dette sogn er en herregaar, som kaldis Nye Obierge, liggendis i noruest fraa kirken. Findis udi samme sogn tuende byer, den ene kaldis Kier i norost fraa kirken, den anden heder Huughbye och ligger imod westen fraa kirken. Endnu findis i samme sogn en gaar, som kaldis Biergegaar, liggendis øster fraa kirken, item 5 gaar, som kaldis Torppegaar, liggendis synden fraa kirken. Der findis och en hede, som kaldis Obierge hede, mod

øster fraa kircken, er en saanhede. Der findis ocsaa itt sund, som løber i søen, naar fiuren er fuld met wand, och løber i fiuren, naar dett er ebe, winter och sommer. Wed preste-gaarden ligger nogle bierge, som er sammen løben aff saand fraa haffuebergene. Dette sogen er altid i stor fare for waandflood, er och wanskellige att komme thill och fraa om winter-dage, thi mand skall thill samme sogn offte med boede och fraa igien, naar floden er inde. Fiuren ligger paa sondersiide, sundett paa vesterside, søen paa den norder side; den øster deell aff sognet flyder om medt waand i flodgangh. Udi fiuren om sommeren, naar dett er ebe, kand graffuis under sanden nogle klyner (som der saa kaldis), huilcke er saa hede, naar de ere tørre och settis ild udi, att de kand opbrende jern, keillkober, grydkober, messingh; røgen aff samme klyner giør meniskens tranghbørstet, huad der leggis i kister kand aff heden forderfuis och lucter ilde deraff; naar mand kommer imod de meniske som brugger samme ildingh, daa kand mand vide aff klynrøgen, aff huad byder de ere, førend mand taler medt dennem. En heel hob aff samme sogn haffuer werret forderfuet aff sandløbe. Mange folck fanger och stor skaade aff waandflood paa korn, creaturen, huse och marckjord.

I Thorsted sogn findis icke gamble monumenter eller skrifter med runebogstaffuer, schowe, naffnkundige dale eller høye findis icke heller uden alenist i en saande norden kircken en høye wed naffn Kongenshøy, nu nesten hen blest. Byer findis icke anderledis end paa tho gaard och en boeld boer tilsammen otte fattige mend. Enlige gaarde findis icke uden tho wed naffn Gammelby och Naresby.

Omme sogn. *Her er et grundruds og nogle latinske oplysninger om sognets størrelse, der anslås til en mil i breden, 1 mil i længden. „Prout danice dicitur Omme, ita etiam in ea crebræ viarum occurrunt ambages, quæ circumquaque ad tedium viatores excipiunt ei ludunt, idque non solum ob perpetuos rivulos per paludes multas decurrentes, ad quorum plerumque latera ob altissimum limum vix firmum solidumque solum reperiatur, sed etiam ob montium asperitatem hic multum convalliumque hiatus magnos transitum euntibus pariter et aurigantibus negantes. Montes nempe plusculi sunt hic admirandæ magnitudinis, quibus undique sumus naturæ beneficio circumsepti et vallati. Circum-*

montes conspiciuntur paludes maciessæ (?), sed locis qvibus acceduntur graminosæ, unde fit, quod boum, ovium hedorumque proventu gaudeamus. Maxima pars terræ hujus horrida est et inulta atque ad serendi usum non proscissa, sed quæ culturæ apta in jugera frugifera et amoenos fundos est redacta, qvæ incolis pro ratione aëris et anni diversimode trumenta partitur. Non hic memorabo imagines et statuas, non sylvas et flumina, cum nulla hic sint, qvæ ad magnificentiam et decus loci reponi possunt.

Paa kortet findes i den vestlige del: *Hour sande, Lowmose, deri: den store Lowerst steen, saxum 24 pedum circum radices latum, in altum vero tres cubitos exsurgit supra terram, nulla in eo sunt literarum vestigia; senden derfor: 2 Hestheye. Om Kiergaard, østen derfor en stor mose. Skrubstrup, Store Spaabeck, Halkier, Klink, Holmgaard, Omgaard, Nørgaard, Kedal, Klidzberg, Degenbolet, senden derfor: montes ad stuporem magni, Bredning høye dicti, Prag, Grønbierg, en stor mose Askemose kaldet, Askhou, Tradzborg, Kodall, Sinkier. Østerst i sognet: en stor platz med putzer och moratzer, kaldis Fialden, huor af aarligen kand biergis et stort stycke hoe til omliggende byer, Omme, Bredning, Timmering och Wordgod sogn.*

Hoffuer sogn kun et grundrids, derpå: *Hiolind høye (2), Hoffuersande, Hofjuerdall, Laufoldhøye, Ribhøye (3), en stor omslag med idel heede, Gudsig bierre, Nør Mulberg, Raffnhøye (1), Quindhøye (3), Hielm, Vesterbye, Beckdall, Hoffuer kierkegaard, præstgaard, Vastrup, Heede, Tostrup, Nør og S. Mulbierre, senden derfor Mulhøye (2), Risbierre. Sonder for Hover å: Engebeck, Albeck, Albeckhey, Hoffuergaard, Skaridall, Stienshøye, Askdall, Odderbeck.*

Udi Welling sogen ligger 2 herregaarde, som er Wennergaardt oc Ryberge, oc for itaar siden dend 3die, som heder Tranmoes. Østen fra Wennergaardt ligger it grønning, som kaldis Ulkiar, oc udi forskrefne kiær it bierge, kaldis Ulsbierge. Østen fra Tranmoes oc Vestarp ligger it stort høy, kaldis Hulshøy. Noch norden fra samme forskrefne høy ligger it høy i hæden, kaldis Gritterhøy oc vesten fra dend it høy, kaldis Klaahøy, oc emellom disse tuinde høye sionis at verre kast nogle skandtzer aff gamel tid. Noch i forskrefne hæde it andet høy østen fra Gitterhøy, som kaldis Huashøy. Item paa aggermarcken udi Velling sogen findis 2 dale, som kaldis Ryberge

dal oc Qoker dal. Paa den sønderside udi muren paa Welling kyrcke findis en kyrckedør efftermueret, oc paa begge sider ved same dør 4 huggen steen, oc paa huer aff dem en stor diur udhuggen, som er effter min tycke løuer, lindorm, dragier oc offuer disse diur 2 store fugle. Noch offuer samme efftermuret dør en lang steen med tuende dragier emod huer andre.

Bølling Herred.

Skiern sogens bescrifelse. Her i sognen findis icke nogen antiqviteter eller noget synderlig merckeligt ehr. Kong. Majtz. slot Lundenis ligger her i sognen och løbber her tu smaa aae eller becker mit giennem sognen, och kaldis den westerst aae Ganner aa oc den østerst kaldis Kircke aae oc komme begge af nordenn oc løbber lige sønder ned i den store Skiern aae. Paa den sønder side til sognen løbber en stor aae, kaldis Skiern aae, som skiller Hardsyssell och Wardsyssel at och exponererer den sig udi fioren it halff milvegs herfraa, oc offuer samme aae her i sognen ehr en stor lang broe, huor Kong. Maytz. tholdsted ehr, huor der gaar aarlig 100 rixdaler aff til Cronen, oc strax paa hin side broen er en stor engslett, kaldis Tharrumkier, flux naffnkundig for den onde wey der er offuer om winteren, efftersom all den fart fra Ribe, Warde etc. til Thye, Wendsyssel, Wiborrig etc. falder offuer samme Skiernbroe. Och findes der endnu paa en aff Skiern præstegaardtz enge, beliggende paa samme Tharrum kier, en liden dyb hylpyt, som kaldis Kong Hansis pytt, thi der siges kong Hans skal haftue faaet sin belsot i den, der hand reiste offuer samme Tharrum kier nær paa, som der formeldis i Arrild Huitfeldtz crønicke.

Huad Staffning sogn sig belanger oc mig derom er beviist oc kundgiort, da er bemelte sogn liggendis langs met en fioerside, kaldet Staffningfioer, oc er i lengden en miilvegs fraa den vesterstegaard i Halby oc til Knudgaard den aller-østerste. Kircken ligger mit i sognen. Vesten kircken ere 4 smaa byer, østen kircken ere 5 smaa byer och 2 eeniste gaarde, som ligger fasten i red effter hin anden, som effterfølger: Den allervesterst by kaldis Vesterby. Dernest ligger Medelby, huilcke tuende byer eller neffuis met eet andet naffn, som er

Halby. En aggermarck nær fraa disse tuende byer er en liden gaard ved naffn Nørkiergaard eller Sand, item en boel, heder Colding, huilcke met nogle aff de andre gaarde lider stor anfætning oc skade aff sand, som forderffuer deris aggermarck, thi der er nogle sandbacker omkring oc imellem Halby oc Østerby nogle sandbierge, heder Halby bierge. Lidet fraa Medelby ligger Østerby, siden Aanerup. Saa Prestgaarden nest kircken, som aff en høy imellem gaarden oc kirken liggendis ved naffn Lyckehøy kaldis Lyckegaard. Nest østen kirken er en by heder Bousøe, dernest Hee, strax derved Synderby, siden Høllid, Longkier er den østerste by. Norost fraa Longkier ligger en eeniste gaard, som heder Sønder Vognbierg under en stor bierg, Qvenbierg ved naffn. Den østerste oc yderste gaard i sognen heder Knudgaard. Bemelte Staffning sogn græntzer i norvest med Velling sogn. Imellem Halby oc Velling er en liden beck, kaldis Halbybeck, som kommer fraa Deiberg. Item en stor mersk heder Sønder. I nordenden gredzter hun met Deiberg sogn, i østen met Skjern sogn. Synden Longkier oc Knudgaard er en stor merskengmaal, heder Staffning mersk, ligger imellem Staffning og Lønbørrig sogn oc strecker sig indtil en beck ved naffn Harholmbeck. Men sønden oc vesten fraa de andre byer er floren, som kaldis Staffning floer, som haffuer sin indlob oc udlob aff haffuit oc i haffuit igiennem en gab, kaldis Nymindgab eller Nymind. Haffuer der veret langs met floren høye backer oc bierge, saa floden den tid icke lettelig kunde giøre sognen skade, men nu ere de formedelst mange skadelige haffloder saa slet bortskylte, at di er jeffn jord, saa floden met en temelig storm kand fasten omkring ringe den heele sogn oc gaae op til gaardene, at ingen kand kome derfra. Och deroffuer haffuer floden formindskit oc forderffuit en stor part aff sognen, som befindis i sandhed at en part aff deris agger oc eng er i slett sand oc vandet gaar deroffuer. En part af iorden er saa forderffuit aff haffsand oc saltvand, at det icke nu kand dyrckis mere eller komme nogen til gode. Oc meere floden ligger øde effterhaandt, eftersom hun nu haffuer sin indpas oc kommer tiere end hund nogensinde tilforn haffuer giort.

*Deyberg och Herning h. Her er kun et grundruds, derpå:
Deyberg sogn: Beckboe 1 by, Heegaard, Langtind 1 gaard,*

Vesteragger 3 boele, Uggelbierg 1 boel, Rabierg en bye, Sandagger en bye, Kiergaard 1 gaard, Skindberg 1 gaard, Lildskindberg 1 boel, Deyberg præstegaard, Terning 1 boel oc nogle gadehuse, Deyberglund en herregaard, sonden derfor Heltbierg, Gammel Deyberg en liden bye, Bundsbeck molle, Kongensholm molle, Ledding 2 gaarde, Lydagger 1 gaard, Alkersiig 1 gaard, Skydstoft 1 gaard, Quenbierg en bierg imellom Skjern och Deyberg, Huedenuos en eng och kier imellom Deyberg och Staffning.

I Herning sogn: Hestkier 1 boel, Finderup 1 bye, Øster Finderup 1 gaard 1 boel, Dalgaard, Leustrup 1 boel, Liervad 1 gaard, Gadgaard, Skrebsgaard, Skaarup en bye, Tylvad (et vaalested over Sædding å), Gammel Herning 1 gaard och 1 boel, imellem den og kirken en oval stensætning „Bølling herreds ting“, Kongensholm, Herning præstegaard, Mølgaard, Aarup en bye, Heegaard, Herninggaard, Rechorgaard 1 herresæde, Rechor-gaards molle.

Bylling sogn er indfattet udi en aggermarck och kircken mit der udi. Prestegaarden ligger synden fraa kircken, der hos ligger en beck, kommer aff norden, lybber thil den store Skjern aa. Kircken kaldis S. Hans kircke och denne antiquitet er endnu at see, at der har veret i gamble dage en sted mellom kircken och prestegaarden, kaldes Capels kilde, at mange menisker har faaet helbred paa deris øien och lemmer, naar de haffuer toet i samme vand, och vaar opreist et hus der hos, huor de kunde huile, som steden och stagerne aff hus och kilde endnu udviser. Der er endnu kient en thrind hull paa kircken, som de haffuer indstucket deris gaffuer, som haffue bekommet helbred. Sognen delis i Østerby, Synderbye och Bylling bye, Kastbierg och Lildbølling, tho ensom gaarde, och har Bylling herret sin naffn af Bylling sogn.

Sidding er en liden sogn med faa gaarde och bole men mange gadhusefolck. Sidding kircke ligger nordest i sognen och den liden bye ret ved kircken. En herresæde, heder Slomstrop, ligger sudost i sogn hos en beck, heder Slomstrop beck, tho store gaarde heder Stensiig, liggendis paa landevejen mellom Ribe och Holstedbroff. Kircken er vejet thil S. Lauritz, som hans billede endnu staar i kircken.

Borris, den østerste oc sønderste sogn i Bølling herret,

er limiteret oc affgrendzet fra de 4 nest omligende sogn met 4 rindende vand oc strømme, foruden den store aae, som kaldis Skiarne aae, der aff østen flyder ind igienem sognen oc den udi tuende parter attskillier. Kircken kaldis S. Nicolaj kircke, staaer norden aaen, udi huilcken iblant andre ornamenta findis en meget kostelige monstrantz; offuen offuer detz dør findis met gamle latinske bogstaffuer saaledes: *Hic deum adora auno millesimo quingentesimo sexto.* Under døren paa monstranten findis disse ord: *Memorale domini Nicolai Jacobi in Boris.* Paa den sønder side udi choret findis disse vers paa panelet: *Anno millesimo quingenteno quoque deno, laude tua Christe, completus sit chorus iste.* Prestgaarden liger fra kirken ved $\frac{1}{2}$ flerding vegs mod norduesten under en lang høy berg ved siden paa en stor moratz. I denne moratz sønder fra prestgaarden er en liden vandstrøm, aff huilcken det stedtzrindende strøm Ronbeck haffuer sin udflod. Bergen kaldis Tarp berg, paa huilcken mand pleiede fordum udi ufredtz oc feide tadt baun at opsætte. Norden til Borris sogn angrentzer den store heede eller Borris heede; i den findis mangfoldige høye oc dale; de naffnkundigste ere disse: Klounhøy, Borris Mangehøy, Birckhøy, Riishøy, item Riisdall oc Eisdall, som strecker sig øster paa til den aae, der flyder sønder fra Nør Vium oc løber østen om Borris sogn, skillier Borris fra Felding, Bølling herret fra Hammerum herret, kaldis Lille aae, oc falder udi store Skierne aae østen oc norden Borris kircke, vesten den berg Hiortzberg. Der ere mange vaadsteder offuer dette aae oc en laxgaarde. Store aae flyder aff østen fra Felding imellom de to østerste gaarde i Borris, Aller paa nørdre oc Linduig paa den sønder side, der er en vaadstedt oc kostelig laxgaarde. Østen Borris kircke er en fergestedt ved den gaardt Borriskrog, huor reisende folck met heste oc vogn tillige paa pramme kand blissue offuersørt. Sønden den store aae i Borris sogn er en stor skallet heede, udi den findis en søe kaldis Kieldersøe, nogle berge derhos kaldis Kielderberge oc sudøsten derfra nogle høye sandbacker, som kaldis Røffuerstofse. Borris sogn skilles fra Houer sogn paa den øster side met en rindende vand, kaldis Torsbeck, udi den strøm staar en stor sten, som skillier Bølling herret, Hammerum herret oc Nør herret fra huer anden. Paa den sønder side skillies

Borris sogn fra Odom sogn met en aae, som aff østen fra Houne flyder sønden omkring Borris frem ved Helgaardt, huor der er en agebro offuer frem for Holuig; der er en laxgaarde. Item frem ved Sønderskow der er en vaadstedt oc saa omkring Vodkier, den vesterste gaard i Borris sogn; denne aae skillier Bølling herrett oc Nør herrett, item Haardsøssell oc Vaardsøssell oc kaldis den Sønder aae. Paa den vester side norden Store aaen skillies Borris fra Skierne sogn met den rindende strøm Kielstrup beck, som flyder sønder paa udi Albeck molledam, vesten Borris prestegaardt.

Faster sogn, annex til Borris, ligger ved en lidet halff mill vegs fra Borris sogn udi norduesten offuer en heede; i samme heede er en dall, kaldis Ludall under en lang oc høy berg, kaldis Ludallberg. Vesten oc norden ved den berg er en forferdelige stor kempegraff udi en lang høy, met store stene omsat, oc en stor sten offuerst der paa, mer end 4 alen lang oc 4 alen bred; høyens lengde imellom stenene fra begge ender er mere end hundrede oc tolff alen. Faster kircke staar paa en høy slet marck, sønden ved kircken staar en høy, kaldis Baunhøy, imellom Fastergaardt, som er norden fra kircken, oc Astrup, den nordiste oc vesterste gaardt i Faster, er en stor høy, kaldis Arffuehøy, nogle høye nordost derfra kaldis Ullerhøye. Øster fra kircken udi heeden er en stor høy, kaldis Møgellhøy, oc imellom den oc Grønhøy er en hull i jorden, som en jordkielder, den er lenger end den er bred, som it menniskes graff, kostelige met stene paa alle sider besat, och kaldis Kieldkyck. Østen fra den bye Klockmos i Faster sogn ere 3 midelstore høye, udi dennem ere gruelige store oc dog brede oc slette stene udi jorden, oc andre lige saa store met mindre stene omkring satte oc fra de nederste ophøyet, oc kaldis almindelig Kempeoffne. Sønden ved den by Eistrup, den nordiste oc østerste i Faster sogn, er en kempegraff ved 4 oc 50 alne lang. Saa skillies Faster sogn fra nest angrendtzende sogne met rindende vand oc strømme: fra Bølling sogn met Bølling aae, fra Seding sogn med Tuevad beck, fra Viim sogn met Viim beck. Borris sogn i lige maade skillies fra Felding met Lilleaae, fra Houne met Torsbeck, fra Odom met Sønder aaen, fra Skierne met Kielstrup beck.

Wordegod sogen er den nordiste oc østerste sogen i Bølling hærrit, halftredie mile lige norden fra Lundenes oc er 2 store mile i lengden fra øster til wester, oc løbber en stoor aae mit igienem sognen, kaldis Wordgod aae, hues ud-spring kommer 2 mile norden faar i Hammerum hærrit af 2 stoore moratzer, nemblig Romeeg kierde i Ørre sogen oc af Essingkierd i Wilbierrig sogen, oc fra de steder, som den haffuer sin begyndelse oc til den endis i store Skiern aae er ligefrem 4 stoore mile. Hun hafuer oc mange tillæb af at-skillige smaa aaer oc becke; den første beck kommer af westen oc løbber i aaen ved Lysgaard i Wilbierg sogen, den anden kommer af østen oc løbber i aaen ved Wilbierrig præ-stegaardt, den 3 kommer af westen fra Muosgaard i Temmer-ring sogen oc løbber i aaen sønden Mølstrup, en herregaard i forskrefne sogen; den 4 beck kommer fra Gremstrup mølle oc løbber i aaen lige at Riis; den 5 kommer fra Birckmoes i for-skrefne sogen af westen oc løbber i aaen der lige østen fra; den 6 beck kommer ned af østen for Kiesper muose oc løbber i forskrefne Wordegod aae ved Trøstrup mølle, norden Stoor Alle, som er den nordeste gaard østen aaen i Wordgod sogen; den 7 beck kommer af westen, norden Lild Alle, et boel nor-diste westen aaen i Wordgod sogen, oc skiller denne beck Bølling hærrit fra Uldborrig hærrit; den 8 beck kommer oc af westen fra Foelbeckmoeze oc løbber i aaen wed Foelbeck. Nock kommer det it lidet aae aff westen, kaldis Abild aae eller Berdeg aae norden Berdeg bye, som er 5 gaarde oc 2 boele, oc løbber i Wordgod aae lige at Abildtrup, it eniste gaard østen aaen i Hammerum hærrit, thi denne forbemelte aae skiller Bølling hærrit fra Hammerum hærrit, som er østen aaen. Norden forskrefne Berdeg aae findis en kempegraf, som er 23 skaft lang oc 3 skaft bred, omsat med 20 store steen, oc mit paa en stor bred steen, som er moxen ofuergroet med liung. Nock kommer 2 becke ned af østen fra Fielsteruong (som er 2 gaarde oc 2 boele all østerst i Wordgod sogen oc hafuer en ganske stoer mil til Wordgod kircke) oc løbber i en strøm sønden forskrefne Abildtrup, kaldis Øgaards beck. Mellom Abild-trup oc forskrefne Fielsteruong findis endnu en kempegraf, 20 skaft lang oc 5 skaft bred med 20 store sten omkring. Fra forskrefne Abildtrup ungefer en liden half mil staar Wordegod

kircke lige sudsudvest. Westen Wordgod aae i Bølling herrit paa it middelmaade høy aggermarck oc strax lige østen kircken staar Wordegod bye som er ickun 3 gaarde; 4 pilekud lige sønden fra kircken oc byen staar Wordgod præstegaard, som er sønderst i Wordgod sogen, som met kircken, byen, forskrefne Berdeg bye, 2 gaarde kaldis Widebeck, oc et boel norduest fra kircken kaldis Westeragger er saa got som omløbben met aaer oc becke, uden paa it lidet sted norduest, som er moratz, huor af det kommer, at wandflod af regn eller snee tit forhindrer mine sognefolck som boer østen eller westen for disse aaer oc becke fra deris sognekircke oc mig fra mit annexkircke, som er østen aaen i Hammerum herrit, som her efter meldis skal. Norden fra kircken er en stoer bierg, kaldis Baunsbierg. Westen faar kircken oc uden faar dennis aae oc omløbbende becke ere 3 gaarde, kaldis Herborrig, oc nogle smaa boele, en gantske stoer mil fra Wordgod kircke, huor der holdis en kroer, kaldis Herborg beck, for wandringsfolck, som reiser met den store adelvey fra Holstebrouf til Skiernebrouf, Waarde oc Ribe. Norden Herborg Beck ere 2 boele i Wordgod sogen, kaldis Tulsgaard oc Birckmoes; det er alle de gaarde oc boele i Wordgod sogen ere, oc hafuer denne sogen oc kircke siden nogen længst kunde høre eller spørge værit kaldet Wordgod sogen (dog Heldvaderus gifuer hender et andet nafn) oc er berettiget(!) af gammel relation fra min salig oldefader salig her Christen i Wordgod, fra min sal. fader sal. her Gregers i Wordgod oc nu til denne tid, der ieg er 67 aar gammel, som er tilhobe meere end 200 aar, at ratio nominis er denne, at eftersom her haffuer været 2 smaa kircker, it i Herborg oc it andet i Fielsteruong, hues rudera kirckens, kirkegaardens oc grafuer endnu noksom ere at see, oc er 2 store mile mellom. Af disse 2 megit smaa kircker er byggit denne kircke, som nu er mit imellom, at af 2 ringe skulle worde en god oc kaldis Wordgod, dog er ickun neppelig 24 gaarde i denne sogen, der udi 2 boel mod en gaard beregnet. Det findis oc udi gamble brefue saaledis Waardegod colligerit. Denne forskrefne sogen angrentzer paa nøre side til Timmering sogen, paa nordoust side til Sneberg sogen, paa østerside til Rind oc Arnborg sogner, paa sudouest side till Assing oc Felding sogner, paa westerside til Bredning sogen.

paa norduest side til Nør Omme sogen, paa suduest side til Sedding oc Herning sogner. Paa Sønderside til

Wiim sogen, min annex, som er en stoor half mil sud-sudoust fra Waardgod kircke ned met forskrefne Waardgod aae. Oc staar kircken, som er uden taarn, paa it temmelig høy sted østen aaen oc er met den halfue sogen (nemblich it gaard oc en boel kaldes Skierbeck, huor der kommer it beck af østen oc løbber i forskrefne Wordgod aae, item Wimbye 2 guarde oc en boel, Biørslei, som er 2 boele, oc Wiimkrog en gaard) i Hammerum herret, huor der strax norden forskrefne Wiimkrog løbber en liden aae af østen ned i Waardgod aae, oc er denne gaard den sønderste østen aaen i Wiim sogen. Oc den anden halfuepart af forskrefne Wiim sogen er westen aaen i Bølling herrit, nembligh Wimbye 3 gaarde, huor der sønden for forskrefne bye eller 3 gaarde kommer en beck af westen oc løbber i Wordgod aae, som der kaldis Wim aae, noch Eegeriis oc Eegeriis mølle, it gaard, huor der kommer en beck af westen oc løbber i Wordgod aae, noch derfra en boel op wester med samme beck, kaldis Sønderup. Nock en gaard heder Fiskbeck, en mil vesten fra Wim kircke. Denne sogen angrentzer Wordgod sogen paa nørre side, paa nordoust Assing sogn, paa øster side Skarrild sogen, paa sudoust Fellding sogen, paa sønderside Borris sogen, paa suduestside Faster sogen, paa westerside Sedding sogen, paa norduestside en part aff Wordgod sogen. Udi disse 2 smaa sogner findis ingen billeder eller runebogstaffuer, ey heller nafnkundige høye oc dale. (Et grundrids af sognene ledsager beskrivelsen.) Jfr. S. 55.

Lemb sogen, alene et grundrids, herpå: Gammel mølle, Ny mølle, Gammelgaard 2 gaarde, Nørby en by, Bieregaard en gaard, Karsbech en by, Lambech en by, Thridi en hergaard, haffuer uden thuil sit nafl'n aff 3 høye, som ligger østen ved gaarden, Hindhede 1 gaard, Lemb kircke, degneboel, Degneboels beck, Prestegaard, Dall en gaard, Østerlemb en by. I den østligste del af sognet: Finderup 1 gaard, norden derfor Finderup Rishøj, som skibsfolkene sigis att haffue deris gitzing efter i Vestersøen, Kloudal bierge, sonden derfor Kloudal kielder, sigis at haffue verit gammel Røffuer [kielder]. Lemkier enge, Vipkier enge, Boeling 1 gaard, Becheenge, Reffstrup 3 gaarde, Kiergaard 2 gaarde, Fourby, Lembierg 1 gaard, Syndergaard 1 gaard,

Hycklebjerg 1 gaard, Beckboe en by, Kolstrup 1 gaard, Aandbeck 1 gaard; findis adskillige steder manghe høye [med sten om] sat thilhaabe paa . . . . dog uden bogstaffue.

Ølstrup sogen, alene et grundrids, derpaa: Hammelsuong, Claus Tophoy, Steinshøye, Nørgaard, Husted, østen derfor 2 Viphøye, Ølstrup prestegaard, nordøst derfor 5 Vonghøye, Hammelsuong beck. Trediehøye (3) Flettzier, sonden derfor Sandbierre høye (2) og Tribierreddall, Nør Brorstrup, nordost derfor Rennehøye, Sønder Brorstrup, sonden derfor Megelhøye, Leervang, sydost derfor Melhøye (2), Baunshøye, Tinghøye (2), Langedall mellem Lem och Ølstrup, Ølstrup kiercke, Gammelgaard, Damgaard. Er denne sogn Ølstrup nogett nær en halff miil i sin lengde och nep en fierding miill i breden, intellige fra sonder til nor.

*Bredning sogen, et grundrids, derpaa: Toftim, Paa mosen, Snagdall, Raffnsbierg, Felbek, Høimos, Sandbeck, Vestrop, Randbeck, Ooderbeck, Vesterbeck, Husted, Kongsbierg, Blesbierg, Vesterhede, Billering, Biornkier, Ved becken, Vanting; i den sydvestligste del: terra erycosa quidem et cespititia, sed tamen foecunda, in qua pascitur egregie luxuriatque pecus; pagorum prædiorumque series ex addita delineatione dignoscetur, ut et montium, rivorum, paludium, arbustorum. Longergaard, mose, Roikom, Spialdhøye, Spiald dige om marken (paa Brejninggaard), Bredning kircke oc bye, Tudzkier, Kossentoft, Kieldsig, Rudmose, Gaasdal, Langhus, Paa Mosen, Vandspringen, Opsund, Bredninggaard, med melle, nordøst derfor en kratt ved Kongevejen mellem Holstebro og Ribe, Veggerskield, Randeris, Megerspay, Koldinghus, østerst i sognet Fielden, huor af biergis meget hee til omliggende byer och gaarde i Wordgod, Bredning, Omme och Timmering sogne, sonden derfor er høye bakker betegnede og en stor hede. „*Multa loca hic inculta et ad serendi usum non proscissa, sed quæ culturæ apta in jugera frugifera et amoenos fundos est redacta, ita ut frumentorum generatrix perfoecunda sit, boum, item caprorum, hædorum, oviumque generibus nobilitata.*“*

„Nihil hic video, qvod ad magnificentiam et decus loci reponi possunt, nisi qvod in medio ericeto, cum summus rerum artifex scaturientem aquam tam largiter ad stuporem omnium effluere jusserit, exstructæ sunt ibi locorum ob temperiem aëris et foecun-

ditatem soli primitus ædes, quas idcirco sibi prioribus seculis episcopus Ripensis ascivit, donec tandem post reformationem evangelii antiqua prosapia nobillissimus et ab inclyta Langiorum familia oriundus Johannes Lang, ννν ἐν ἀγιοῖς, a natura etiam loci affectus nobilem sibi domum Bredninggaard dictam exstruxerit tanta operis elegantia, ut inter sese inventoris et effigiatoris delineationes et artificum manus visæ sint concertasse. Exstructam hanc aulam novis statim conatus est decorare operibus, et primo aggere validissimo opposito cum admiranda rusticorum etiam utilitate scaturientis non procul inde fontis aquas remorabatur. Deinde scaturiginis aquas duplici alveo a primo fonte derivatas ita distinxit, ut multiplici commoditati servirent, prata pro arbitrio rigarentur, hortus et prædium ipsum iis præmunirentur, aditus ob fossas nobiliores defluentibus aquis oppletas clam ingressuris negaretur et molaris tandem rota ejus beneficio versarentur. Eo siqvidem omnes istas aquas contorsit, ut stagnum supra aggerem exundans ad exstructam molis machinam volutandam et versandam gremio q. suo exciperet. Et ita hæc domus dulci viridianum herbarum virore, jocundo florum aspectu, arborum gratissima umbra lenique scaturientis fontis susurro animos omnium mire recreat, ut ob ejus amoenitatem tota parochia sit commendata. Aspice qvomodo hoc loc . . . tium magnis sumptibus et singulari consilio castigavit. Cum itaque leviora multa sint, qvorum magnificentiam miramur, obstupescimus, veneramur, cum tamen a qvo constructa sint temporum injuria nobis oblitteravit, religio sane esset velle tanti operis primum autorem in densissimis oblivionis tenebris delitescere. O vere magnum virum, qvi ita in multa secula post . . . publicæ utilitati consuluit. Quid referam imagines et statuarum, sculpturas qvid memorem? qvid sylvas? quid flumina? Cum hæc parochia nullis omnino ad decus suum perenne q . . . : . . teriem mihi suppeditarent, sit superba.“

Hammerum herridt,

i Hardsøsell haffuer 18 sogner: Aullum, Ørridt, huis annexe er Hodzagger i Ginding herredt, Sunds, Ikast, Giellerup, Rind, Herning, Skarrild, Arnborre, Felding, Wiim, annexe till Vordguod i Bølling herredt, Assing, annexe till Felding, Sneberg, Tiørrlng, Sinding, Neulling, Thuiis, it birck, Vilberg, hues

annexe er Timmering i Uldborg herrit. Omkring nest er: østen Vradzherridt, vesten Uldborg herridt, nordvest Hierromherridt, norden Ginding herridt, Sudvæst Bøllingherridt, synden Nør herritt.

Her udi herridet kand jeg intet opspørge enten huos præster heller paa tinget, som nogenlunde kunde neffnis ved det ord Dannerliung; meenis at der i Wiborg stigt i Fiands herritt snarist at skulle være ved det grumme bierg Dauberg døes heller Daubierg høy heller hiede, oc kunde anderledis være syllabicerit, men der skulle suare monumentosa et momentosa findes endnu denne dag; dette haffuer jeg hørt aff mange de mieste bevandrede. (Et grundrids af hele herridet findis).

Aullum sogn, nordvæst i herridet. Kircken vijet till vor Frue, nest midt i sognet. Præstegaarden op till kircken vesten. Norden noget lidet Liergraff, it herregaard. Østen kircken er Tuæd, 2 gaarde. Norden fra dem er Skiærck, it by, $4\frac{1}{2}$ gaarde. Nordost derfra er Skiærbeck, it lidet mølle med it lidet værsted huos. Norden derfra er Stoffbeck, $1\frac{1}{2}$ gaard. Derfra nord oc lidet i vester en gaard Rottervig. Derfra vester oc lidet ad sudvest en gaard Høggild. Derfra sudost it lidet hallffgaard Grønkiær. Mellom det oc Liergraff Varnheede, it lidet by. Vesten derfra et lidet bolig Værn. Synden derfra stod it by, som sognet er kaldet aff, ved naffn Gammel Aullum, lagt øde under Liergraff. Vesten fra præstegaarden oc kircken it gaard Lundgaard. Derfra væster noget i nær Lundby $2\frac{1}{2}$ gaarde, oc vesten for it lidet gaard Dallgaard. Sønden Lundby er $\frac{1}{2}$ gaard Longboe. Derfra østen men synden kircken Jersild, 2 gaarde. Derfra øster for Liøring, 2 gaarde. Udi samme ornum øster er Soelgaard. Østen derfra noget lidet er Aaby, 1 gaard. Norden derfra er Kiærgaard, mit imellem Tuæd oc Aaby. Synden fra Jersilld er Vraa. Østen derfra Sandgaard i samme ornum; øster bedre Troustrup, $\frac{1}{2}$ gaarde. Synder oc noget i øster Askbeckheede, $\frac{1}{2}$ gaard. Dersra vester it lidet hallffgaard Gabst. Westen derfra it lidet hallffgaard Spegbierg med it lidet huns Nib. Norden derfra Offuerkiellde, it lidet hallffgaard. Strax huos norden 1 gaard Næderkiellde. Vesten derfra it lidet hallffgaard Hollgte. Oc vaare aljd sognet i ufrædztiiden regnet aff plundring omsiider ickon for 10 gaarde. Haffuer nest

østen Ørret, synden Wilberg sogn, vesten Winding sogn, sudost Sinding sogn, norden er Hodzagger, nordvæst er Thuis sogn, oc liger væsten ud med det store aae, som løbber igiemens Thuis, Holstbroe oc saa vester till hauffuet, hues største første begyndelse er i Giellerup sogn, saa igiemens Herning sogn, Giødstrup siø, Tiøring sogn, Sinding sogn, Ørret sogn oc siden her frem etc. Skoffue er her nu slet intet, ei heller runebogstaffue heller antiquiteter, uden it, Grønhøj, østen for Lundgaard udi it lidet trind dall, udi samme sted saa vellsom paa it speege udyrket marck, kaldis Smyrne(?), siiges tuende høffdinger for mange aar at haffue boed oc bygget, den ennis naffn skulle været Thord Iffuersøn, dog saa langt at ingen som nu leffuer veed deraff at siige, uden at den enne skulle haffue myrdet den anden, oc skulle være giort it viise om etc. Mens norden for Aaby oc norden Suolgaard vester paa findes disse effterskrefne høye: Storhøj, Mummhøj, Kirckhøj, Jenshøj, Kophøj, Vormehøj, Harehøj, Steenhøj; fra Skierch øster paa mod Ørret ere: Ørrethej, Tuheje, Wibeckmuoshøj, Korishøj, Trindmuoshøj, Qvolmuosbierg oc høj, sudvæst fra Liergraff nogle høje kaldis Baunheje. Synden Liøring it bierg, kaldis Flosbierg, østen Troustrup it stor høj uden naffn, østen Grønkiær it bierg Hingibierg, oc huos it dall, Hingibierg slogue.

Øre sogn ligger nest norden Synding sogn oc udi Hammerum herid. Kircken er en liden kircke oc ingen torn der ved, oc kaldis Øritt kircke, ligger saa gottsom synderst i sognen. Rumiig er en stor gaard sudvest i sognen, en halff mill fra kircken. Nordost derfra ligger der en gaard Foldagger. Norden fra den hen ved 6 agger langt ligger Undestrup en gaard; hos den en stoer bierg, som ingen veed hendis naffn. Rett synden Øre kirck ligger Øregaard. Østen kircken en mølle, kaldis Gamble mølle; der hos en stoer aae, som kommer aff Giødstrup søe oc løber igennem Øre sogn oc neder igennem Holstbroff. Norden fra kircken en 2 agger langt løber en aae, som kaldis Løwen aae; der norden den aae ligger Øre prestegaard; hos prestgaarden en bye Øreby. Nør paa en beck, liden Skadsbeck kalditt, lidit fra Øreby itt lidet endnu norden for en beck, kaldis Stoer Skadsbeck. Østen den store aae en by, kaldis Ostrup. En aa ved samme by kommer aff

Sunds sœe. Nu rett nær fra en gaard Tarlund, en aae der hos kaldis Tarlund aae. Norden for en fierding mill vei en gaar kaldis Brewig; vester oc synder $\frac{1}{2}$ fierding veis en gaar Nygaard. Norost allerlengst i Øre sogn en liden bye, kaldis Offuer-Simelkier, oc vester derfra en gaar, kaldis Neder-Simelkier, oc hos samme gaarde findis en megitt stoer kier oc morrads. En fierding veis synder derfra en gaar, kaldis Sneptrup.

Hodsagger sogn. Norden denne forskreffne Øre sogn ligger annetzen der till, kaldis Hodsagger sogn. Begyndis ved en gaar allersynderst i sognen, kaldis Hallindbeck. Øster derfra en liden gaar Omisgaard, fra samme liden gaar osfuer meget moose oc heede hart ved en mill norvest paa ligger en liden kircke uden torn oc kaldis Hodsagger kircke, oc prestegaarden der hos. Nu nær paa 2 bymarcke langt Gammel Hodsagger; der hos en aae. Norden samme aae rett hos en gaard kaldes Brogaard. Lidet derfra vester paa Dalgaard. Vester endnu en fierdingveis ligger nogle huse, kaldis Ylliberg aff en megitt stoer bierg, som ligger der hos, Yllieberg.

Sunds sogn, nordost i Hammerum herredtt. Kircken ved en pas mit i sognet, oc Præstgaarden synden der op till. Der østen forre en stor siø Sundzsø. En gaard nest synden for, Kiærgaard. Nock en anden gaard synden, Stoere Hollingholdt. Derfra nordvæst it lidet boleg, Mølsted, oc en anden boleg nordvest derfra, Køllbeck. Nock en by der nordenfor, Linde, $\frac{1}{2}$ mill vesten fra kircken, 5 gaarde. Norden derfra ved $\frac{1}{2}$ mill Rojen, 2 gaarde. Imellom Rojen oc kircken it by: Synder Vaaes; derhuos it buoll Siøgaard. Østen for kircken en by Sundzby, $7\frac{1}{2}$ gaarde oc it lidet mølle derudi. Nock 1 gaard nordost derfra, nylig opbygget paa hieden Nygaard. Østen derfra it gaard Ildzhuod. Derfra synden it bolig, kaldis Tuærmuos. Vesten derfra en by kaldis Torup, 5 gaarde som vaar fordum 2 gaarde. Nock derhuos it gaard Qvalsholm. Der synden fore it lidet bolig Skinderholldt, for kort tiid siden opbygt paa en hiede. Rounebogstaffue heller sligt findes her intet, ej heller aaer uden it lidet aff søen vesterpaa, Lille Ørret aae, norden sognet Rojen aa, ligesaa i vester, begynder der strax huos i Rojenkiær. Derhuos nogle smaabierge, kaldis Rønbierge. Vesten for Synder Vaaes nogle smaa bierge Brun-

bierge. Synden Sunds sogn er Giellerup oc Tiøring sogn, vesten for er Ørret sogn, norden er Ginding herredt, saa oc øster, østen er Ikast sogn.

Ikast sogn. Norden fra kiercken ligger en liden bye, kallis Suderbech. Nock norden for samme by ligger en anden by, kallis Thulstrup. Och imellom disse tho byer ligger en liden aae, huilcken haffuer sin udspring en mil østen for i Wratzherret aff en kier, kallis Kiershoffuid kier. Endnu norden fra ligger en enste boel, kallis Lineberg, ved en gandske stor bierg, kallis Linneberg. Østen fra kiercken ligger en by, kallis Grydde. Nock endnu østerst i sognit, som och er østerst i Hammerum herret, ligger en anden bye, kallis Issen, och en skoff østen och norden op til samme by, kallis Issen skoff. Norost fra kiercken ligger tho eniste gaarde, en kallis Hyffriis, med en liden lund ved. En anden kallis Rimme, norden ved en stor backe. Nock østen for denne gaard ligger en anden gaard paa en stor berg, kallis Hold. Sønden fra kiercken ligger en eniste gaard, kallis Vodde, och en skoff norden for samme gaard. Sudost fra samme gaard ligger en anden enste gaard, kallis Thofftlund, ved en stor berg, kallis Møllehøy. Endnu sudost fra denne berg ligger en anden enste gaard, kallis Nørlund. Endnu lige sønden fra kiercken ligger disse enste gaarde, en gaard kallis Urhaffue med en skoff ved, nock en anden gaard, kallis Lexgaard, med en skoff ved. Nock en liden by, kallis Hesselberg, med en liden skoff ved. Nock lidett sønden for en enste gaard oc en boel, kallis Fonetzbeck, oc sønden for samme gaard ligger en liden beck, kallis Nørlundbeck, som strax østen for haffuer sin udspring. Sudvest fra kiercken ligger en boel, kallis Bøgild. Norvest fra kiercken ligger tho eniste gaarde, kallis Raffuensvaad. Nock lidet østen fra ligger en enste gaard, kallis Hlagelskier. Widere om byer och gaarde, berge och høye, vandspring och andet, er her intit synderligt i Ikast sogn att antegne. Østen fra Ikast sogn ligger en sogn, kallis Vratz sogn, $1\frac{1}{2}$ mil, aff huilcke herredet haffuer sit naffn oc kaldis Vratzherret. Sønden fra Ikast sogn ligger Eystrup sogn, 2 smaa mil vegs liggendes, och i Vratzherret. Vesten fra Ikast sogn ligger Giellerup sogn, 1 mil. Norden fra Ikast sogn ligger Borring sogn, 1 mil vegs, som er i Ginding herrett.

Giellerup kircke er indviet till S. Lauritz. Offuer den sønder kierckedør findes denne latinske offuerskrift, indhugen i den store haarde steen: Anno CIOCXL incarnationis domini est hic fundata sub honore dei domus ista. Offuer den nørre kierckedør findes denne latinske offuerskrift i den store steen indgraffiitt: Ingrediens aulam culpa subicit reus istam, Et qvod juste petit donando Deus pius audit¹⁾. Sønden fra kiercken ligger en liden bye, kallis Hammerum, aff huilcken by herredet haffuer sit naffo Hammerum herret. Mellum samme by och kiercken gaar en liden beck, kallis Hammerum beck, som strax lidett østen fra byen haffuer sin udspring. Synden fra samme by ligger en anden liden by, Nørre Fastrup oc Sønder Fastrup. Sudvest fra kiercken ligger dett store berg Raffuensberg. Sønden fra samme berg ligger en skoff, och byen sønden for skoffuen kallis Birck. Vesten fra kiercken ligger Langeberg, och den store høy Møllehøy, paa huilcken mand kand see gandske mange kiercker udi andre fremmede herreder. Vesten samme høy ligger en by, kallis Lundeby, och vesten samme by ligger en skionne moes eller fægang, kallis Huidmoes, och strecker sig vesterst hen i sognit ind till Raakier aae vedtager, som er skielsmisse imellum Giellerup sogn och Herning sogn. Och samme Raakier aae haffuer sin udspring synden for den by tilforn bleff neffnitt nemblig Birck. Norvest fra kiercken ligger och nogle adskilige høye och berge, en kallis Lundhøy, en kallis Madhøy, paa huilcken mand kand undertiden høre adskilige slag och lald. En kallis Ullgraffberg; vesten for samme høye och berge ligger en gaard vesterst i sognit, kallis Vraae. Norden fra kiercken ligger en stor bye, kallis Gammel Giellerup. Norden for samme by ligger en stor kier, kallis Hylledskier. Nock ved samme kier ligger en liden beck, kallis Asbeck, och haffuer sin udspring østen for aff en liden vaad, som kallis Suinvaad. Norost fra samme Suinvaad ligger en liden by, kallis Frølund. Nock østen fra den by ligger en liden gaard, kallis Ringstrup. Norden for samme gaard ligger en liden aae, kallis Guddenkier aae, huilken haffuer sin udspring aff en kier tho mile

---

¹⁾ En rigtigere Læsning i Ny kirkehist. Saml. II. 565.

østen for voer sogn, kallis Kiershoffuit kier. Østen for kiercken ligger nogle smaa byer, kallis Skoffby, Biørstrup, Bitzhoud, och ved samme gaard ligger och en liden beck, kallis Bitzhoudbeck, som haffuer sin udspring strax østen ved samme gaard. Østen for Giellerup sogn ligger Ikast sogn, 1 mil vefs, sønden for Giellerup sogn ligger Rind sogn, 1 mill vefs. Vesten for Giellerup sogn ligger Herning sogn $\frac{1}{2}$ mill, norden for Giellerup sogn ligger Sundz sogn, 1 liden mil vefs.

Rind sogen. Rind kiercke. Løbber forbi kiercken en stoer aae, kaldis Rinds aae. Ingen søer der i sognet uden en, kaldis Siøby sæ. Høie der er nøgit naffuenkundige: Hiortsballoe høie. Enniste gaarde: Rind præstegaardt, Suendlund, Beslund, Syndervein, Nørvein, Mørrup, Vester Hyggild, Øster Hyggild, Holt, Slumstrup. Ligger ved præstegaarden en stoer sande: Rindsaande. Findis ellers ingen antiquiteter.

Herning sogen. Herning kiercke. Ligger i sognet en hergaard, som erlig och welb. mand Christian Randtzow thill Breidenborrig tilhører, kaldis Herningsholm. Enniste gaarde: Brendgaardt, Salholt, Baggiskier. En liden skow, kaldis Bircks-skow. En stoer muose, som er naffuenkundig, kaldis Krads muose. Der i sognet ellers ingen antiquiteter eller monumenter att finde.

Scharrild kiercke, løbber Skiernaa rett sønden om. Huem forskrefne kiercke er viit till i gammelt dage, er mig uuitterligt, icke heller det findis i kierckens bog, ey heller nogle aff de gamle ved der aff at sige. I forskrefne kiercke eller sogn findis huercken runnebogstaffuer, skoffue, billede, kielder eller vandspringe, som nogen antiquitet haffuer, dett nogen ved aff att sige. Men paa Skarrildt marck findis disse effterskreffne heye: Vesten fra kiercken er en liden høy, som kaldis Baffuenshøye, som baffuen pleyer paa att settis. En stienskast eller to vesten for findis 3 høye huos huer andre, som kaldis Trehøye. En stienskast sønden fra legger en høye som kaldis Smedtzstrup høye. En stienskast norden fra igien ligger 4 høye, som kaldis Kiempelhøye, men ingen kiempengraffue eller andit findis der huos. Ellers findis der mange smaa høye, som mand ey ved naffne paa. Paa Lstrup agger legger 7 høye, som kaldis Mannehøye. Byer och gaarde er der i forskrefne sogn, som effterfølger: Skarrildby 3 gaarde,

Lustrup, 4 gaarde, noch en boell heder Begsgaardt, her foruden 2 boell Klinck och Krog, en gaard hedder Søndergaardt, Øvig, en guordt, Hesselvig, en gaardt, Ronom en gaardt, der paa marken legger en høye, heder Fistelhøye, Sønder Karstofft, en gaardt, Nør Karstofft, velb. Jacob Uldfeld paaboer, en berg heder Brunbierg, Deuling, en guordt oc 1 boell, en berg heder Deuling berg, Skoffue, en gaardt, Lilbro, en gaardt, Grene, en gaardt, Silstrup, 3 boel och $\frac{1}{2}$ gaardt, Pinvig, 1 gaardt, 1 boell.

Arnborg kiercke. Løber en lidden aa rett om kiercke-gaardtz diggen, som kaldis Arnborg aa och løber i Skiern aae to stienskast fra kiercken ved en gaard, heder Aarnborg Grene. Huem forskrefne kierke er viit till i gammel dage er mig och uvitterligt, icke heller dett findis i kierckens bog, eller di gamle ved der aff at sige. I forskrefne kiercke eller sogn findis icke heller huercken runebogstaffuer, skoffue, billede, kielder, vandspryngel eller bierge, som nogen antiquitet haffuer, uden paa Gammel Arnborg march ligger en bierg, heder Arnborg bierg, som baffuen paa settis. Gaarde findis der i forskrefne sogn, som effterfølger: Hiøllind, 2 gaarde, Thoudall, 1 gaardt, Annex prestegaarden legger ved kiercken, Gammel Arnborg, som forskrefne lille aa løber om ved, 2 gaarde, Birckebeck, 1 gaardt, Toxvig, 1 gaardt, Søby, en gaardt, Fasterholt, 2 gaarde, Bierg, 1 boell, Skibbild, 1 gaard, Tornvig, 1 gaard, ved denne en broe offuer Skiern aae, ved naffn Tornvig broe, Holtom 1 gaard, Grenne, 1 gaardt.

Om Felling kircke løber denn store Skiern oe, kircken till stor fare. Er her i sogn ingen fremmedt bogstaur att finde, ey heller bierge, høye, heeder, som nogen documentum antiquitatum uduiser. I Felling bye 2 gaarde, 7 buell, gandske arme. Ensted gaarde: Fruer gaardt, en adels gaardt, Drongstrup, Muosgaardt, Biere, Tarp, 2 gaardt. Ensted buell: Nødvig, Høgsvig, Gaasvig.

I Assing sogn løber en møllebeck. Er der oc ingen fremmede bogstaur, ey heller høye, bierge, heder, som nogen antiquiteter uduiser. Ved Assing kircke 2 gaarde, Porup 3 ringe gaarde, Buckier 3 liden gaarde, Oelendig 2 gaarde. Enstedt gaarde: Kibek, Wilhusstedt, Harreskou, Huedoë. Enstedt buell: Veilstedt, Mosgaardt.

Wiim sogn i Hammerum herredt liggendis, sudvæst, er annexeret till Wordguod i Bølling herredt, at skillies derfra med det store aae imellom de 2 sogner oc bægge herrider. Mens østen aaen ligger først Wiim kircke. Norden der op till ligger Viim kirkegaard, annexe præstegaarden med 3 mend udi, till Vordguod. Norden derfra er Skaffuisgaard, 1 gaard. Øster oc synder fra kircken er Viimkrog wed det store aae, som kommer fra Felding oc omsider ad Skiern aae etc. till hauffuet. Norden Viimby ligger Skiærbeck nogen stund med 3 mend udi. Siden nær oc øster men synden Fielstervang er Biørs-loff. Det andet vesten aaen er i Bølling herridtt: Jeggerriis, Synderup, Fiskbeck. Jfr. S. 45.

Findis i Sneibiere sogen $15\frac{1}{2}$ gaarde, boelle 22, 1 aae kaldis Ampstrup aae, komindis aff suduest och løbindis udi noroust, och 1 stor hye ligindis imellom Ampstrup och Sneibiere, kaldis Thiihye, och en hy paa Ampstrup marck kaldis Skoldbiere. Paa Krogstrup marck en hye, kaldis Grønbiere hye. Emellom Albeck, Haffuenstrup och Foenvad marck liggendis en stoer bierge, kaldis Soelskoff bierge, och 2 hye kaldis Hellekielde hye, och paa Sneibiere marck 2 hye, kaldis Kaarshye, och en stor dall vesten for kaldis Smelunddall, paa Ørskouff marck 2 hye, kaldis Siøklit hyffue, och 2 kaldis Raaehyff. Paa Helstrup marck en hye, kaldis Allisberhye. Noch 1 gaard, kaldis Giødstrup i forskrefne sogen, som presten udi boer, oc 1 søe, kaldis Giødstrup søe, østen for.

Noch i Thiørring sogen 2 gaarde nordist i sognen, kaldis Thrølund. Thiøring by findis der 5 gaard udi och 2 boelle, och synden forskrefne by kommer en aae aff østen och løber vester paa igjennem Giødstrup søe. Och findis paa forskrefne Thiøring marck 2 hye, 1 heder Stor Kolter hye och en kaldis Lille Koltter hyff; noch en hye, kaldis Egom hyff. Noch en stor bierge, kaldis Gryderis. Noch en hye kaldis Kongelyckhyff, 1 hye kaldis Karup høy och 1 kaldis Baunchyff. Och vester i forskrefne sogen liger 1 herregaard, kaldis Ørn-hod, och 2 buolle norden for, kaldis Bialderbeck, och en boell østen for, kaldis Korttebore. Och 2 gaard synderst och vesterst i sognen, kaldist Sybibeck, liggendis noer for en aae, kommer aff Giøstrup siø.

Synding sogn. Kircken ligger en halff fierding vefs

norden for Nøuling kirche oc ligesaa langt synden for Ørred kircke. Sognen strecher sig fra kirchen øster paa med Sundtz sogn en fierding vegs, synden oc østen med Tiøring sogn lige saa langt, nær oc vester med Vilbierg oc sidelengs med Ørredt sogn ligesaa langt. I Synding er effter skreffne gaarde, halffue gaarde, boele oc huse beliggendis: Syndinggaard, som welb. fru Birgitte Bille holder hus, møllen for Sinddinggaard, Askbierg, Lild Askbierg, Quindvod, Hiegaard, en klyng huse kaldis Nyby, Rimme, Vod, Skræ, Pungvig, Elkier, Lunibierg, Kragsnap, Søundall, Aavad, Synderlund, Karlsmoes, Viskier, Eggersgaard, tuende huse vid Raggesbierg, oc Haursnap, cronens anex kirchegaard. I en bred steen, som ligger paa Synding altar, er en firekant hull, i huilchen der ligger en liden firekant steen, under huilchen sal. welb. Jens Mognsen fant en pergeimentz breff, huor den bleff, vid jeg iche. I Askbierg march ligger tuende bierge, blant huilche den enne kaldis Messingbierg; paa samme bierge ligger 14 høye. Norden Lild Askbierg en høy, kaldis Baunhøy. Norden oc østen Nyby en, kaldis Rosmoeshøy, oc en stor stœn der hos, kaldis Rosmoes-steen. Imellem Søundall oc Haursnap ligger en stoer bierg, aff huilcken er tuende vandspring, en østen oc en anden norden. Imellem Aavad oc Synderlund ligger en stoer bierg, kaldis Raggesbierg. Imellem Rimme, Kragsnap oc Lunibierg trej temmelig bierge oc fem høye. Østen Quindvod en bierg, kaldis Quindvodbierg, oc en anden, kaldis Geilbierg. Østen Hiegaard tuende høye, kaldis Tinghøy. Norden oc østen om Synding sogn løbber en aa, kaldis her Neder Strifell, men op bedre imellem Tøring oc Sundtz har den en anden naffn; den løbber i den anden aa, som kommer aff synden østen oc løbber imellem Synding oc Neuling vid de tuende smaa huse, som kaldis Pungvig oc Elkier.

Nøuling sogn haffuer effterskreffne gaarde, halffue gaarde, boele oc huse: Nyboe, Brekier, Skibild, Tuivod, Øster-huod, Neulingskow, Egbeck, Korshøy, Boelsgaard, Huolflod, Beckgaard oc Neuling prestgaard. Denne kirche ligger en halff fierding vegs synden for Synding kirche. Sognet strecher sig fra kirchen sudvest paa en halff fierding vegs mod Timmering sogn, oc ligesaa langt synden och sudoust mod Snejbierg sogn, øster paa trej slyngeslag til en løbendis aa, kaldis Quind-

vod, som giør adskil imellem Synding och Neuling paa den side, nordvest paa imod Vilbierig sogn oc norden imod Synding sogn lige saa langt. I Nøuling sogn ligger effterskreffne bierg, høy oc vandspring: udi residentzens march ligger en bierg, kaldis Bøsbierg, oc en anden, kaldis Tuoersbierg, imellem disse tuende bierge i en styck eng ligger i residentzens march oc kallis Hylled, er en vandspring, som rinder stedtze i frøst oc tyrkce saa vell som anden mild vejrlig, oc ligger der norden for samme veldstrøm en demning, ligesom der aff gammell tid kunde verit en mølle. Synden i forskrefne Bøsbierg er en trind dam, som dog miesten med grøde er effter-groed. Vesten i residentzens march er en bierg, kaldis Foeldebierg. Imellem Nyboe och Huolflod ligger en bierg, kaldis Nøuling bierg. Imellem Tuivodt oc Østerhuodt ligger en spitz høy, kaldis Tinghøy, om huilcken der staar nogle store steene. I Neulingskows march vid siden paa en liden høy ligger en stoer steen, som strecher sig en halff agger bret ud i en aggerende. I Egbech marck ligger en suar spitz bierg, kaldis Huashøy. Imellem Boelsgaard i Nøuling sogn oc Merrild i Vilbierg sogn i en stych eng, kaldis Skaukier, er en platz, paa huilchen sigis at skulle verit en befestning, oc er kiend endnu giørlig baade dubbelt graffuer oc volde, om huilcken jeg tencker findis i den designation offuer Vilbierg sogn. Vesten Huolflod ligger en lang bache, kaldis Vesterhede, som strecher aff syd sudoust i nuornordvest, offuer huilcken ligger adelveyen imellem Kolding, Veill oc Holstebro, oc paa samme banche ligger 14 høye, blant huilcke en kaldis Raffnshøy oc en anden Baunhøy, østen ud under samme banche er mange vandspring. I Bechgaard marck en bierg, kaldit Skoelbierg, oc en stoer steen i en veldkilde synden østen vid samme bierg, en anden kaldis Meldbierg, oc den tredie kaldis Jeffnbierg. Nøuling kircke ligger paa en temmelig bierg. Ind paa kirkegaarden er en høy, som klockhuset stoer paa, oc trej høye norden och østen kirkegaarden paa samme bierg. Norden en crone boel Tuivodt ligger en bierg, kaldis Stapelbierg, oc der paa fem høye. Ved Østerhuod ligger en høy, aff huilcken manden der boer aag hiem i treckening oc da fantis en jeffn steenbroe lagt under høyen lige ved det andet aggerjord. Synden aff adelveyen, som løbber igien nem sognet

i vester oc øster, fra Vosborig, Tiimgaard oc Pallisbierg oc Bredninggaard til Aarhus eller Horsens ligger tuende smaa høye.

Twiis sogn. Er Twiis kloster liggendis i en dall emel-lom thvinde aaer, den ene, Stoor aa, løber til Holdstebrou, den anden kaldis Mølle aa. Enlige gaarde østen derfra liggér: Grydholt, Breinholt, Lindholt, Thvisholdt, noch Storgiedhoe, Smidegaard, Morre, Vognlnnd. En lidet kratt med faa smaa trær udi, ved naffn Thviislund, ander høje, skoffue er her iche. En aa mellem Thviis oc Felding kaldis Munckebru aa.

Wilbierg sogen see foran S. 31.

Nærvang herrett.

Veyle ligger i enn meget lystig dall under høye bierge oc skoffue paa denn øerre oc syndre side. Østen faare gaar fiordenn ind imellum tuende skoffue, noget nær op till byenn. Vestenn faare ligge platte oc viide enge, igiennum huilcke løbe trende aaer, som mødis ved byens syndre portt oc ud-gyde sig i fiordenn, huor i fordumtid, førend byenn bleff till kiøbsted oc broenn bleff lagt offuer, vaar it ferrested, offuer huilckett de, som komme nordenn fra oc vilde synder paa, met baade sette offuer. Huorudaff byenn behalder det naffnn, at denn kaldis Veyle, thi enn veill er paa gamell danske it lidett vand, som mand lader sig sette offuer. Forudenn kir-chen er der it klaaster, kaldis Sortebrødre, huilchett efter munchenis tid er gissuet borgerne aff Kong. May. till itt raadh-hus. Paa marckenn der omkring findis der ingen monumen-ter eller antiquiteter, entenn paa bierge, høye eller udi dale, at mand derom noget kand skriffee. Menn paa begge sider, strax ved byenn, haffuer der ligget tuende slaatte; det ene kaldis Borrevold, østenn ved byenn, huor graffuene derom endnu ere till siune; det andett Rosborre, vesten ved byen paa Ros-borre høy, lidett bag Kongens Tene.

Hornstrup kircke ligger en halff miill vefs fra Weille mod norden paa itt temmellig høy sted i en lidet bye med 3 gaarde, som kaldis Kirchebye. En stienskast sønden fra kir-chen ligger en hergaardt, som hører erlig welb. Niels Wind til oc kaldis Grunditt; lidet vesten vid gaarden findis en dyb dall, der huos en saare høy, som kaldis Hyffknøs. Hartadt

imellem kircken oc gaarden ligger Grundit bircke ting, oc strax vid tingit findis der itt sted, som kaldis Sindholtt, huor der sigis att der skal haffue standit itt klaaster, som skall haffue veritt kaldit Sindholtsborg; findis endnu di stæder, huor kielderer skall haffue veritt med mange stiene. Norden kircken vid en stienskast findis en bye, som kaldis Hornstrup, huoraff kircken haffuer sin naffn. I denne bye er der 9 hele gaarde oc 6 boelshuse, store oc smaae. En liden oc ringe skoff er der til hinde, som kaldis Tackellhole och Mølleskoff, som ligger der vesten vid. I dieris Nørremarck findis en hyff, som kaldis Griis hyff. Norden oc østen findis en hyff, som kaldis Jepshyff, som en stor bancke, mand baade pløyer oc saaer paa hende. Mod Solemarck findis en hyff, som kaldis Møgellhyff, som er stor oc thrinnd. Østen kircken vid en stienskast findis 2 gaarde, som kaldis Liusholtt, oc en boelshuus; dieris skoff kaldis Liusholtt lundt, en hyff findis der vid den nederste gaard, som kaldis Munckhyff, huor der sigis, att munckene i dieris thider skall haffue hafft nogitt dieris tilhold, oc skall findis mange stiene i hende. Strax sønden derfra findis 8 veringer, som kaldis Grønholtt. En liden halff miill østen fra kircken ligger en bye, som kaldis Breballe, och i hende er der 16 gaarde oc 11 boelshuse, store oc smaae. Vesten byen mod Liusholtt lundt findis en hyff, som kaldis Stienhyff, som er en stor høy oc bredt med nogen stiene offuen paa, huor der sigis der skall vere nogen merckellige personer begraffne. Østen byen findis en hyff, som kaldis Gammelbye hyff, som er omstienit med 7 radt stiene. 2 store høye bierge findis der i dieris skoff, den enne kaldis Selsbierig oc den anden Steilbierig.

Ringiffue sogn. Nørvongs hærritt. Byer: Hædeby, Gammelby, Ulkind. Gaarde: Ringiffuegaard ved præstegaarden, Nør Langlind. Møller: Langlindmølle. Boell: Billund. Daler: Halgierzall. Søer: Nør Lang lindsøe. Høye: 2 som ligger i præstenstofft, en liden och en stoer, som iche ere giffne naffne. Aaer: Ringiffue aae, som begyndis offuen for Røffstrup och løber i Skjern aae. Beche: en liden beche, som begyndis norden for Hædeby aff nogle veld, som kaldis Tompevad, och er paa Ringiffue marck. Tørrild hærrit: byer: Ue. Gaarde: Høgelund, Liden Karlskouff, Stoer Karlskouff, Elkier,

Sønder Langlind, Ægsgaard. Boell: Trøgelborg, Bastlund. En eng, som begyndis ved Trøgelborge och strecher sig gandske langt hen udi Omme sogn, som kaldis Simmell. Sør: Langlindsøe.

Omme sogen er den vesterste sogen udi Nørvongs herret oc ligger udi en bar oc slet heede egn. Mit igiemmel forskrefne sogen løber en stor aae, som skieller Nørvongs herret oc Tørlid herret fra hinanden. Oc samme aae løber ud under Skierne bro udi Westerstrand. Hos huilchen aae fleste gaarder oc byer ligger effter hinanden, dog der er langt emellem dennem. Oc findis siuff smaa byer udi Omme sogn, som er 1) Hallindbeck, 2) Filskou, huilcke forskrefne tho byer haftuer en stor miil til deris sognekirche, 3) Lild Brande, 4) Østerby, 5) Omme, 6) Skousende, 7) Bøffuel. Udi forskrefne Omme sogen er en hergaard, nemlig Jullingsholm. Der til met trey ensted gaarder, som er Møberg, Omvraa, Baggisgaard. Udi Omme sogen findis en høy berg, som kaldis Suoleberg, som kand sees nogle miile vefs borte.

Brande sogn er ett heede kald, som ligger i nordvest i Nørvangs herrett; derudi findis fyrrettyfue och fire heele gaarder til naffns, men Gud maa vide, huor armlien en part besidder deris værelse. Præsten haftuer ichun dett ene sogn att betiene. Hos kierchen liggendis nesten mit udi sognett findis en bye ved naffn Brande kircheby. Nest østen derfraa, en bymarch ofstuer, ligger Grarup. I sudvest fraa kierchen en stor fierding vei ligger Üre, en stor bye. Nermer kierchen i sudvest ligger en liden by, Lund ved naffn. Lidett vesten fraa kirchen ligger en liden by, ved naffn Borup. En stor fierdingvei i sudost fraa kierchen ligger tu gaarder tilsammen, kaldis As'lier. En miil veis synden fraa kierchen ligger tu andre gaarde sammen, kaldis Risbierrig. Nogett meer till sudvest och en miil vesten fraa kierchen ligger tu gaarde, kaldis Skierlund. En stor fierdingveis fraa kierchen ligger och tu gaarde, kaldis Flø, udi vester. Nogett lidett norden fraa kierchen ligger tu gaarde sammen, kaldis Døsling. Lidet østen fraa kierchen ligger en gaard, kaldis Skierris. Noch i sudost lidett fraa kierchen findis en kaldis Stor Langkier. Synden en fierding veis moxen fraa kierchen ligger atter en gaard, kaldis Lill Langkier. Noch en paa samme kaas, kaldis Hyvild. Syn-

den en fierdingvei fraa kierchen ligger en addelsgaard, kaldis Braandholm. Lidett derfrraa til sudvest ligger Tarp. Vesten fraa kiercken en miil veis ligger Stor Sandfeld. Norden fraa kierchen en miil veis ligger Stor Harild. Hertil er nu fortetegnelse paa byer och heele gaarde, der findis i Braande sogn (saa nær som Arrevad, en eenlig gaard liggendis lidett fraa kierchen i nordost). Huad monumenter och andre antiqviteter ere anlangendis er der intett mercheligt at skriffue om. Riwer och aaer anlangendis findis der fem i sognett, som undertiden saa voxer til, att mand ey kand komme offuer dem mett heste och vogn sammen, dog de ellers gemeenlig findis maadelig brede och store.

Tyrgod sogn. Byer: Thyrgod Kierckebye, udi huilchen der findis 6 gaarde, iblant huilche de 3 ere moxen forarmede. Thyrgodlundtz bye, udi huilchen der ere 4 gaarde. Østerseirup bye, udi huilchen der ere 5 gaarde. Westerseirup bye, udi huilchen der ere 5 gaarde, iblant huilche de 3 gaarde ere gandsche forarmit och moxen øde. Hønskouff bye, udi huilchen der ere 3 gaarde, som ere forarmit och moxen øde. Hindschouff, udi huilchen ere threi gaarde. Enistegaarde: Odderbeck, Aalbeck, Fuglsang, Pompheule, Aagaard, Egsgaard, Suinbeck, Krogsgaard, Heisellbierge, Lønaae och Enckelund. Hastrup, en adelsgaard, der hos en søe oc en mølle. Høye: Paa Hastrup marck en høy, kaldis Thinghøy, paa Thyrgodlundtz marck Hestehøye.

Wester sogen. Wester kierck ligger mit udi marcken och heden. Byer: Westerlund, udi huilchen ere 2 gaarde foruden annexgaardt. Lindit bye, udi huilchen der ere 3 gaarde, som ere moxen forarmit. Eniste gaarde: Risagger och Skoffsbøll. En liden adelsgaard Rørbeck, der hos ligger en søe, en mølle, en egeskoff, udi huilchen der er 1 wand-spryng, som udspringer aff en høy bache, klar som christal och kald som is. Høye: paa Lindit marck: Føllhøy, Reffuehøy och Thophøy; - paa Westerlund marck: Kongens høy och Grønhøy.

Udi Østersnede sogn findis en høy, kaldit Lundhøy, liggendis paa Kragelund marck, norden fra Snede kirche. Tuende høye, begge kaldis Troldhøy, en liggendis mit udi Aggerspil skoffu, den anden paa Suolskoff marck, synden fra

kircken. En høy paa Aggerspil marck kaldis Bredhøy vesten fra kirchen. En liden høy paa Bostrup marck, Tuillinghøye, udi sudvest fra kirken. En stor høy, liggendis dict op til Snede bye, haffuer ingen særdelis bekjent naffn uden allenniste at den kaldis effter den mands naffn, som boer næst op til samme høy. En høy udi Bøgballe bye, haffuer och ingen visse naffn, men i lige maade kaldis effter den mands naffn, som boer næst ved samme høy. En høy liggendis ved Kragelund hede, kaldis Kongens høy, udi norost fra Snede kircke. Øster Snede sogn tillegger, paa den syndre side: Suolskoff, Gammelsuolle, Bostrup; paa den nordist side Kragelund, Krolleup, Bøgballe. Udi vesten fra Snede kirche Aggerspil gaard, huor i gamle dage vaar nogle faa bøndergaarde. Derhos ligger endnu en liden flech, kaldis Mayvig, aff fem eller sex indester heller boelshuse. En anden Beretning:

Udi Øster Snede sogn findis ingen synderlig merckværdige bierge eller høye, saa vit ieg aff mit sognefolch ehrfare kunde, uden disse: Lundhøy, liggendis en kort vey fra kirchen paa den nordiste side. Throldhøy leggendis udi Aggerspil skoff, iche langt fra kirchen paa den vesterst side. Et maadelig stor høy, liggendis dict op til Snede bye, haffuer ingen særdelis kyndig naffn, uden at den altid kaldis effter den mands naffn, som boer i den gaard leggendis allernæst op til samme høy, som forbemelt ehr. Till Øster Snede sogn befindis at tillegge udi det halffue sogn paa den synderst side Gammel Suolle, Suolskoff och Bostrup; paa den nordiste side ad kirchen udi det andet halffue sogn findis Kragelund, Krolleup och Bøgballe. Findis endnu vesten fra kirchen liggendis och til Øster Snede sogn en liden och gandske ringe bye eller fleck, allenniste med 4 eller fem huse, ved naffn Mayvig. Item findis endnu til Øster Snede sogn en liden herrgaard, kaldis Aggerspil, leggendis ochsaa vesten fra kirchen kort vey. Hvad anbelangende ehr med strømme at antegne, findis ingen her til dette sogn.

Huixell kirche ligger en halff mill vegs norden fra Jelling kirke, nogit sidt. Huixellby ligger synden fra kircken paa en liden bierg. Bierlov by ligger norden strax fra kirchen, ochsaa paa en liden bierg. Imellom kircken och Bierlov ligger tuende boliger, som hører kongen til, den enne

boer degnen udi. Norden fra Bierlov ligger en hergaard Menstrup med skoff och grøn mark omkring; neden fra gaarden norden ligger en liden mølle, som hører thill hergaarden. Foussing by ligger norden fra kircken neden fra Bierlov udi nordvest. Item Ildvid er en stor by och ligger østen fra kircken. Item Sandvadby ligger sudost fra kircken. En enniste gaard, som kaldis Knude, ligger norden fra kircken. Item en anden enniste gaard med en bolig vesten fra kircken, som kaldis Thrimhus. Item en bolig ligger sudost fra kircken, Hallund. Imellom kircken och Hallund ligger en stor sø, som kaldis Huixellsø och hører thill Alsted; fra samme sø løber en liden strøm synden om Huixell præstegaard och løber østerpaa udi en kier, som kaldis Hoffuitkier. Præstegaarden ligger for sig sielff lidet fra kircken udi sudvest.

Giffskov kircke er annex og ligger den en halff mill vefs vesten fra Huixell kircke paa en slett platz. Item Giffskov by ligger norden vid kircken. Item Riisby ligger udi norvest fra kircken paa en stor bierg. Item Leiragger, en enniste gaard vesten fra kirchen, ochsaa paa en bierg. Østerhu, en enniste gaard vesten fra kircken. Giffskovlund, en enniste gaard strax vid kircken udi sudost. Harresøby ligger sudost fra kircken. Item Birckebeck er tuinde boliger synden fra kircken.

Nykircke, som kallis S. Peders kircke, ligger udi Nørwangsherrit, nordist udi Kollinghus län och Riberstigt, wed den store adell-landwey, som ganger mellum Wiburg och Kolling etc., paa en høy sted, dog findis der huos en killde S. Peders killde, som huercken thøris sommer eller vinter. Østen fraa kircken ligger di nybygge, som kallis Ørnsholt, och østen for den gaard Møllgaardt med den mølle, Lilmølle. Nogit miere udi øster den by Hastrup ved en søe, kallis Hastrup søe. Och der østerfraa den gaard Eghollm mod Tøring sogn. Sydost fraa kircken en hallff mill offuer en høy banck kallis Baun, huorpaa ligger en høy kallis Baunhøy, som mand pleyer att opreise baun paa, ligger den by Wang, aff huilchen herrittit er kalldit. Och der øster fraa den hergaard Alsted. Synder fraa kirchen mod middaag ligger di tuenne byer, Nøre och Synder Kollemorten paa den store landstraate mod Gyffskod sogn. Fra Nykirche i vester mod solens nedergang

ligger den by Oxenberig imod Gyffue sogen, men norden fraa Nykircke ligger den by Tinnit, huor di tuenne naffukundig strømme ippis, som kaldis Guden aae och Skiern aae; Guden aae løber i øster saa lenge hun falder ud under Randers brou udi Østerhau, udi huilchen fangis di kostlige lax. Men Skiern aae løber i wester ved Lundenis och under Skiern bro hen udi den store Westerhau, udi huilcken er och guod laxefang, huor af eractis kircken att ligge paa det høyeste sted udi Jullandt.

Gyffue kircke, som kallis S. Niellsis kirke, ligger en stor mill vesten fraa Nykircke udi den by Gyffue. Lidet nordost fraa kircken ligger en liden herrgaard, Doneruplund, der huos en liden by Neder Donerup. Fraa kirken øster mod solens opgang ligger di smaa bolige Fruerlund, Skierhuo og den gaard Gyffskou. Och der synden fraa den by Farre. Synder fraa kircken mod middaag ligger den gaard Sillisthuo. Mod solens nedergang vester fraa Gyff kirke ligger di smaa byer och boliger Bregenhuo, Begsgaard och Hegaardt, och der huos den hergaard Syndersthue, nogit miere i vester den gaard Waslunde och den buoll Øglund, mod Omme sogn. Nordvest fraa kirken en hallffmill ligger en liden by Bylund; der huos den gaardt Stor Hestlund och den liden bolig Lil Hestlund, og der huos en mølle, Ulkiermølle. Norden fraa Gyffue kircke ligger en liden by, heder Ullerup, huor findis it stycke froimur aff en liden kirkeside och grauerne kiendis indnu. Der norden fraa ligger en gaard, heder Nygaard, och en bolig, heder Lilmosgaard.

Langskouff kirche ligger halfanden mile nordvest fraa Wedele paa adelfard veyen fraa Jelling till Schanderborg. Langskouff bye, som moxen er øde, undtagen thu gaarde och tuende boelshuuser, ligger norden straxt fraa kirchen, och imellom samme 2 gaarde och boelshuuser er en liden fersk søe, som kaldis Kirchedam. Vesten lidet fraa kirchen ligger en herregaard ved naffn Hoolgaard med skøn march, eng och skou omkring beprydet. Paa samme Hoolgaards østermarch imellom kirchen och gaarden ligger en stor høy, som kaldis Baarnehøy, huor der sigis eet hittebaarn i gamle dagge att vere optagen. Østen fraa Hoolgaard synden mod kirchen haffuer standet tuende stor gaarde ved naffn Slaritz, som nu

ere ødelagde, aff huilche marchen endnu heder Slaritz march. Vesten fraa kirchen fremdelis ligger en eneste gaard ved naffn Hawe, till huilcken østen fraa gaarden er en liden eegeskou, som kaldis Hawe lund. Dernest udi Langskou sogn norden fraa kircken ligger Ølholm bye och der paa marchen synden fraa byen ligger Guldagger høy, ved huilcken der ochsaa haffuer veret en liden bye ved naffn Guldagger, som laa till Langskouff kircke, huilcken nu gandske er øde. Ydermere til Langskou sogn ligger en lille bye synden fraa kircken, ved naffn Nyborg. Och der udi syndermarchen findis en høy, som kaldis Billedshøy, huor der sigis munchene med deris billeder och anden væsen att hauffue veret. Derforuden østen fraa Nyborg ligger tuende andre store høye, nemlig Murmandsbierg och Abildhøy.

Wuldom kircke, som er annexen till Langskou, ligger thu mile norden fraa Wedele allernordest och yderst i Riber stict. Wuldom bye och præstegaarden ligger straxt synden fraa kircken meget sidt, huor igienom er adelfard veyen fraa Jelling till Schanderborg. Norden straxt omkring byen løbber en liden aa, som kaldis Wuldom aa, huilchen der adskiller Riber stict och Aars stict. Vesten fraa byen løbber en anden stor aa, som kaldis Gunaa, huilcken tillige med den liden Wuldom aa haffuer sin lob under Randers broe i haftuet. Ved samme Gunaa norden och vesten fraa byen ligger eet stor kier, ved naffn Gunkier, fructbaar med Græs och hœaffling. Østen fraa Wuldom haffuer standet en liden skou, som hede Bøgeskou, huilchen udi flendernis tid mestendeell bleff ophuggen och nu gandske er ødelagt. Vesten fraa Wuldom ligger tuende store høye, som kaldis Huilehøye, huor der sigis, att tuende kemper ere begravfne. Udi Wu'dom sogn ligger endnu en bye ved navn Hesselballe, synden fraa Wuldom kircke, och der østen fraa byen paa adelfard veyen fraa Jelling till Schanderborg ligger en liden vadsted, som kaldis Filvad. Vesten fraa Hesselballe paa præstens kirchevey ligger en anden stor lang vadsted, som heder Wuldborg vad, huilchen om winteren er gandske besuarlig att komme offuer. Norden fraa Hesselballe bye ligger en stor høy ved naffn Ouenbierg, huor der aff mange endnu mindis att haftue veret hæsselig spøgeri, som

om natten och mod aststenen forvildede veysarendis folch der omkring och ofste föerde dennaom i stor perichel och faare.

Udi Sindbierg sogn findis först ved Wester Ørum, som legger norden fra Sindbierg kierche, itt bierg, som kaldis Kierchebierg udi en skou som kaldis Kiercheskou. Imellom Ørum och kiercken itt bierg, som kaldis Grittbierg, dog der saais korn der offuer. Østen och sønden fra Sindbierg kierchegaard en brønd, som kaldis Vor Frue kilde, som endnu holdis ved mact. Østen fra kiercken Lindued, som intett naffnkundigt findis hos. Loggegaard och Sindbierglund vesten fra kiercken, Ullkier sønden fra kiercken. Holtum suduest fra Sindbierg kiercke, och findis der norden fra byen itt bierg, som kaldis Lyckisbierg, saa saais korn paa. Sønden fra Holtum tuende bierge, dett ene kaldis Fuollbierg och dett andett Brunbierg, som saais korn paa. Findis der østen fra Holtum en steen, som kaldis Brestensten, dog gandske stor och rund och trind. Udi Sindbierg sogen Ullkier, liggendis sønden fra kiercken och en fierdingveys, Lindued, liggendis østen fra kiercken, Ørum liggendis nær fra kiercken, Lund vesten fra kiercken, Holtum suduest fra kiercken, och Loggegaard liggendis ved Sindbierg lund.

Udi Greis sogen findis ved Høygaard en sted och bierg, huor paa der haffuer standit itt slott med volde omkring, som endnu kand findis och sees. Udi Greis march itt bierg, som kaldis Høyhoud, dog mand saaer korn derpaa. Neden for i sønden en høy, som kaldis Trolldhøy. Intett andett er mig beuist att findis i mine sogne uden nogle smaa høye. Er der til Greis kiercke liggendis Høygaard, Greisbye och 4 gaarde aff Holtum.

Thorrild herridt

haffuer sit naffn aff en dommer offuer Jutland ved naffn Torrild, som døde før Christi fødtzel 1270. Forskrefne Torrild herridt haffuer 9 kirkesogner, som ere: Jelling, Bresten, Nørrup, Randbøl, Gadberig, Lindeballe, Kollerup, Hoffart oc Schibrede kircker.

Jelling sogen ligger mit i herredit och er hoffuitsognen,

haffuer sin naffn aff Elling, en dommer effter Torrild i Jylland, som døde før Christi fødtzel anno 1195, effter huilcken dommer Jelling sytzel ochsaa sin naffn haffuer bekommen. I Jelling sogen er en herregaard, kalthis Faarupgaard, ligger hos en stor siø, kalthis Faarup siøe, der aff kommer en stor aae, løber igennem Weyle och i florren. Forskrefne Jelling sogen haffuer sex byer och tre eniste gaarde, er tilhaabe 38 gaarde och 3 møller. Jelling by er 10 gaarde, der udi ligger Jelling kircke, derhos findis merchelige antiquiteter. Paa den sønderside, nest op til kirchedigen, findis en megit stor grønn høy, kalthis Gorms høy. Paa den næreside findis en anden høy, kalthis Droning Tyris høy, paa huilcken der findis offuen paa en stor kilde, imod al natturlighed, och er satt paa bonden med smaa stenn. Findis en megit stor trekantit steen paa kirkegaarden, uden for kirckedøren opreist, med effter følgende runebogstaffue:

Afbildningen meddeles ikke her, men den nu ulydelige slutning lyder: **AUK TINIKA TUSK KRISTNO.**

Dernest findis en mindre steen, hører til den nære høy, med effterskressne skrifft, som kong Gorm haffuer ladit skrifflue offuer sin dronning, dronning Tyra, ungeferlig 720 aar effter Christi fødtzel :

Indskriften er som sædvanlig.

Norden for Jelling ligger 22 høye, som i gammel dage haffuer verit deris begraafuelse och alter. Vesten och sønden fra Jelling ligger atskillige høye med atskillige naffne saasom Kaarshøy, Starhøy, Karlshøy. Langt vester udi hieden fra Jelling, dog paa Jelling marck, findis som en gammel schandtze, kalthis Schiermklint, som sigis aff de gamle kong Gorm der met sin krigsher at skulle haffue liggen. Ved Jelling ligger en stor schouff, hunder suins olden. Hørup bye, 10 gaarde, der hos findis 3 høye, en kalthis Danshøy, udi huilcken meenis kong Dan at vere begraafuen; til samme by en schouff, een halff hunder suins olden. Hopballe bye, 3 gaarde, der til er lige saa megit schouff, der hos findis 4 smaa høye, haffuer dog ingen naffn. Tøsthau, en gaard, en høy hos kalthis Stor

høy, och liden kratt hos. Rouballe bye, 5 gaarde, och nogit liden kрат til huer gaard, haffuer mange høye, der megit vel er stfferit med steen trint omkring, kaldis som effterfølger: 2 høye kaldis Holthøye, 2 høye kaldis Enmerckis høy, 2 høye kaldis Torrild høye, 1 høy kaldis Deyentrouhøy, 2 høye kaldis Paa Bierget, 1 høy kaldis Steenhøy, 1 kaldis Lilsteen høy, 2 høye kaldis Tuillinghøy, 1 kaldis Bastenbiergs høy, 1 kaldis Toffthøy, 1 kaldis Tonholm, 1 kaldis Velkier høy, 1 kaldis Kragerhøy, 1 kaldis Polhøy, 1 kaldis Storhaabhøy, 1 kaldis Lilhaabhøy. Hornstrup, en gaard, haffuer ingen antiquiteter, er ingen schouff til. Schoubølling 5 gaarde, ligger i hieden, haffuer ingen antiquiteter uden 8 smaa høye, som haffuer indtet synderligt paa sig. Stiull, 2 gaarde, haffuer 3 smaa høye, den ene kaldis Storhøy, den anden Lilhøy, och Sønderhøy. Kidie, en gaard, haffuer en høy, ligger i hieden, kaldis Grønhøy.

Howr sogen, annex til Jelling, haffuer 2 herregårde, Lierbech oc Rouballegaard; er der stor schouff til en huer, paa 300 suins olden, hos dennem findis ingen synderlig antiquiteter. I samme sogen er 3 byer, en eniste gaard och 2 møller. Den første by, Howr bye, 8 gaarde, haffuer ingen antiquiteter. Høxholt bye, 4 gaarde, haffuer mange høye och antiquiteter, som effterfølger: 1 høy kaldes Penningshøy, 1 høy kaldis Guldhøy, 1 høy kaldis Baunhøy, 1 høy kaldis Tuindtz-høy, 1 høy kaldis Ebbishøy, 1 høy kaldis Trellinghøy, en gyngoffsn, 1 høy kaldis Ulkierhøy, en dam kaldis Frisdam, en sted kaldis Lagdam. Urebye, 4 gaarde, en stor schouff, 500 suins olden, haffuer efftersølgende høye och antiquiteter: 1 sted kaldis Kiempedige, en dal kaldis Grønnedal, 1 dal kaldis Glededal, en bech kaldis Stribech, en bech kaldis Vesterbech, en sted kaldis Steenstuffue, 1 høy kaldis Smidiehøy, och fin-dis paa samme march mange skøne steene, dog der er ingen bogstaffuer, haffuer udentuil verit en steen altere. Gaarde, en eniste gaard, findis nogit lidet schouff til och ingen antiquiteter.

Bræsten sogn, liggendis i sudoest udi Tyrriald herrit. Kierchen ligger mit i sognen paa allfard vei fra Kolding. Kierbølling ligger sudoest fra kiercken, huor udi er sex gaarde, som ligger ned under stor bancher oc skoffue allevegne ved

byen; øster fra byen kaldis skofuen Risom, huor ligger en stor dal, kaldis Poffuelsdal, noch tho steene som en begraffuelse, huor menis at kirchen skulle haffue standen i gamle dage, oc samme sted kaldis Bræsten, huor af kirchen haffuer sit nafun. Item ligger tvende veeld, en øster fra byen, kaldis Stedbæch, en anden vester fra byen, kaldis Sølfkielde, item vesten fra byen ligger en stor lang høy, huorpaa ligger en stor steen, oc same steen ligger paa trei steene som stytter, sa sex folch kand sidde under same steen, oc er høyen ganske omsteenet. Item er der tvende store bierge, en kaldis Lychebierg, den anden kaldis Kirchebierg. Neden byen løber en stor aa, kaldis Skibet aae, som løber under Kongens brov der samedestdz, oc ligger en hues her ved brouen, kaldis Roden. Kieldkiard ligger synder fra kirchen oc er tvende gaarde, som græntzer til møllen, som ligger neden for, kaldis Vingsted mølle, sønder paa indtil den store aae vedtager, vester oc norden derfra ligger en lidde mølle, som kaldis Kielkiard mølle, oc haffuer sin lob af en spryng eller veeld noget nordvest derfra, oc løber af en frøybanche dersamedestdz, oc ligger skofue runden omkring same gaarde. Luund ligger vesten kirchen, huor i er fire gaarde, oc er der int om den by at skrifue. Rafuning ligger vester fra kirchen ocsa, huorudi er 9 gaarde; norden fra byen ligger en stor bierg, kaldis Brudbierg. Vesten derfra ligger en stoer lagaard, som er welb. her Jørgen Brais oc kaldis Abildgaard, oc paa same Abildgaardz march findis der en vold, kaldis Trældborg. Tyskind ligger sudvest fra kierchen, huor udi er tvende gaarde, som ligger ned i en stor skov; vester fra gaarden ligger en bierg, som er offuen til ligesom en stor skantze oc kaldis same bierg Rynckeberg, som er nesten omlobben med vand. Norden fra gaardene ligger oc en stor bierg, kaldis Grædbierg, oc løber en aae omkring gaarden, som haffuer sin lob af Engelsholms siø oc løber til Wedel. Ollerup ligger norden fra kirchen, huor udi er tvende guorde oc ligger nogle kratt derved, norden fra samme gaarde ligger en stor dal, kaldis Savsdal, som er skiel mellom Forrup march oc Ollerup march. Balle ligger oc norden fra kirchen, huorudi findis sex gaarde, oc i same by boer præsten, af huilche sex gaarde er prestens den sette. Norden fra byen findis en stor dall, kaldis Haldal, nordvest fra byen ligger en

stor bierg, kaldis Høybierg, oc sa nordvest fra paa Balle marck ligger tinget⁴, som kaldis Tyrriald heretz ting. Siæskov ligger nordoest fra kirchen, huor udi er tvende gaarde, som ligger ved skoven, oc neden fra ligger Forup siø. Lildfræst ligger oc norden fra kirchen, huorudi er halftridie gaard, som ligger oc ved skofuen; paa same march ved en mose, kaldis Guldbierg mose, ligger en stor steen, som menis af de gamle, at Thyre Danboe skulle haffue set oc hvilet sig paa same steen, sa der siønis paa same steen nogle tegn, som noch siønis der af vist. Stiensgaard ligger oc norden fra kirchen, som er en eniste gaard, som ligger i skoven, oc østen fra same gaard ligger en stor høy, kaldis Bøgehøy, som er ganske omsteenet.

Nørup sogn ligger en lidet mill fra Jelling i Tørrild herrit i wester. Kirchen ligger fast mit i sognit. Oc haffuer forskrefne sogn en herregaardt, kaldis Engelstholt, som er omflost med en sø paa den norder oc nordoste side oc strax op til den vestre side ligger en dyrehafue paa 50 suins olden, oc 30 gaarde. Nørup by ligger ved kirchen, er 2 gaarde, paa den bymarch findis 4 høye, den ene ligger i sudvest strax uden byen, kaldis Stichhøj, 2 andre strax nordvest op til byen, kaldis Sandhøj, den fierde høj mit paa byens march liggendis nefnis iche med nafn. Strax vesten fra byen ligger en lang dall, kaldis Gaasedall. Østen fra byen ligger oc en lang dall, kaldis Prestdall. Mørup by er 3 gaarde. Førstballe by er $1\frac{1}{2}$ gaard. Trollerup er en enlig gaard. Tørrild oc en enlig gaard. Gammelby er en half gaard. Sødore er 5 gaarde, ligger norden vid Engelstholsms sø i en grund eller dall. Paa den byes march findis mange høje: norden fra byen ligger en kaldis Højknøs, der vid løber den store landevej fra Ribe øster ind i landit, en høj kaldis Waarhøj, den 3 kaldis Karls-høj, den 4 kaldis Kieldhøj, den 5 kaldis Hofuitbierge, den 6 kaldis Folehøj, den 7 kaldis Lillehøj, den 8 kaldis Suderhøj, den 9 kaldis Bredhøj, den 10 kaldis Oggersbierg; findis oc paa samme march tuende dale, den ene kaldis Gadbierg dal, den anden Risdal. Disse forskrefne byer ligger alle i hieden. Lime by er 10 gaarde, der til ligger en skow, kaldis Lime Vesterskow, der i findis 3 dybe dale, den ene kaldis Kielling-dal, den anden Galtdall, den 3 Koboll. Søgaard, $2\frac{1}{2}$ gaard,

ligger i skowen. Limskows by er $3\frac{1}{2}$ gaard, ligger under skowen paa vestre side. I forskrefne Nørup sogn ligger oc en dall, wester fra kirchen paa en march, heder Giøding march, kaldis Kongensdall; deri findis mange smaa graffue, huer i lengden 3 allen, i breden 2 allen oc vid øster enden paa alle forskrefne graffue er en maadelig dynge jord oc smaa steen, oc sigis af gamle folch der skal vere sked en slactning i forдум tiid.

Randbøll sogn, annex till Nørup. Kirchen kaldis Randbøll kirche af kong Ran, som di gamle siger den forдум at hafue ladit bygge oc skal ligge begrafuit i en høj, som ligger tet op til den nøre siide inde paa kirchegaarden. Vid kirchen ligger 2 gaarde, kaldit Randbøl by, oc gaar den store landevej tet op til kirchegaarden. Paa den byes march findis atskillige høje, dog ingen der ved deris nafne. Daldore er en by, som er 4 gaarde, ligger nedre i en stor dall med store bierge runt omkring. Bindeballe er 5 gaarde, ligger under en skøn skow, kaldit effter byen; der paa marchen findis oc nogle høje Rygbierrig er 5 gaarde. Almstoch er 3 gaarde. Wandell er 7 gaarde, der paa marchen findis oc nogle høje. Disse 3 byer er hædebyer.

Gaadberg sogen. Gaadberg bye legendis næsten mitt paa den store landvej mellom Ribe oc Wiborig, er 7 gaarde. Kirchen der i byen er indviit thil S. Lauritz, oc S. Lauritz høy findis lidet synden fra kirchen, huor hand oc sigis at være begravfuit. Thøsbye, som ligger synden fra kirchen, er 3 gaarde. Rostrup, sudvest fra kircken, er 4 gaarde, liggendis saa høyt, att mand i klaar vejr kand thele paa itt sted 18 kirchesogner. Klausholm, en halffgaard vesten fra kircken, liggendis [i] en skoff, oc boel der huos kaldis Tyckhøy. Smidstrup, 8 gaarde, liggendis vesten fra kircken mellom tho lunde. Thoerskoff, liggendis norvest fra kircken, oc norden samme skoff en hergaard, kaldis Reffstrup. Thoffthøy, norden fra kircken, er 5 gaarde.

Annexen er Lindeballe sogen oc ligger lige vester paa fra Gaadberg. Lindeballe bye er 6 gaarde. Synden kircken er en stoer skoff oc synden skoffven ligger først Ost øster paa, er 3 gaarde, oc siden vester paa Amlund, 1 gaard, der vesten fra Gødsbøel, 1 gaard. Lige vesten fra kirchen

Bindisbøell, 1 gaard, norden fra kircken Nørskoff, 5 gaarde. Noroest fra kircken en værels, kaldis Nevad.

Kollerup sogen haffuer 2 herregaarde, som er Brantbieriggaard och Schouffgaard, och er der nogit schouuff til forskrefne gaarde och findis ingen antiqvitez. Haffuer 4 byer ved naffn som effterfölger: Kollerup bye, 3 gaarde, nogit schouuff, ingen antiqvitez. Brantbierig by, 6 gaarde. Kierckeby, 3 gaarde, ingen schouuff, ligger en dal ved, kaldis Dybdal. Hyffom, 11 gaarde, ligger i hieden, findis 3 høye, haffuer dog ingen naffn och ingen antiqvitez.

Windeløff sogen, annexe till Kollerup, haffuer to byer som ehr: Windeløff bye, 11 gaarde, ingen schouuff och ingen antiqvitez. Fleustrup bye, 4 gaarde, nogit schouuff och ingen antiqvitez.

Mit igienom Skibbet sogen løbber en aa, som kaldis Skibbet aa, som kommer vester fra Wingsted mølle oc till øster løber till Weile, huor den løbber i haffuet. Huos forskrefne aa i forдум tid haffuer ligget en landzby, vid naffn Skibbet (jeg mener Skibby eller Skibræ) oc som byen haffuer standet kaldes endnu Skibbet gade. Till dette sted haffuer i gammell tid mand tilført skibsräder aff tuende sysler, nemlig Almindsyssel oc Jellingsyssel, oc siger gamle folk her att vere skibsankere opploget oc opgraffuet. Norden fra Skibbet aa ligger Skibbett kircke, som menis att vere en aff de eldste kircker her i riget, thi den er muret med froymur. Der i legger begraffuet mange fornemme adels personer, saa er sal. Ifuer Friise, sal. Albrett Friise, sal. fru Ingeborg Gyldenstiern, sal. Frederick Munck oc mange flere fornemme adels personer. Norden Skibbet aa ligger en fornem herregaard ellir herreseede Haraldzkier, som sigis att haffue sit naffn aff kong Harald, kong Gorms oc drotning Tyris sön, huilcken menis att skulle haffue haft sin verelse, der hand lod giøre sine forældris epitaphia paa Jelling kirkegaard oc begraffuelse i Jelling høje, effter att der er ickon en kort vei imellom. Østen for Haraldzkier oc norden vid Skibbet oc synderlig paa Knabdrup marck i nogle skofflund sees mange stiene temmelig stuore udi en trind form, oc mit imellem dem er en stuor steen, som stander paa 3 stene, huilcken bønderne kalder Gyndoven. Paa disse stiene mener jeg, att voris gamle Cimbri,

førend de ere løbne ad søen, haffuer giort deris offer till dieris hedenske affguder, paa det de disbedre lyche oc seir kunde faa imod dieris fiender. Synden vid Skibbet aa i Wilstrup skoff er endnu tilsyne itt valdsted, som kallis Boelldall, huem der paa haffuer boed oc huilchen tid er gangen aff minde. Sønden for Skibbet aa nermer Veile imellem Veile oc Vilstrup marck løbber en liden aa, kaldis Neddeaa oc haffuer sit naffn aff nogle skoffender eller ness, oc løbber Neddeaa i Skibbet aa, førend den løbber till Weile. Rodzkier haffuer verit befestning vesten for Weile norden for Skibbet aa i en moradz eller eng, som nu er gandske affbrøtt oc øde, huis rudera sees endnu paa denne dag.

Jerloe herret

liggendis vdj Nør Jylland udj Koldinghuus lehn mit imellem Andstherrit fra synden, Slags herrit fra vesten, Tyrildherrit fra norden, Holmandsherrit oc Bruskherritt fra østen, det indholder fire kircke sognar.

Wdj Egtved sogn findis ingen stene med rune bogstaffwer paa, ey heller merckelig antiqviteter oc slet intet aff nogle der udj kunde spørgis om dannerliung. Udj sønder oc øster wed Egtved by aff tuende smaa søger begyndis en beck, som løbber neden Egtved i sønder oc wester til en liden mølle som kaldis Nybierg mølle oc siden aff flere udsprønge aff sandbacker forøgis oc løber derfra til den store Wingsted mølle, norden dersfra udj Balle sogn, huorfra den siden udj en større aae udløber i øster til Wedel fior. Sønden Egtwed ligger en stor skov, huor Kong. Maytt. haffuer sin dyrstand. Kircken til Egtved sogn er aff de gamle kaldet S. Peders kircke, nesten neden til opbygt af huggen kamp oc gandske med bly offuertægt.

Udj Egtwed sogn er fire eensted gaarde: Hielmdrup, Ballesgard, Amhede oc Norbeck, huilken gaard siden ufreds tid aff tuende er bleffuen een, fordy den ligger udj en mager hede oc den med nogle andre smaa byer som wed samme egn ligger, haffuer giort it seerlig sogn, kaldet Carberg sogn, som endnu er at see aff steden, som kircken har standen udj en vild hede, oc fordy det sogn kunde ey holde sin kircke ved magt, er nogle gaarde deraff lagt til Egtwed sogn, nogle til Randbøl sogn som ligger norvest fra Egtwed.

Ødsted sogn er annex til Egtved sogn, huorfra det ligger udj norøst; derudj findis ingen stene med runebogstaffer, ey heller antiquiteter oc intet i det sogn kand spørgis om dannerliung udj nogen maader. Østen fra kircken paa it eenemercke sigis i gamle tider at haffue boed en kempe kaldtis Erland Guldsku. Sønden fra Ødsted kirche haffuer værit bygt en liden kircke kaldtis Yding kircke, huilcken, fordj den icke aff sine byer kunde holdis vedlige, er den bleffuen øde oc en part aff byerne er lagt til bemelte Ødsted sogn, en part aff dennem til Starup sogn som ligger sudost derfra. Steden til forskrefne Yding kircke findis endnu oc findis der ved den kircke it lidet sted som berettis icke at graa græß paa aff denne aarsag som de gamle der siger, at paa det sted vdj fordom tider skulle være giffuen en uretferdig low. Østen udj Ødsted sogn er en saare stor skouff som kaldis Blaakier oc strecker sig wiit hen i sudost til andre byer.

Jerlo sogn oc **Høyne sogn**. Disse tuende sogner ligger østerst udj Jerloherret, aff huilcke Høyne sogn er hoffvedtsognet. Jerlo sogn er annex. Sogne præsten til dennem her Peder Madtzen haffuer sig resoverit, at hand intet udj dennem naffnværdigt kunde opspørge ey heller noget høre om Dannerliung.

Slags herret.

Worbaße sogen er høffued sognen. Ligger den udj Koldinghus lehn wdj Slaugsherritt, vesten fra Kolding fire smaa mijle vegs, men fra Warde i nordost fem smaa mijl vegs. 1. Prestgaarden i Worbaße ligger en aggerlang vesten fra kircken. 2. Norden Worbaße by ligger en liden høy med nogle store graa kampsteene omkring, dog ingen bogstaffuer paa, tu store høye steen ved den østre ende som staar rett op paa enderne høyt offuen Jorden, nock en stor steen nogett derfra wdj vester mere mitt inden i høyen. Item en megitt stor steen paa den vestre ende som er ryggett oc nogett huald, att ett temmeligt menniske kand skiuile sig der under oc same steen ligger paa tvende andre steene i jorden; ellers runden omkring same høy paa begge sider findes vell mange andre steen offuen jorden, dog icke saa store. 3. Paa Worbaße kirkegaard sigis att skal haffue væritt en helligdom nemlig

en kilde eller brynd udj den sudvest hørne som nogenledis endnu er att see, huorudaff den marckind her aarlig holdis i byen meener at skall være foraarsagitt, som wdj førsten skall være holden paa H. Legems dag, huorudaff kircken haffuer sitt naffn. 4. Synden fra Worbaße ligger en aae som kaldes Hølleds aae, som løber till Warde aae oc meenis att yppis lidett offuen ved Worbaße enge udj Becke marck. 5. Østen Worbaße ligger en øse, som kaldes Blindsøe, paa Fitting marck. Item en anden øse tu eller try steenskast derfra ved naffn Knoldsøe aff huilcke forskrefne øer der yppes en strøm som løber østen om ved Slaug ned ad Almstock udj Grene øse. 6. Norden fra Worbaße ligger en øse som kaldis Nørsøe. 7. Westen fra Worbaße en stor mijl vefs ligger en herregaard, som er welbyrdig Bendix Norbyes paa Urop hans hoffuittgaard ved naffn Dunslund. Rett synden ved gaarden løber en aae som yppis i Jeppis kier liggendis paa Worbaße marck, huilcke occsaa flyder till Wardeaae.

1. Grene kircke ligger ved Grene aae, som udflyder aff Grene øse oc ligger same kircke udj nordvest liditt fra øsen i Jelling sybel, norden fra Worbaße kircke en stor mijl vefs. 2. Udj dette sogn findis huercken leer eller steen andre end som hentis andre steder fra. 3. Udi dette sogn findis ingen gamle antiquiteter.

Heynsvigh sogen er annex till Grensted. 1. Ligger udi Coldinghuus lehn udi Slaugs herrett rett y noruest fem smaa miill vefs fra Colding, medens fraa Ware y øst norost fiire smaa miille vefs. 2. Prestegaarden Heinsvigh ligger en agger-march westen Heinsvigh kircke paa den sondre side aff itt bierge; norden præstegaarden offuen fraa biergett liger en heell hob høye, ordine effter huer andre aff øster och wester paa, som synes lige som de y gamle dage skulle vere opvinsede ved menischens haandt. 3. En fierding vefs sonden Heinsvigh ligger en gaard heder Siøgaardt, østen for samme gaard haffuer liggett en stor øse (huor aff gaarden haffuer bekom-meth sitt naffn), huilchen nu er med sandt effter knoggen. 4. En liden halff mijll øst norost fraa Heinsvigh paa Trølllund marck ligger en øse kaldis Grene øse, huoraff en aae udflyder som løber vester paa igienem Grendsted sogn och adt Ware till. 5. Paa adsckillige steder paa Heinsvigh march findis

store kampstene, som findes vestigia udi att jemkiller, saa stenhuggere y gamle dage haffue tenteret ad ville kløffue dennom, mens till huad brug kand icke wides, men her findes ingen stene med bogstaffue paa. 6. Her ere nu ingen skoffue y sognene, mens findes eegerødder allestedtz paa marchene och udi moserne findes fyr och granrødder, huor aff kand eractis her iddell schouff att haffue verett udi gammell tidt. 7. Her findes paa Hedensvigh march attschillige andre høye, somme heder Draggehøye, somme Mettis høye, mens ingen med merchelige naffn. 7. Ost norost fraa Heinsvigh siges att haffue verett eth cappell y gamble dage, som dog nu er øde med alle; derudi menis y gamble dage att vere holden siællemæße y pauffue dommett.

1. Grensted kierche ligger ved Grensted aae, som udflyder aff Grene søe och ligger samme kierche norden forskrefne aae y Jelling syßell, ligger norvest fraa Heinsvigh kierche en miill vefs. 2. En stor miill vester fraa Grendsted kierche legger en herregaardt y forskrefne sogen som kallis Urup, hører welb. Bendix Norby thill. 3. Udi dette gantsche sogen findes huerchen leer eller steen andere end som hentes fraa andre steder. 4. Her udi dette sogen ere ingen gamble antiquiteter uden en høy ligger en halff fierdingvegs norøst fraa Grendstedt heder Abildhøy.

Holmandtz herret.

Udj Holmandtz herret er sex sogner, Piedsted, Gaarsløff, Gawersslund, Smedstrup, Skierup och Winding.

Piedsted sogn er ickon en bye och er ingen enstedtz gaarde j den. En aae kommer westen ned fra tho møller som skiller Holmandtz herret och Bruskherrett fra hiin anden och løbber sønden omkring woriss march och øster ud j en anden aae, som kommer øster fra och løbber ud under Bredstrup spong och skiller Holmandtz herret fra Endleherret och paa sidste løbber ud wed Nebbe j en stor kaldiß Ranß fior och saa ud j haffuet. Skoffuene till Piedsted ere ickon smaa och inthet naffnkundigt j dem. Høje er tre paa woriß sønder marck, men inthet mand wed at tale om dem. Wed Bredstrup Spong haffuer werett en meget stoer wit begreben høye, rund omkring sat neden till med store kampstene som endnu

staar. Men jorden aff samme høy er moxen bortført att fylde paa broerne med, men de store stene mit paa samme høy ligger endnu och syniſ som der haffuer været en gang øster jnd j samme høye, men inthet naffnkundigt mand hører om samme høye. Uden for Præstegaarden ligger tho høye som kaldiſ Skadiſ høye, paa huilcke j formaal dage udj den præsteſ her Nielſ Matzens tid, som anno 1442 haffuer været præst her j Piedsted, er seet en dantz som presten sielff haffuer holdet paa en hest oc seet paa; de der dantzet haffuer drucket hannem till med itt horn fuld, hand haffuer taget dett aff dem men heldet af huad j waar och hastelig redet jnd j præstegaarden med hornet. Men som hand en julle affthen waar gangen j bad, er en kommen jndgangen og gaaett j lildstuen som hornet waar, taget dett och gaaet ud igien och sagdt: her tager Skade sitt horn igien, och inthet mere mand wed att sige om disse høye. Der ere ogsaa fire andre høye paa woriſ østre march med store stene paa, som uden tuiffuell haffuer været begraffuelser høye, men der ere ingen bogstaffue paa stenene, ey heller wed mand nogen beskeen om dem. Andet inthet er her j dette sogn, huercken runeboſtaffuer eller andet.

Udj Gaarbløff sogn er tre byer: Ranſ, Gaarsløff och Mørckholt och en ensted gaard Nebbe. Till Ranſ er en skouff, men inthet naffnkundig j den, ey heller j Nebbe skouff; uden om disse skoffue løbber Ranſ fiord ud j haffuet wed nogle bierge som kaldiſ de huide bierge, som aff det huide sand haffuer deriſ naffn, och norden omkring Mørckholt skouff och Gaarbløff skouff løbber fioren jnd aff hafſuett op till Weille. J disse skoffue er heller inthet naffokundigt att skriffue om. Danner liunge wed wy inthett aff att sige.

Udi Winding sogn er heller inthett att skriffue om andett, end nogle stene ligger paa marcken mellem Weille och Winding bye, kaldiſ Kempestene, men inthet wist om dem. Hueſ j Gawerslund, Smedstrup och Skierup sogner er tenckwerdig tilskicker ieg eders werdighed præsterniſ egne opſkriffuelser. Dette wilde ieg saa körttelig lade min kære Bisop wide, bedendiſ j icke fortencker mig, men fremdeliſ wäre och blifſue min gunstige fautor och promotor. Ønskendiſ høſ ederiſ werdighed languarendeſ karskhed och sundhed och att

den almectige Gud will beuare eder med ederß elskelige hustru och børn lenge och well fra alt eder skadeligt kand være paa liffs och sielß wegne.

Gaffuerslund kircke ligger mitt i herredett och sognen, i huilcken findis ingen synderlige antiquiteter. I samme sogn ere 7 byer och en enstedgaard som kaldis: Gaffuerslund, Breining, Selderup, Huilsbierg, Andkier, Børkop, Brønsted og gaarden Skickballe. Thill Gaffuerslund er en skoff som begynder ved nest hos liggende sogn som kaldis Gaarßleff och strecker sig med den nørre sijde ud med den riveer som gaar aff haffuet op till Vedell. Paa samme Gaffuerslund marck er en dall kaldis Korsdall och ved enden paa den en pladzt omstenett med store steen och kaldis Gawlsgraff, huor der sigis att haffue weritt begraffsuett i forдум tijd en heltt ved naffn Gawll, effter huilcken sognitt skall were kaldett icke Gaffuerslund, men Gawlslund sogn. Hos samme sted er en vandspring som løbber i en aae der strax hos kaldis Børkop aae. Thill Breining er och en skoff ved forskrefne rivier nest Gaffuerslund skoff. I samme skow findis en stor høy, omkring huilcken haffuer veritt gryftt och vold som dett siunis och strax neden for i skowen er en smuck grøn runddall som kaldis Faurdall. Dett sigis att Rannild did skulle hafflt sin tilfluct. J denne skow ved strandsiden er en mølle kaldis Breining mølle, till huilcken løbber en liden strøm imellom tuende bierge och gjør skieell imellom Breining och Selderup marck. Dernest er Selderup, Huilsbierg och Andkier skoffue, som alle effter hin anden nør ud strecker sig op mod Vedell ved strandsiden. J samme skoffue ere mange store bierge och dale, dog intett naffnkundigtt. Synden for Huilsbierg och Andkier er och en skoff kaldis Bierkrog, i huilcken ligger herridtz tingett. Neden omkring skoffuen er en aae som løbber ned imellom Gaffuerslund och Børkop marck, ved samme aae ere thu møller strax effter hinanden, kaldis Børkop och Brønsted mølle. Thill Børkop er och skow østen och sønden fra byen, ellers slett marck. Nest østen och synden for Børkop er Brønsted, som och haffuer sin skow øster og synder paa mod Rans i Gaarsleff sogn; paa den marck er ey heller synderligt uden nogle store stene kaldes kempestene med nogle huler udi, dog uden bogstaffue. Ellers ere ingen antiquiteter i dett sogn som er værd at antegne.

I Smidstrup sogen er at acte: 1. Smidstrup kiercke oc by. 2. Horsterup by. 3. En ennested gaard Runshaffue. 4. Fredtzkier by, paa den bymarck findis en stor stien paa huilcken 20 heste kand staa med dj tho frammer fødder. 5. Stor Velling by. 6. Lilld Velling by; til diße tho byer findis en stor skoff kaldis Blaakier. Annex kaldis Skierup sogen: 1 Skierup kiercke oc by. Paa den by marck findis en kielde som kalldis den hellige kielde paa Kappelagger, huilcken haffuer værit megit i act j gammell dage. 2. Svinholldt by.

Eldherrit

kand haffue naffn af Elde, at det er ett aff de eldste herritter her i landet, huor folch haffuer taget deris sede oc voninge. Det kand oc kaldis Edel herrit aff den edele, gode och beleilige platz der hoß oc udi findis med skoff och marck oc adskillige slags fiskefang, och end mere udi forgangene thider end nu. Det kand oc kaldis Endle herrit, thi paa den sted i landit begynt fra Ribe ved Vester søen, langsides ved Holsten termineris oc endis dette herrit. Eld herrit er omflött paa alle sider: paa den sonderside med Medelfart sund och paa den øster kant med Øster søen aff Belt och paa de andre sider oc omflet med 2 store søer oc en stor aae. Udi Eldherret ere sex kiercke sogner. 1 Tauloe, 2 Erretzæ, 3 Ulderup, 4 Veilby, 5 Bredstrup, 6 Kongsted.

1. Tauloe sogen haffuer thilforne verit kaldit Thagellhøie sogen, haffuer byer 7 och 1 mølle. Nebbel haffuer gorde 6, deriblant er prestens residentz, Børup haffuer gorde 8, Thorup haffuer gorde 4, Odersted haffuer gorde 4, Skerbeck haffuer gorde 11, Studsdal haffuer gorde 1, Gudsøe haffuer gorde 4. Synden fra Gudsøe udi stranden ere 2 omflot øer, stor Kiholum och liden Kihollum. J Thauloe sogn en forneme enlige gord Søeholm, ved Skerbech haffuer verit en kielde kaltis Korskielde, aff nogle kaltis Helbreds kielde. Udi Børup skoff er en kiempe graff, omsat med thuende rade stene saavvellsom med thuende rade stene tuert offuer. Under Børup land er en røff vdi stranden kaldis Børup Sand, søefarende folck vell bekiendt. Paa Børup marck er en vitt begreben dall kaldis Liung Dal, ligger jmellom Colding och Medelfart Sund.

2. Erretzœe sogen, der udi den ene by Erretzœe, haffuer gorde 28 och 1 mölle. Noch er der i skoffuen en enlige gord Hønborriggordt. Hønborrig haffuer verit et slot och befestning thuert offuer for Hensegavell i Fyen, bleff ruineret udj skipper Clementz och hans medfölgers anløb her udi landit. Findis paa Erretzœe march en megit stor sten oplagt paa 3 andre stene, saa en kand side der under. Der hoß er en stor høie kaldis Landhøie, er trind offuenpaa och synis der skal verit en kilde der paa i gamble dage. Østen fra Erretzœe ved stranden paa en odde er en lystig sted kaldis Liung, er saa vitt begreben at en ferge mand som der paa boer haffuer der en tofft at pløye och saae paa. Noch udi Erretzœe sogen thuert offuer for Medelfart ere 3 fergehuße kaldis Snobhøie.

3. Ulderup sogen haffuer 5 Byer: Ulderup haffuer 11 gorde, Hyffby haffuer 14 gorde, Handerup haffuer gorde 9, Stosterup haffuer gorde 4, Jgom haffuer gorde 9 och 1 mölle, prestens residentz en enlige gordt, Pugdal. NB. Østen ved Ulderup kiercke findis en vandsprøng, som var i gamble dage megit naffnkundig och med et kielde verck aff thre jndfattit, kaltis Sancte Falquords kielde, oc aff gamble folckis beretning skal paa same sted verit sked store miraculer paa siuge folck som søgte thill same vand. Oc findis paa stedet end nu skabelon aff kielden. En naffnkundige revel, skibfolch vell bekiend, er yderst ved Ulderup land, kaldis Biersø Odde.

4. Veilby sogen haffuer 5 byer: Veilby haffuer gorde 7, Thued haffuer gorde 3, Gade haffuer gorde 3, Jgeskoff haffuer gorde 9, Threlde haffuer gorde 11 och 4 halfsue gorde. Sønden fra Veilby kiercke ved en by kaldis Gade findis 4 store stene ført sammen, de 3 under og 1 offuen paa, der sigis aff de gamble at sognefolkit skulde dere paa nogle viße dage och thider forsamblis och holde deris guds tieniste och offer. Udi Veilby sogen paa den yderste och øster ende aff dette herrit er en naffnkundige odde søfarende folch vell bekiendt, kaldis Korsøer Odde. Hos same sted er en stor och naffnkundige skoff, Kong. Majest. vildbane, kaldis Threld Neiß. Udi hauffvet der omkring findis mange aalegorde och anden fiskefang.

5. Bredstrup sogen haffuer byer 2. Bredstrup haffuer gorde 10, der jblant prestens residentz, Stalderup haffuer gorde .

4. Der i sognet er en forneme enlige gord Østed, megit belig med skoff och marck och fiskevand. Paa Bredstrup marck er en høu kaldis Læghøu. Oc et stort berig ved Bredstrup Spong, kaldis Høneberig.

6. Kongsted sogen haffuer 2 byer. Kongsted haffuer 9 gorde, Torp haffuer 3 gorde. Paa den vester side neden for Kongsted er en stor aae kaldis Kongsted Huand.

Bruskherritt,

liggendes forrist udj Nørjuthland udj Almindsyssel, (idem quasi Brouherit, fordi det pa alle fire sider haffuer en liden beck oc aae som gemenlig gaar broe offuer, være sig imod synden, schildis det fra Holsten vedt Koldingbroe, imod vesten schildis det fra Anstherrit medt Hylchebroe, mod norden schildis det fra Jerlow herritt met Nebelbro och Ogarbroe, item fra Holmandsherrit met Follerup bro och imod ødsten fra Eldherrit met Gudsøe broe) haffuer 10 kirche sogner, Kolding bye met beregnet, huilcke sogner best kand actis som de ligger fra Kolding bye.

Kolding ligger forrist udj Nørjuthland imod Holsten fire mile fra Haderßleff, giør itt stort kirkesogn, slottens kircke och hospitalens uberegnett. Udj Kolding bye, som dog er gammel oc aff Ptolomæo ihukommet, findis ingen gamle monumenta ey heller rune bogstaffuer. Udj byen paa et høbett trint sted er bygt ett forneme slott och kongelig huuß, haffuer vand omkring sig løbbendis aff en stor søe der huoß ligger. [Same] slott som det nu befindis er paa den sønder oc øster side opbygt aff høillofslig ihukommelse Christiano III, men pa den norde och vester side effter en stor jldebrand, som det kongelig huuß paakom anno 1596, er siden forbygt aff vor naadig herre och konning Christiano IV. Til det slott ledsagis fersk vand paa begge byens sider. Vesten fra Koldingbye udj Harte schov moxen en fierding miell vex fra slottett pa et høitt bierg er ett herligt vandsprøng, som ved render gar til slottens offuerste post. Synden Kolding nesten lige langt fra føris vand ved render til slottens nederstegaard.

Koldingbye ligger sare siitt imellom bierge och schowe pa alle sider. Byens aae begyndis udj norvedst aff mange smae aaer och søger, som giør schielßmiß imellom Bruskherritt

och nestliggende herritter, blant huilcke Hylcke eller Truxaa, som adskiller Bruskherritt och Andtzherritt och gaar stort (?) imellom Harte sogn oc Lerschow sogn, er den fornemste, som siden udløbber i Kolding fluwr, huoraff udseiles i Østersøen. Borgernis største næring udj Kolding er ved schibsfart udj Østersøen och gemenlig er plejet smae skibbe eller schuder synden for byen at byggis. Byens største herlighed er met engjord och tofftejord pa begge sider som byens jndvoner der sig det tilkiøber kand haffue for eingdom, mens de pa stedet vil boe och bygge. Byens kircke er gammel pa sin bygning och effter menighedens tiltagelse behøffuer forøegellse. Byens hospital er funderit aff høyelofflig ihukommelse dronning Dorthea, som haffde Koldinghuus til sin lifsgeding, men met tilleg forbedret aff høil. ihukommelse konning Frederico II sa derudj kand underholdis ved en 24 almiß howeder. Byens scholehuus er och opbygt aff høilofflig ihukom. dronning Dorthea och beschichtet met sine classibus til en scholemester oc trende hører, byens och anden ungdom at informere, siden forbedret met løn och underholdning aff vor naadigste herre och konning Christiano IV.

Nest Koldingby udj næer øest ligger Eltang sogn, ett herlig stort sogn, men effter sognepresten Hr. Niels Bøgwads relation findis derudj ingen naafnværdige antiquiteter. Men udj dets sogn annex, som kaldis Wilstrup sogn och ligger lidet norden derfra, findis en stor sten met runebogstaffue paa, formenis aff Kong Harald att være opreist til nogen merckeligheds ihukomelse, som derpa schuld findis antegnet. Huoß samme sten findis en springekilde, huilchen sigis i fordumb dage at haffue været i stor heffd och affhold och endnu aff gamle derudi egnen kaldis Kongernis kilde, aff denne arsag (som sigis) at danske konger som til riget schulle udvellis schulle pa den sted præsentere oc aff den kildis vand asttoes. Strax ved samme kilde ligger en stor endstegaard kaldis Landerupgaard, til huilchen (sigis) kongerne offste at haffue giedsted och haffde ladet til sig hente af forskrefne kildis vand. Den kildis vand befindis att haffue den natur, at endog det løbber klart og herligt i stride strømme fra kilden, vinter och sommer och aldrig fortørris, vil qvæget dog iche driche aff becken och strømmen, som fra samme kilde løber,

huor tørstigt det være kand. Ved forskrefne Landerup gaard findis och en anden liden sten met runebogstaffue paa.

Nest Eltang och Vilstrup sogne udi norden och ødsten ligger Herslef sogn, huiß annex er Wiff, som i westen ligger derfra; udj begge de sogner effter sogneprestens hr. Jens Jensens relation findis ingen runebogstaffuer, ej heller andett mercheligt eller naffnværdigt. Item findis ingen naffnkundige bierge, dale, søger eller vandspring. En sare tyck och lang schow findis udj Wiiff sogn, strechendis sig moxen en miill vexs. En temmelig stor aae findis och udj Herßleff sogn, som er herritschiell imellom Bruskherritt och Holmandsherritt.

Nest Wiiff imod synden ligger Almind sogn, som er annexent til Kolding kircke fra huilchen den ligger . . . . den ved en stor mild. Aff det sogn me[n]nis Alm]ind Syssel at haffue sit naffn. Nogle mener det naffn at bemercke Alle-mend; nogle: Adelsmend. Efter præstens her Jens Hundewads designation findis der tuert offuer fra kirchen udi en schow et smuct bierg, kaldis Kongens holm, huorpaa menis i fordumb tid at haffue standet ett slott; den gamle vej dertil siunis endnu at være kiendt. Synden fra Aldmend huoß vejen er en stor steen kaldis Wagssteen, huor vact i fordumb tid for slottett haffuer uden tuil standen. Neden for bierget løber en liden revier ud til en stor søe kaldis Dons søe, huor findis en holm kaldis Lendisholm, hvor her Lende sigis at haffue holdt huuß. Fra holmen till det synder land haffuer været en broe, huiß pele endnu er kiendt och grundvollen hworpa huset paa holmen haffuer standen endnu findis.

Udi norwest fra Almind och Wiff sogner ligger Starup sogn, ett stort sogn, met sin annex Nebel udj sudvedst derfra, om huilche sogner presten hr. Albret Jacobßen ber vidniß-byrd, at der er intet att schriffue om.

Derfra udj synden, men nest uden Kolding udj westen oc norden ligge Harte sogn met sin annex Bramdrup sogn, huorudi effter prestens hr. Niels Simonßens antegnelse findis ingen runebogstauer eller andre antiquiteter. Udi Harte sogn findis tuende store søger kaldis Harte søe och Stalderup søe. Vandsprønget aff Harte schov er tilforn ommelt at ledsagis ved render pa Koldinghueß. Til Bramdrup bye som met sine 13 garde giør et kirkesogn ligger en schow temmelig stoer,

udstrekker sig mod stranden som opløbber til Kolding ved en halff miell-vexs.

Andst herridt.

Udi forskrefne herridt findis 10 kircker, nemlig Aandst kircke, Giesten k., Becke k., Virst k., Jordrup k., Erst k., Seest k., Hiardrup kircke, Vambrup kircke, Skandrup k.

Byer, som høre til Aandst kircke, ere diſe: Stoer Aandst, Roffuet, Liden Aandst, Gambst, Glibstrup, Geiſing oc Noes, en enlig gaardt. 1. Paa Stoer Aandst marck ligger en stor bøggeschoff, thu stoere bierge strax norden for byen, som icke ere naffnkundige, Kaarshøye, Grønhøye, derforuden 3 andre smaae høye. Suduest fraa byen ligger en stor søe som kaldis Aandst søe oc flydder en stoer strøm aff samme søe som siden løbber i Vesterhaffuen. Igienem denne bye løbber en stoer aadelfaerveye imellem Kolding oc Ribe. 2. Roffuet, der paa marcken findis intet naffnkundig uden aleniste en lidden lund strax synden for Aandst søe som kaldis Roffuet lund. En høye som kaldis Damhøye oc try andre smaae høye. Vesten der fraa byen ligger en stoer strøm som flydder under Aandstbroe oc skiller Ribberhues oc Koldinghues lehn. 3. Liden Aandst. Paa deris grund findis icke uden 2 smaae høye; norden samme bye opkommer en liden rivier som løbber synder paa igienem byen i en stor aae, som kaldis Dammes Vaed, som skiller Nøeriuttlund oc Synderiuttlund oc er denne liden bye den neste paa græntzen. 4. Gamst. Der paa marcken ligger en liden skoff noorden fraa byen. Høye som der findis ere diſe: Bundehøye, Folcke høye, Skudborrighøye, Reffuehøye, Faendenshøye oc Kattehøye, en stoer lang bierrig, som kaldis Vilsbierrig. Norden for byen opkommer 2 smaae strømme, den enne løbber østen om byen, den anden vesten oc samlis strax synden præstegaarden, sidden flydder synder paae i Stoer Aandst søe. 5. Glipstrup. Til deris bye ligger en stoer skoff noorden foer byen, 4 smaae høye findis der vesten byen, som haffuer ingen naffn. Østen for byen stiftflis en liden rivier som kommer østen i byen oc en norden i byen, som samlis synden derfor oc løbber siden i Stoer Aandst søe. 6. Geiſingh. Noerden foer deris bye ligger en skoff som kaldis Spreenkier. Høye ere diſe: Kongenshøye, Spitzhøye, Stoerhøye,

Møelhøye, Sambshøye oc try bierge som haffuer ingen naffn. Daele thu: Grøendaell oc Drøfdael. I same bye ligger en lidden søe; som om sommeren er fast tør, findis der 3 strømme: Hiebeck, Egholt beck oc Joens beck. 7. Noes. Der strax noerden for ligger en lidden lund. Østen foer gaaer der en strøm som kaldis Hasseluad. En kilde synden for gaarden som kaldis Narkes kilde.

Udi Giesten sogn findis først Reffsing hoffuet. Paa deris marck ligger en lidden skoff synden foer kircken. Høye findis der 16 stoere oc smae som icke ere naffnkundige. En liden søe ligger paa en stoer hede paa deris grund suduest fraa byen oc haffuer huercken iløb eller affløb. 2. Vester Giesten ligger strax noerden for kircken, synder derfor ligger en lidden skoff. Thuende høy noerden for byen, som haffuer ingen naffn, paa en hede som kaldis Staffshede. Noerdost fraa same bye begyndis en stoer strøm udi Giesten Kierde, løbber sidden igennem byen synder paa oc siden i Vesterhaff. 3. Møel Giesten. Sudoest der fraa ligger deris schoff, huor udi findis en stoer slett platz som kaldis Steen Ryggel, huor der meenis i gamble dage at haffue standet it slott. Høye ere diße: Pughøye, Benckeøye, Gundishøye. Østen derfraa ligger en daem ved naffn Høgmoeßedam. 4. Raffnholt. Strax synden der foer ligger Raffnhoellund, 2 damme i byen som kaldis Feldtdaem oc Gydisdaem. 5. Røie. Paa deris marck ligger en schoff som kaldis Røie schoff, 2 høye, en daem som kaldis Nydam.

Udi Becke sogn ligger først Becke bye, strax hoes kircken, der igennem løbber en stoer aaelfaerveye fraa Ribe til Viborrig, Vedel, Horßens oc Aarhuß etc.; noerden fraa byen ligger en høye kalsis Karls legoms høye. 2. Asboe som ligger synden fraa kircken. 3. Nortøst en bye ved naffn Kragelund. 4. Norden fraa kircken paa en stoer hede ligger en gaard vid naffn Skiødde, som til forne er holden skepperi paa K. Mayts vegne oc nu for nogen kort tid siden er boet fest.

I Virste sogn ligger 1) Toersted, 2) Huested, 3) Teersbøell, 4) Verste. Noerden for same kircke ligger en biergh kaldis Ludzberg. Noertøst der fraa ligger 3 smaa øer Veysøe, Mørcksøe, Skiersøe oc er ingen iløb eller affløb. Imellem Virdst k. oc byen ligger en stoer bierg som kalsis Baun høye;

østen fraa Virste bye ligger en lidet skoff. Imellem Virste og Becke flydder en lidet strøm som løbber fraa Nør i synder og skiller sognene.

I Jordrup sogn ligger Jordrup og Knudsbøell. Skoffue: Jordrup skoff, Knudsbøell skoff.

Udi Erst sogn ligger Leirskof, Fierup, Høyrup, Wraa, Ure, Egholdt. Eniste gaarde: Aßbyll, Holby, Hundsholdt, Kier, Aagisbyll. Skoffue: Fierup skoff, Wraaskoff, Egholdtskoff, Leirskouffskoff; i same skouff ligger en sted som kaldis Hollem, hvor der siges at haffue staet en herregård i fordomstid. Om same holem kand de gamble gryfster endnu sees. Tuende aaer løbber og græntzer til Leirskoff marck, paa den østerside en som kaldis Truds aae og paa den vesterside en anden som kaldis Haßelvay.

Seeste sogen er en eniste bye. En skoff ligger der synden fraa same bye, thuende store bierge den ene kaldis Jorbesbierg, den anden Pugdalsbierg.

Hiardrup sogn en eniste bye liggendis en mill vex vest suduest fraa Kolding og er den synderste deell i Aandst herrit. Ligger paa græntzerne imellem Noeriuttlund og Syneriuttlund. Kirken i fordom kalt S. Lauritz. Der i findis kalck og disk aff sølff, som høyloflig drunningh Margrette der til haffuer forerit.

Våmdrup kirke kaldt i fordom S. Gregers, som haffuer sit naffn aff tuende vandløff og strømme som ved kircken samblis og løber vester paa i den Vesterhaff. Paa kirkegaarden findis en høye og nogle der uden for. Udi indgangen paa vaabenhuset findis en lidet steen som en graff steen med nogle faae runeboegstaffuer paa, men ligger ind under muren.

Byer som hører til Skandrup kirke ere 5, som ere Skandrup, Nagbøell, Dollerup, Lunderskoff og Giellballe. Anlangende runeboegstaffue findis der sletingen aff. Høye som ere naffnkundige findis her icke mange untagen en som ligger paa Dollerup marck ved veyen som løbber mellem Ribe og Kolding som kaldis Kongenhøye. Item thu smaae høye liggendis mellem Naegbøell og Dollerup kaldis Tuegge høye. Rivierer ere tuende: En som løbber noerden vid sognet mellem Lunderskoff og Leirschoff, som kaldis Haßelluad aae. Item en anden rivier løber synden vid sognet mellem Nagbøell og Byn-

strup. Skoffue, som hører hid til sognet, ere thuende: En paa den østerside ved sognet hører till Lunderschoff, Gielballe oc Skandrup. Item en skoff ligendis paa den vester side som hører til Nagbøll oc Dollerup. Findis ocsaa her udi sognet en gammel steenrøggell som er endnu kiend, som løber offuer Lunderskoff, Skandrup oc Hiardrup marck, item offuer Fobeslet marck mod hertugdommen. Menis aff de gamble att haffue veret for en anlob i gamble daage.

Nør herret.

Houne sogen ligger udi en bar slett heede egen oc er den østerste udi Nørherret oc er annex til Omme, som er den vesterst sogen udi Nørvongsherret. Udi Houne sogen er trey smaa byer, nemlig: Ouslund er fire smaa buole, liggendis ved en aae, kaldis Ouslund aae, Greene, udi huilcken er en gaard oc sex smaa buole, som ligger ved en aae kaldis Houne aae, som gaar mit igiennem forskrefne Greene by. Ørbeck, er tho fuldretzels gaarder, liggendis ved en aae, som kommer fra forskrefne Omme. Thi igiemmel Houne sogen gaar trende aaer, ved huilcke ligger fem enstedgaarder: Paabyl, Grimlund, som oc neffnis udi Saxone, oc hos Grimlund ligger en merke- lig høy berg, kaldis Tiisberg, som sees nogle miile vefs langt borte, Bastlund, Huolmuos, Diurvig. Nock en mølle, kaldis Houne mølle, hos huilcken kircken ligger, paa rette landevey mellem Kolding oc Ringkiøbing.

Vim sogen som er hoffuitsognen. Der udi er Vimby och kiercken i samme by. Strax sønden ved kierken ligger en liden søe, som kaldis Wim søe. Suduest fra kierken eller denne søe ligger en by, som kaldis Esbøll, Vimgaar, Lunsmarck, som [er] end hergaard, noch tho liden byer, som kaldis Veirup oc Padborre, och end enste gaar, kaldis Gallieberre, vesten fra Vim kierke oc denne søe ligger Wim mølle.

Hemmet sogen. Først ligger kierken enlig for sig selff mit udi sognen, vesten fra Wim kierke och kaldis Hemmet kierke och haffuer sin naffn aff end høi, som kaldis Hemmethøi, som ligger norost fra kierken. Østen fra Hemmet kierke ligger 4 eniste gaarde, som kaldis Østergaard, Frisgaard, Blesberre, Gu[n]dersbøll. Sudøst fra kierken ligger præstegaarden med sin mølle, huis vand der kommer aff Vim søe och løbber udi

Westerhaffuet. Sønden fra kierken ligger end søe, som vilder op aff jorden och haffuer huerken ud- eller indlob aff nogen anden strøm och kaldis Præstesø, och suduest fra kierken ligger end stor enste gaar, som kaldis Howom. Vesten fra kierken ligger end by Bandsbøld. Norvest fra kiercken ligger Schuldbøll, som och er end liden by. Norden fra kierken ligger end liden by, kaldis Towtum, noch en enste gaar, kaldis Paabgaard. Norost fra kierken ligger end gaard, kaldis Gravwengaар, som i forдум tid skulle hafft verit end hergaard.

Synder Bork oc Nør Bork sogne. Ingen høye uden en liggendis udi mersken som kaldis Hiøngberg, eftersom denne egn ligger dict ud met vesterhaffsiden oc for den slette egn tit oc ofte offuerskyllis met haffloden, bode engene oc aggerland, met den største part af byerne. Noch en liden tue i Sønderbork, kaldis Kaarset, huor der skal vere skeet en manddrab oc en kaars i gammel dage der oprettet i steden, meenis vel men ingen sand beuiis. Item paa Nørbork march en liden høy, kaldis Kircke høy, som nu er præstegaardens agger, oc formienis kircken der først at skulle hafue stait oc hidin for haeffloden forflyt met byen ved tue eller trei piilskud øster paa. Oc findis her ingen daler i disse tuende sogner, ei heller skoue. Kirckerne kaldis Sønderborck, som ligger alle sønderst udi Lundenis leen udi Nørherrit, it fierding veis norden fra Nibbil, som ligger udi Riberhues leen; den anden Nørborck, som ligger en liden fierdingveis norden for Sønderborck, oc er begge sogner met byerne tæt liggendis hos huer andre oc haffuer de samme nafne som kirckerne uden en bye heder Obeling. En eniste gaard ligger norden Nørborck kircke, kaldis Nørkiergaard, tue piilskud.

Lyne sogn. *Her kun et grundruds, derpaa: Uldbeck, Glibstrup, Lyne kirche, Lyne, Norhede, Synderdiger, Knude, Ravnkær, Nerild, Nerildbeck.*

Strelloff sogn i Nørherridt liggendis er annexe til Ølgod sogn, som ligger i Østerherridt, haffuer en liden tornet kircke, kaldis Strelloff kiercke, liggendis nesten mit i sognit. En by kaldis Muosbøll haffuer 3 gaarde. Er imellom kiercken och Muosbøll en lang høy berg, streckendis sig nogit synder paa, och er en liden høy paa uid den nøre ende, kaldis Baunehøy, oc mod den synder ende paa biergit er en grøn høy,

kaldis Tuordtz høy; imellom kiercken oc samme berg løbber en liden strøm aff norden synder paa, och neden for Tuordtz-høy en vaad, kaldis Tuordzvaad. Kiergaard, som haffuer verit i fordum tid en herregaard. En by kaldis Nørtarp, haffuer $7\frac{1}{2}$ gaarde og 9 boele, norden derfra Schødderiis høy. En by kaldis Adtzbøl, haffuer 6 gaarde och 2 boele.

Oddum sogn. Her et grundrids, hvorpå: Vibtarp, Tistrup, Kierckeby, Kockelund, Pugelund, Skodzbøl, Hiegard, Gralie, Prestgarden, Nederby, Oddum kiercke, Oderup, Bindisbil, Bølbil, Rosendal, Gundspil, Bundzgard, Prestbro, Rabeck, Stoustrup, Seirup, 2 heye imellem denne og kirken, Lundzby, Gyris, Stremespil.

Egvad sogn. Her et grundrids, hvorpå: Engene, Tarmkier, Skiernbroe, Tarm bye, Tarmbisgaardt, Egvad kiercke, Egvad prestegaardt, Kieldbeck en boell, Forsom bye, norden derfor Forsombierig, Brosbøll, Gridtzbøll, Tarm molle, Sellsbøll.

Lønborig sogn. Her et grundrids hvorpå: Engene, Skiernaae, berømelig af lax og øret fiskendt, Lønborig bispegaardt, Kongensgaardt enistegaardt, Lønborig kiercke, sees fire miil vefs borte, liggende på en banke Lønborig bierig, lidt vesten for kirken er afsat en hej også liggende på banken kaldet Borivold, Lønborig enistegaardt, Bøl bye, Bieregaardt eniste gaardt, Kyffling bye, Bøle bierig, derpå 3 heje, af hvilke den vesterste S. Knudshøy, sonden for S. Knuds Kielde, i gamle dage thermæ, sydøst derfor udi heden 5 heje, Varisbøll, eniste gaardt, vesten derfor Kløffuenhøy; sognets østgrænse dannes af Kurbeck, berømelig aff troldfolckis „kuirnett“ (eller knirnen). Lønborig bye, sonden derfor 2 heje, Lønborig hede, Bredkier, Lastrup bye, Fierebeck, Vostrup bye, Styg eniste gaardt, Møgellgaardt eniste gaardt, Lønborig tørffuemose.

Øster herrit.

Torstrup sogn, et grundrids, derpå: Aallingh, tre boel, Nørholm, Lindingbroe, derved Nørholms lund, Lindingaae, den store aae fra Nørholn. Vesten for øen Cappelbierre, paa huilcket S. Birritis cappel i fordum tid haffuer verret bygt, och nedenfor i en eng findis en kilde, S. Birritis kilde kaldet, huilcken i gammel tid haffuer verret holdett for en helligdom, som de gamle nu beretter etc. Tæi ved øen er kildens plads

betegnet. Sigh, en by, Tastrup, en gaardt, Tongh, to gaarde, Torstrup præstegaard, Torstrup kiercke, bækken Skerebeck, Ounbøll, en by, Kragelund, en boel, Sechbeck, en boel, Linding molle, Foldager, en boel, Firehøye, en boel, Lindinggaard.

Horne sogen, et grundrids, derpå: Malle, en bye, Biallerup, tho gaarde, Bonum en bye, Leervad, en gaard, Asp, en gaard, Deigaard en gaard, Bierremose en by, Mosgaard en gaard, Huornlund en by, Roetboll en gaard och en boel, Stund-sigh en bye, Horn kiercke, Hindsigh to gaarde, Gunderup en bye. Herforuden findis i Horne kirkegaardzmuer en steen med nogle runebogstaffuer paa, huilcke nesten er ukiendelige, saa de icke kand skrifvis. Her findis och paa marckene adskillige smaa høye och aaer innellem byerne, om huilcke intet tenckverdigt er at skrifue, ey heller veed man naffne paa samme høye och aaer anderledis end de kaldis effter de byer och gaarde, som de næst hos ligger, saa som Malle høye, Leervad høye etc.

Hodde sogn. Et grundrids, derpå: Huolvig en bye, østen derfor Huolvig høye (5), Hodde kiercke, norden derfor Suorthoy, Hodde præstegaardt, Hoddeskov en bye, Heisell en ensted gaard, vesten derfor Gounshøye (3), Hodde en bye, Hoddeae.

Tistrup sogn. Et grundrids, hvorpå: Giødsvong bye, Geill it hus, Krasborig 2 huse, Gaarde en ensted gaardt, Heiselhov en bye, Hietoft en ensted gaardt, Tistrup kiercke ligger i Tistrup bye, Aggerkrog en hergaardt, Snorup en bye, Nørholm en hergaardt, Nørholms molle, vest derfor Nørholms høye (2), der sigis att der shall vere 2 riddere begravfven i same høye, skulle hede her Lind och her Lang; Stuor Tønding en ensted-gaardt, sonden derfor Thønding høy, Assenbeckhoff en daell, sonden derfor Spilmandzhey, Assenbeck moll, Lethbeck moll, norden derfor en liden egeskov, kaldis Kraruplund, Krarup en by, vesten derfor Krarup høye (4), Lille Tønding en ensted gaard, Feld, en hus, Loffbierig en hus, Bredhoffd en ensted gaard, Ure en ensted gaard, Galthovd en ensted gaard, Haffue en ensted gaard.

Ølgod sogn. Et grundrids, hvorpå: Vallund 2 gaarde, vesten derfor Sausberghøy, østen derfor Vonghøy, Gammelaggerhøy, Risdallberg, Loulundberg, Skærbeck molle, Hafflund en gaard, østen derfor Stienhey, Kobbelhøy, Hugormhey, For-

somhoued 1 gaard, norden derfor Pughøy, sønden derfor en berg kaldis Møgelberg, Volhøy, anden berg, Trindmuosberg, Vognslund 2 gaarde, Gronfald 1 gaard, Hiufflund 1 gaard, Harckis 1 gaard, vesten derfor 4 høye kaldis Tophoye, tuende høye kaldis Reshey, Østbeck er 2 gaarde, 6 bole, Aggersnap, 3½ gaard 1 boell, østen derfor Skauberg, Heybell 1 gaard, østen derfor Heybollknap, Miedom 1 gaard, Beisnap 1 gaard, vesten derfor Gødhoye, Gronhoy, List en by, haffde 6½ gaarde oc 1 boel, bleff affbret saa ner som 2 gaarde, Ecknud 2 gaarde, østen derfor en liden skoff oc muose, Lindberg en hærgaard, østen derfor Skibelhoy, Hungerberg ½ gaard, Smaanæring ½ gaard, Bøllund 2 gaarde 1 boel, vesten derfor Rundværhøy, Rygerberg, Pughøy, sydnøst derfor Thorhøy oc Thouhøy, Meilvaang 1 gaard, Hieagger 1 boell, sydvest derfor Tranekærhøy, østen derfor nogle høye (2) kaldis Tinghøy, norden for disse Korshøy, Gamnelgaard 1 gaard, Vestkær 2 gaarde, norden derfor Oddershøy, Ølgod præstegaard, en liden gaard Tarp, Hleding 4 gaarde, sonden derfor 3 høye kaldis Schiellhøy, Ølgod kiercke, haffuer en hoy taarn med 4 gaule, en vaabenhuus paa huer side oc en capelle paa synderside med 4 gaule; en gaard ved kiercken med nogle smaa huse; Ølgod by 2 gaarde 1 boel, østen derfor Sorhøy, Ecknud broe.

Andzager sogn. Paa et grundrids af sognet findis: Mølby 1 gaard, Skofleng 2 g., Lærckeholtsgaard, Lund 2 g., Aalending er 3 g., Sekier mose, Se, Albo, Quie 4 g., Krogager 1 g., Stenderup 6 g., Mølgaard 1 g., Andzager 6 g.

Nordwest paa Andzager marck findis Fuglsanghøy och 2 store høy, som kaldis trind och lang Løyenhøy. Imellan forskrefne Andzager och Mølby findis wed den nørre side fraa weyen en stoer høy, kaldis Mølby Kaarshøy och en kaldis Soorthøy, och en dyb dal kommer offuer weyen aff østen, kaldis Tødsig. Imellan Andzager och Udde østen fraa weien ligger en høy, kaldis Bawnhøy eller Olleng Kaarshøy, och westen forskrefne wey ligger Sidtzelhøy. Sudost fraa Andtzager marck findis wed aelweyen en høy, kaldis Smørhøy, en anden Langbierge, noch en, kaldis Fladhøy, item it saare høyt bierge, kaldis Hælbierge, ligendis imellan forskrefne Andtzager och Starup, sudwest fraa weyen. Sudwest paa Andtzager marck findis Bredkiershøy, den store Huashøy och Grenshøy

och 2 dyndfulde dybe moser och moratzer, som kommer aff østen igennom Andtzager søndermarck och samblis i Grens-waad och løbber ned i forskrefne Andzager och Hissel aastrøm, och sønden samme moradtz ligger Gaarhøy. Imellom forskrefne Andtzager och Dunslund findis langs med aastrøm paa baade sider mange dale och backer, aff huilcke der ud-springe skønne weldekielder. Item norden paa Skoffleng marck findis Skallenghøy och 3 kaldis Engebeckhøye och mange fontes perennes, och menes at Andtzager kierckeblecker ere groed paa forskrefne Skoffleng agre, thi de deroffuer kaldis Bielckager. Paa Lærcke-holtis marck ligger Gaashøy. Paa Aal-lending marck ligger Faaurholt bierge, Feldwig bierge; ved Gabswad ligger Turrehøy, norden derfraa ligger Søoberghøy, Rammerøgel och Ædebancke. Paa Quie marck, sudost fraa byen, ligger 3 bierge, som saa kaldis, oc Stenderup kaars lig-gendis i forskrefne Quie marck. Noch sudost fraa Stenderup ligger Kiercke-bierge, huorfraa meenis, at det fraamur, som kiercken mestendeel er aff bygt, skal vere udhugne aff for-skrefne bierge.

Vester herret.

Waare by, olim Varwiig, hoffueden for Varsyssell, huor aff syssele haffuer sitt naffn, ehr en aff de eldste byer her i Jutland, kaldet Waare, formedelst der holtis varetegt og landt-wern imod feindlich intent oc indfald; kaldet Vaarwiig forme-delst Vaard aae, qvi amnis in sinus qvosdam anfractuosos sese diffundendo impositi nominis procul dubio causa extit. Bemelte aae haffuer sin veeld oc udspryng aff Lilleballe skow, otte miile øster fra byen, och løber den ud i den Vesterhau, saa at de Varder haffuer ved den aff den Vestresø deris indseiling med smaa skibbe oc skuder paa en høy vand fast indtill byen. Ellers ehr byens hauffn och indseiling tu smaa miile fra byen neden for en landtzby Hierting och kaldes Graadyb, Batavis vero Grawdiep. Trope Vardam arx erat olim regia, Vaarhuus, fossis et aggeribus munita et obvallata, priori ævo vastata atque excisa, ut vix hodié vestigia ejus in vallis extent. Om denne kongehuus haffuer jeg udi en fornemme borgeris bog her udi byen fundet optegnet, at den udi en bønder oplob anno 1439 den 2 aprilis skulde bleffuen brendt

och ødelagt. Vaarde by haffuer tuende kiercker oc 2 sogner, den første S. Jacobi, den anden S. Nicolai. Om bemelte S. Jacobi kiercke findis i forskrefne borgers bog, at den anno 1439 den 29 maij er ødelagt, muligt inden samme tumult och oplob haffuer faaet ende, de quo superius. Ellers findes der it distichon paa pergament i kiercken ved prædickstollen udi en ramme opslagen, liudendis:

M. D. cum numeras simul eL coniungis Jota,
Flamma crudeli combusta hæc fabrica templi.
Ipsa die sanctorum Nerei Achillei.

Sinden den tiid haffuer bemelte S. Jacobi kiercke werit heel ond at holde ved magt, och waar at ynske den ved kongelig munificentz motte hielpes noget thil bygning.

Thil S. Jacobi hører effterskreffne landtzbyer och gaarde: Suudoest fra byen offuer broen Gielderup, østen fra byen en herrgaard Lunderup, der hos en gaard kaldet Rosengaard, der fra noget thil noor en gaard Friisuadt, der fra thil nordt bedre en gaard Blaxmarck, der fra til nordt bedre een by Ortenn, norduest fra byenn lisbierg melle oc mølgaard.

Thill S. Nicolai ere liggendis: enn lanndtzbye som kaldis Meils, en gaard lidet derfra Friisvadt.

Extra urbem sacellum fuit olim, cuius etiamnum visuntur rudera, locus ante repurgatam religionem intempesta etiam nocte cultus gratia frequentatus; illorum hodie inserviens humationi, quos ob justas causas honestiori sepulturæ loco haut quaquam dignantur Vardenses.

Bierge her udi byen en, kallet Annæ bierg. Nordtwest fra byen en stor, lisbierg. Ruunebogstauer her udi byen ingen. Ager Vardensis, sicut universus fere fundns Cimbricus, ferax est frumenti candidissimi, adeo ut panis ex eo coctus ac confectus certet cum triticeo. Amnis Vardensis subministrat pisces, salmonem cum trocta, angvillas, alburnum, lucium, rarissimo sturionem. Nemorosus non est, sed olim erat hic tractus præsertim meridionalis; specus nempe subterraneos, quos aperuisse et pro suffugio eo seculo usos credimus latrones in viatores transeuntes incurrentes hodie etiamnum spectamus. Cui nostræ assertioni fidem etiam faciunt fossores nostri, qui, dum cespites bituminosos effodiunt, plurimas arborum radices,

una offendunt, ex qvibus et nos nova germina subinde pullulantia coram cernimus.

Øster fra Vaarde ligger Østerherredt, wester fra Varde ligger Vesterherredt, nær fra Varde ligger Nørherredt, synder fra byen offuer broen ligger Skadtzherrit, huilcken respectu situs et aspectus ad urbem bequemmeligen motte kaldes Synderherridt.

Jandrup kircke ligger allersønderst i sognet, nederlig paa it slet platz, huorfra oc thil aaen, som mand segler op thil Varde, er icke lengre end som mand tu gange kand kaste met en steen. Vesten kircken ligger Jandrup by. En halff mil fra kircken thil nordvest i heden ligger en eeniste gaard Jegom, thil huilcken den store sø, som kaldis Fiilssø, paa den søndre side alluerer; samme gaard haffuer lidet til norden fra sig 2 høye. En fierdingvegs fra denne gaard thil norden ligger en anden eeniste gaard, Vige, som haffuer forskrefne Fiilssø tet ved sig paa den nærrøe plaga; sønder fra denne eeniste gaard i heeden ligger 3 høye, som mand kalder Marckeskelhøye. Fra forskrefne eeniste gaard thil sønden ligger en liden by, Kerup, nederlig i en dal. Noget fra kircken fast thil nordost ligger præstegaarden, lidet derfra thil nord en eeniste gaard, Bandsbierg. Endnu thil norden en eeniste gaard, Strudvad, nederlig i en dal, som haffuer offuen sig thil nordvest 6 sma høye, kaldis Gullumhøye. Fra Strudvad thil nord-nordost endnu en eeniste gaard, Nør Hebo, sem norden sig haffuer en stor høy, kaldis Stiffshøy. Fra forskrefne gaard thil sønden ligger 2 eeniste gaarde, kaldis Sønder Hebo. Derfra oc thil østen en by Hillersleff, som neden sig thil østen haffuer en liden beck, huilcken haffuer sin udspring langt thil nordost. Nordnordost fra denne by aff samme beck løber en mølle kaldis Gryvdad mølle.

Billom kircke ligger paa it høyt bierg, som haffuer fra sig lidet til nordnordost Billom by, nederlig i en dal. Fra denne by thil sønden en eeniste gaard, Billomgaard. Endnu lidet thil sønden en eeniste gaard, Burgaard. Fremibedre lidet thil sønden en by, Tarp; fra denne by lidet thil vester en by, Kjelst, som tu steenskast fra sig thil sønden haffuer fiorden, som kommer aff haffuit. Noget thil øster paa denne byes marck en høy, Ringhøy; vesten samme by en stor bierg,

Hyggebierg, som nordvest fra sig haffuer en eeniste gaard, Kier; fra denne gaard thil nordnordost nedre i heden en fierdingvegs endnu en eniste gaard, Hannevang.

Hoo oc Oxby sogner liggendis i Riberbispestifft udi Riberhus lend i Vesterherridt (ellers kalditt Hoffuid aff den aarsag den ligger paa den nærside ved Vesterhaffuitt), huilcke sogner der ellers kaldis Undismarck, sit naffn aff unda, vand, fordi saa dett er it sandbierge fuld oc vandfuld land. Høye, icke uden store sandbierge oc smaa dale. Skoffue oc lunde slet ingen. Kierckebyer Hoo, alleniste, en liden by. Oxby sogn, deelt i smaa byerne Oxby, Veiers, Musevra oc Bordup. Eeniste gaarde, Hoo sogen anlangende, icke uden en Øster Bremos ved naffn, forдум prestegaard til Hoo, presterne frataugen, dog presterne igien ved Kong. Maytz. vor allernaadigste herris oldefaders, høylofflig ihukommelse, Hans Naadis breff paa pergament forloffuit mett Danmarckis rigis raads samtøcke for hannom oc hans esfterkommendis konger igien til presterne att skulle komme, ved formalia verba: Skall presten til Hoo oc Oxby sogner haffue Bremos prestegaard, som her Niels Lange nu haffuer til Visselbierg etc., huilcke icke endnu er esfterkommitt. Høye naffnkundige: en høy liggendis i Oxby sogn, Capelhøy, aff den aarsag att der stod forдум en capell paa it viett sted, folk der paa forдум begraffuit, som endnu denne dag klarlig erfaris, att der ligger mange hunder menniskis hovider oc been paa, som aff den grumme oc forferdelig flod anno 1634 den 11 october bleff obenbart, i dett vandet skuldte sanden aff, som nogle liigkister staar, oc beenene i oc om ligger, oc udi samme capell vaar forдум en helligdom, som kaldtis S. Ender aff Oxby. Item en liden bierg, kaldes Kierkebierg, i Hoo sogn, paa huilcke Hoo kiercke stod i gamle dage, ungefurd halff tiende snes aar siden kiercken der aff bleff floet, oc i min tid graffsuene kiend oc menniskens hovedpander seett.

Udi Hennøe sogn findes it stort fersk wand, som kaldis Fiilsøe, løber igennom klitterne udi dett Vesterhaff, som ligger en halff miill derfra. Hos Fiilsøe ligger Hennøe kiercke, Hennegaardt, en herregaard, Henne præstgaardt, Henne mølle, som haffuer Filsøe til fordam och den Westrehaff thill bagdam. Byer ved samme øee er Fidde och Dyrrebye. Eniste gaarde derhoes liggende er Gammeltoft, Hiulsagger. Noch i Hennøe

sogn findis it stort bierg, kaldet Blaabierg, den ligger hos klitterne en half miill fra haffuit. Byer der hoes liggende ere disse: Hennebye, Houstrup, Klintende. Noch i samme sogn er en liden fersk søe, kaldit Rolsøe, haffuer sin indflod i den store Filsøe. Byer der hoes liggende ere: Hennebierg, Stausøe, Offuersidde. Eeniste gaarde ehre Tibelgaard och Klewgaardt.

Lønne kiercke ligger mit i sognet och er der ickon en bye Lønne thill all sognet, som nu mestenpartt er forderfuet aff sandlob. Paa suudoest side derfra ligger Blaabierge, som dog ehr beliggendis i Hennøe sogn. Paa den vestre siide derfra en fierding miil vegs ligger det Vesterhaff, huor der findes en fiskeleye, som kaldis Huuge. Imellom præstegaarden och kiercken, som ligger øster fra kiercken, er et vandsted, som kaldes Grundwaad, och straxen paa suudoost siide fra samme vaadsted ligger en søe, som kaldes Kragsøe.

Aael sognn. In medio hujus paroeciæ sita est sedes pastoralis, vocata Aal præstegaard, quæ sedes condita est juxta stagnum quoddam, dictum Aal præstegaardtz søe, ad hanc sedem pastoralem invenitur collis nominatus stor Jens höy, præterea in hac paroecia multi colliculi. Juxta orientalem hujus paroeciæ partem fundatum est templum. Ad orientalem plagam ere følgende byer beliggendis: Borre, Vadgaard, Hisselmed, nobilis sedes, en vandmølle, Oxbyll. Enistegaarde: Kiholm, Broeng, Frettoft, Synderbyll och Marskell. Ad meridiem est rus Skødstrup et prædium Guldberg. Ad septentrionem sunt rura quædam tangentia Fiilsøe: Vester Vrøgom, Siøhuuse, Troldholm, Øster Vrøgom, en gaard Wiibtoft. Ad occasum ere: Grærup, Børstmose och Kierregaardt.

Nebell sogn. Et Grundrids hvorpaa: Kolle 2 gaarde, Prestbyld bye, 7 Steder, Nebel kircke, vesten for denne Kappelvey, Hundhale, 3 steder, Nebel bye, 10 steder, Sedinge bye, 11 steder, Bolckier, en gaard (2 steder).

Lyddum sogn. Kiercken ligger mit i sognen. Hos kiercken ligger Lyddumgaard, nobilis sedes. Strax hos Lyddumgaardt ligger Lyddom mølle, och igienom Lyddumgaardt løber Lyddom aae. I denne sogn ehre 3 byer: Rerup, som ligger sudwest paa den enne side fra aaen, Lyddummølle (ɔ: by), som ligger vesten paa den anden side fra aaen, Lyddum hede, som ligger strax norden fra. Tuende eniste gaarde: en stoer gaardt Friis-

gaardt, Liden Friisgaardt, tuende boelle: Lyckegaardt, Kobberbyll, som haffuer sit nafsn aff et stoer bierg ved nafsn Kobberbierg. Høye: it stor kaldet Bierremandshøy. Dale tuende: Dybdall, Gubdall.

Qvong sogn haffuer alleniste trende smaa byer: den ene hos kircken kaldis Qvong, den anden lidet øster fra er Hallom, den tredie lidet vest nor vest fra kiercken er Aasted; derforuden haffuer hun oc nogle enlige gaarde, nemlig Kammersgaard, nordvest fra Aasted, tu gaarde kaldit Qvorrup norden fra Aasted, en gaard norden fra Qvong kaldis Haasted liggendis ved Lyne aa, oc strax øster derfra Starbeckmølle. Vandstrømme er her ingen uden tuende becke, den ene lidet synden fra kircken kaldis Dybvad, begyndis synden fra Hallom udi engene, den anden norden fra Qvong kaldis Tørrebrovad, som haffuer sin udsprung aff Lummerbeckmose norden fra Hallom. Høye findes her vel mange, aff huilcke endocsaa en part aff de største ere nassngiffne, saasom: Humlehøy, Stanghøy, Oxehøy, Øshøy oc Reffuehøy, om huilcke dog intet mercheligt kand findis.

Lunde sogn. Et Grundrids, hvorpaau: en beck, som Liudom Mølle i Liudom Sogn løbber af. Tho gaarde Hollet. En enlig gaard Langsig. En bye Skedsbill. En enlig gaard Dybuadsgaard. En Herregaud Frøstrup. En enlig gaard Hosted. Præstgaarden oc en liden bye der hos. En bye Lundagger. En bye Lunde. En bye Kastkier. En bye Tarp Lunde kirke, dediceret S. Stephano, sydvest derfor 6 høje. Nullæ antiquitates, men der sigis om de tuende kiemper Grosuend oc Tule Vogenson, som skulle være begraaffuit der, som M. Anders Veiles vise der om formelder.

Outrup sogn. Et Grundrids, hvorpaau: Nordøst for kirken afsat en firkantet plads med en prik i midten som Vesterherrits ting, synden derfor 3 høye, en bye Allersleff. Tre enlig gaarde Luftgaard, Gadgaard, Reffsgaard. En bye Debill. En enlig gaard Bael. En enlig gaard Beckhus. En bye Vibtarpt. En enlig gaard Heltofft. En bye Søegaard, som haffuer sit nafsn deraff, at en odde aff den store Filsoy, som ligger udi Hennø sogen, løbber op til samme bye. En bye Rottarp. En bye Skyhede. En enlig gaard Gammelgaard. En bye Derup. En bye Torbill. En beck løbbendis omkring

*kircken ind i Filsæe. Outrup kircke dediceret S. Bartholomæo.
En liden bye liggendis ved kircken ved naffn Outrup bye.*

Skatz herret.

Starup sogn, som er annex til Ostrup sogn, som ligger en stor miill dersra udi sønder, er beliggendis all nordist udi Skatz herret oc udi sin ambitu et circumferentz grenzter udi øster paa Varbasse sogn, paa de eniste gaarde Bodelsbeck, Risbøll och Dunslund, dog en liden beck oc strøm der imellem, sampt oc paa Linknud sogn, paa den byes marck, som kaldis Kleinlund, $1\frac{1}{2}$ miill liggendis fra forskrefne Starup sogn, oc udi vesten grenzter den paa Øse sogn paa de byer Abildheede oc Halterup, som ligger $\frac{1}{2}$ miill derfra, oc udi sønden grenzter den paa Foburge sogn paa de byer Dibbel, Aggerbeck, Roddickbeck ob Vrenderup, som oc ligger $\frac{1}{2}$ miill fra kirken, oc udi norden grenzter den paa Aandsagger sogn udi Østerherret paa de byers marck i samme sogn, nemlig Aandsaggerby, Stenderup oc Møllgaard. Dernest er forskrefne Starup sogn skilt ad udi tho parter formedelst it aae, som kaldis Starup aae, huilcken udi øster udi en moose liggedes emellem Becke oc Varbasse sogne haffuer sin udspryng oc begyndelse oc flyder vester paa ned udi Varde aae, hen ved 4 miill veys. Den sønderpart aff sognen haffuer disse byer oc eeniste gaarde: strax ved aaen, huor en bred aagebroe holdis offuer strømmen, er en bye, som kaldis Sønder Starup oc er kirckebyen. Østen dersra en stor halff miill veys een eniste gaard, som kaldis Hisselhoe, oc $\frac{1}{2}$ miil mesten øster bedre een bye met 2 gaarde som kaldis Galsthoe, mens vesten kircken, dog en liden strøm imellom, er een eniste gaard ved naffn Pugelund, paa hues marck findes en høy, som kaldis Michelshøy. Udi sognens nørrepart ligger strax ved aaen hos broen een bye, som kaldis Nør Starup. Vester dersra ligger en bye, som kaldis Vesterp, dog en liden beck eller strøm der imellem, som udrinder aff moosen oc løber ned udi engen ved aaen, oc paa denne byes marck stander en høy, som kaldis Halbierg, paa huilcken mand udi klart veirligt kand see mange kircketaarne der omkring. Udi østen, en halff miill dersra, ligger een eniste gaard ved naffn Toterup, oc een aggervong dersra øster bedre en anden eniste gaard, nemlig Skouende, att den haffuer ligget ved enden

paa den store skou, som udi gamle dage haffuer verit der udi sognen oc er nu aldelis ødelagt. Jntet antiquitet met rune bogstaffue, steene, billeder oc andet dislige findis der udi sognen, mens der sigis aff de gamle, at udi passuedommens tid her udi riget haffuer der været een synderligt helligdoms kilde uden ved kirckegeaarden, som haffde sit naffn udaf den helgen S. Syllatz oc kaltis S. Syllatzis kilde, til huilcken de siuge oc krøblinge søgte, toede sig met vandett deraf oc fick deris helbred igen, oc offrede dersaare til S. Syllatz deris gaffuer oc skenck, mens der findis nu ingen rudera eller vestigium af samme kilde.

Alslef oc Horstrup sogne. En veldkiele (om der om skulle meldis), som findis liggendis mellom Alsleff mølle och en landsbye, Thosftnis ved naffn, som kåldis sanct Phalmers kielde; denne haffuer veret for en rum thid siden en helligdom huor mand for atskillige siugdom och gebreck haffuer tilsøgt etc. Offuer samme veld och kielde haffuer veret opsætt itt huus met en auguds billede udi, som mand haffuer kaldet sanct Phalmer (eller Falmer) och itt høytt kaars der hos, som udviiste steden oc veien der till. Mens huset, billedet och kaarsit findes nu icke, men vorden ødelagt, ut ferunt parochiani capulares, formedelst dets inspector, en bonde, huis børnebørn endnu leffuer, skall haffue selff tilvendt sig huis udi festallie er vorden gifne af dennem som søgte did etc. och skall haffue fravent de fattige det. Kielden er endnu smuck ved mact och strømmer idelig och althid, vinter och sommer, aqua limpeditissima. Bonderne bruger der aff underthiden (absque tamen superstitione) mod hitzighed, indvortis heffuelse j liffued och saaere øyne och befinder sig lindrelse och bedre. Dernest findis en kalck och disk, som brugis till Alsleff kircke, som er foræret och giffued aff s. dronningh Margarete met høyloflig ihukommelse, et ad calicis calcem literarum vetustarum formatione et collectione sequens habetur inscriptio: Domine Margarete regine Dacie, Swecie et Norwegie memoria.

Belangendis annexsognet, Horstrup sogn, findis try ensted gaarde, nemlig Kockspanggaardt, som thener till Kroxxgaardt, Mørthue, som nu meenis att høre till Riberhuus, och Marrebeck, som ligger hos haffuet ved en odde, som kåldis Svortbiergodde, sudvest till haffuet, och denne gaard er thenere

under Wisselbergh y Alsleff sogn liggendis. Udi Alsleff sogn findis thuende byer, nemlig Alsleff bye och Thosflnis bye. Ensted gaarde 1: Torrup. Udi Horstrup sogn ere 4 byer, som ere fattige oc ringe: Horstrup, Kravnse, Kockspang och Sielborgh. Enste gaarde 3, ut supra.

Grimstrop sogn. Byer: 1 Grimstrop, huor hoffuit kircken er, huorfra til neste kibsted Varde er tu mile veis til nordvest, 2 Roust, en halv miil vefs fra kircken til nordvest, 3 Rousthøie, en miil fra kircken, oc til nordtvest. Ved Rosthøie ligger en mølle, item en boel ved naffn Mølbierg, item to boele, kaldis Blagmarck. 4 Hiortkier, som ligger nordtost fra kircken, en halv miil vefs, der hos Hiortkier ligger to boele, kaldis Giesthede. Item imellom kircken oc Hiortkier en ensteds væring, ved naffn Hinckbøll. Høie findes i Grimstrop sogn: paa Grimstrop marck: Ulshøi, Stockhøi, Giedshøi oc mange andre store oc smaa. Imellom Grimstrop oc Roust er en stor oc viid lund eller kratt, der siges att haffue staait en stor skow i gammel dage. Paa Roust marck findes: Liden Ørnhøi oc store Ørnhøi, item Fladhøi, Stenhøi oc mange andre met ingen naffn. Imellom Roust marck oc Rousthøie ligger en dall, heder Ringdall, oc mellom Blagmarck oc Roust ere to store oc brede høie, kaldis Tamhøie, huor veien løber igenous. Offuer Rousthøie til nor paa agrene ligger to høie, kaldet Storhøie. Paa Hiortkier marck findes try store høie, kaldes store Blanckhøie.

Synden for Orre kircke ligger en stor by ved naffn Orre, huoraf kircken haffuer sit naffn. Vester fra Orre en by, kaldis Gunderop. Paa samme byers marcke findes en stor mangfoldig hob høie, smaa oc store, som der kaldis Orre røgler, siges oc siunes at haffue verit der en krigsleire i gammel dage eller staait en slactning. Fra kircken i sudoest ligger en liden by Jyllerup, oc norden fra kircken en stacket vei ligger en enistegaard Tranbierg.

Øse kircke legger $\frac{1}{2}$ mil fra annexen Nersberg kircke, nordest kircke i Skadsherrit, 2 mile østen fra neste kjøbsted Varde, 1 mil fra Starup kircke, liggendis østerst i Skatzherrit, 1 mil norden fra Orre kircke. Hos kircken er Øse by oc prestegaard, 1 fjerding vefs til øster fra kircken er Horstrup by. Lidet der fra til øster norden aaen Haltrup by, strax der hos

til øster er Granlund, en eniste boel, $\frac{1}{2}$ fierding vegs til vester fra kircken er en eniste gaard Kalsgaard. Lidet derfra til nordøst offuer aaen er Vesterbeck by. Strax derhos til øster Skamstrup by. $\frac{1}{2}$ fierding vegs dersfra til øster Ovet by. Strax synden derfra synden aaen Nordenskou by, $\frac{1}{2}$ fierding vegs synden derfra er en eniste gaard Helle. Høye ere vel atskillige, men intet der hos naffnkundigt eller merkeligt. En aa løbber igennem Øse sogn, Lille aa. Norden aaen er bemeldte Vesterbeck, Skamstrup, Ovet, Ballstrup oc Graulund. Synden aaen er Øse oc de andre forskrefne byer oc gaarde udi sognen. Haffuer den sin oprindelse udi østen af en mose, kaldis Kalsgreen, men sin ende eller udflod i den store aa, som løbber synden om ved den herregård Nørholm, leggendis i Østerherrit, $\frac{1}{2}$ fierding vegs norden fra Øse sogn. Denne Store aa, saa kaldet, atskiller tuende herreder, Skatzherrit, leggendis ved synder siden, oc Østerherrit, liggendis ved nørssiden; haffuer den sin udspring udi østen imellem Gødsbøl oc Amlund aff nogle runde oc kærde, løber saa vester paa neder ad Billund, Elkierd, Grindsted sogn, Andsagger sogn, ved Nørholm, Varde mølle, østen ved Varde, hen ud i den Vester haff. Er en beck, kaldis Vessuelsbeck, som atskiller Øse sogn oc Nersberg sogn, tager sin ophaff lidet fra Øse by udi østen aff Kragkierd enge oc løber hen ud udi den forskrefne Store aa.

Nersberg kirke ligger $1\frac{1}{2}$ mil østen fra Varde, $\frac{1}{2}$ fierding vegs vesten fra kirken er en by Skonagger. Lidet fra kirken legger annex prestegaard, en ensom lille gaard; $\frac{1}{2}$ fierding vegs norden fra kirken, norden aaen er en gaard Aggeruig. $\frac{1}{2}$ fierding vegs østen fra kirken østen aaen er en by Biltoft. $\frac{1}{2}$ fierding vegs sudost fra kierken en by Nersberg. Udi Nersberg sogn findis ingen synderlig bierge eller høye uden alleniste den meget store berg leggendis ved aggerne østen fra Nersberg, kaldet Møgelberg, som ad radicem i sin circumferentz indholder 400 skar, men a radice ad cacumen montis 80 skar høyt, huor paa mand kan staa oc see 18 kircker. Er her ickon en aa, løbbendis igennem sognen, kaldet Nersberg aa. Biltoft oc Aggeruig legger ved den ene side oc Nersberg oc Nersberg prestegaard oc Skonagger ved synder siden; tager sin udspring udi østen $\frac{1}{2}$ mil vegs fra Nersberg

aff Tranberg kierde oc Helkierde, men haffuer sin udflod i for-skrefne Store aa.

Udi Nykircke sogn er en herregård, ved naffn Endderupholm. Ved samme herregård løber en stor aa, som haffuer sin oprindelse udi Faaborg sogn hos en by, som kaldis Deb-bell, liggendis en stor mil veys nordost fra forskrefne Endde-rupholm, oc løbber siden sønden frem for Aggerbeck, Aalund, Faaborg mølle oc siden til Gestbro, saa omkring ved Endderup-holm, vester ned til Sneumbro oc adskiller thuendde herritter ad som er Skadsherrit oc Giørringherrit. Paa Endderupholms march ligger en stor høy, som kaldis Kaarshøy. Paa Raffusø march ocsaa en stor høy, som kaldis Baunhøy. Udi samme Raffnsøe march vesterst findis en stor klynmuose, grensendis paa øer side til Grimstrup bech oc paa øender side till Gummismarch, oc udi samme muose er opkast store grantræer. Ydermere udi Nykirche sogn udi Vongsmarck, vester fra byen findis nogle høye ved huer andre, som kaldis Femhøye.

Udi Faaborg sogn findis en gandske stor bierg, som kaldis Gauelbierg, liggendis sudost fra Debbel ved en stor kær, som heder Kukiær. Noget øster dersfra findis en temmelig stor plads, som er tet omsatt med store steene, som mand kalder en kempegraff. Paa Faaborg marck ligger ocsaa en stor-actig høy, som kaldis Bistockhøy, østen fra byen. Noch udi Faaborg sogn en gaard, som kaldis Autrup; norden samme gaard oprindis en beck, som løber sønden omkring Faaborg sogn, som skiller Orre sogn oc Grimstrup sogn fra Faaborg sogn oc løber til Gestbro oc siden udi Enderupholms aa.

Byerne udi Nykirche sogn ere disse: Endderupholm, som er en herregård, liggendis øster fra kirchen $\frac{1}{2}$ fierding veys. Omme by, liggendis norden fra kirchen, 1 fierding veys. Styrssyll, som ligger ved kircken. Vong, som ligger sudvest fra kirchen, halff fierding veys. Aalbech mølle, liggendis ved Sneumbro, 1 fierding veys. Prestegaarden, som kaldis Raffn-søe, ligger vester fra kirchen. En enste gaard Gummismarck. Byerne udi Faaborg sogn: Faaborg by, Vrenderup, Roddich-bech, Aggerbeck, Debbell, Aalund, en enste gaard, Faaborg mølle, Giestlund oc Giestlund mølle, Fogelsig oc Slepssager, Autrup, som er en enbyll.

Ved Sneom kircke øster fra løber en stor aae, som kal-

dis Sneomaae, aff norden udi Vesterhaffuet, men huor hendis oprindelse monne findis veed jeg icke; samme aae adskillier Skadsherrit oc Giøringherritt fra huer andre, oc dette sogn ligger halffparten i Skadsherritt oc halffparten i Giøringherritt. I Skadsherritt ligger aff forskrefne Sneom sogn en hergaard, som kaldis Sneomgaard, liggendis paa den vester side fra Sneomaa oc norden fra Sneom kircke, item en liden by, som kallis Allerop, vesten fra Sneom kircke oc Sneom aae oc ligger gandske nær Vesterhaffuet oc tit oc ofste offuerfaldis aff hastige vandflod oc giør stor skade. Noch en liden by, som kaldis Opsneom, norden liggendis fra Sneom kircke, rett ved Sneom aae vesten fra, oc en liden gaard, som kallis Rygaard norden fra Sneom kircke, liggendis oc vesten fra ved Sneom aae. I Giøringherrit ligger halffparten aff forskrefne Sneom sogn, huilcke herritt er paa den østerside fra Sneom aae eller Sneom kircke, oc ligger der en by i samme herrit, som kaldis Tømmerby, norost fra Sneom kirche, aff huilche by halffparten ligger i Bramming sogn oc halffparten i Sneom sogn. Noch en eniste gaard østen fra Sneom kirche, synden fra Tømmerby, som kaldis Terpagger. Dette forbemeldte Sneom sogn ligger mit imellom Ribe oc Varde, oc en halff mill norden fra Sneom kircke ligger der en broe offuer Sneom aae, som kallis Sneombroe, oc er den mit paa landveien imellom Ribe oc Varde, saa at Ribe ligger 4 mille synden fra Sneom kircke oc Varde 4 mille norden fra. Norden fra den by Allerop ligger en liden høye, som kallis Wollmishøye, imellom Sneom kircke oc Tierreborg kircke, dog hos samme høye intet i gamble dage sigis at skulle verre skeett. Paa den østerside Sneom aae fra Sneom kircke, lidet øster fra den gaard Terpagger, ligger en høye, som kaldis Deggerhøye; de gamle siger, at en ved naasn Ancker Gammelhest skulle der verre begraffuet, som de dage boede i Terpagger, hos huilche der sigis at haffue verrit i gamle dage meget spøgerie.

Tierreborg sogn, som er annexen til Sneom sogn, ligger i Skadsherritt oc er en eniste bye, som kallis Tierreborgh; kirchen ligger i byen; udi samme sogn ligger en hergaard, som kaldis Kroxaard, vesten fra Tierreborg kirche. Imellem den oc Tierreborg løber en liden bech, som haffuer sin oprindelse fra norden aff en vaad, som kallis Brixbilvaad, en

fierding veys norden fra Kroxaard, oc løbber udi Vesterhaff-fuett oc kaldis samme bech Kroxaard bech. Paa Tierreborg march sønden fra byen findes 3 høye, Stor Arnberg, Liden Arnberg och Aldehye. Norden fra Tierreborg findes oc 2 høye, som kaldis Tremhøye, item 3 høye, som kallis Mølhøye, Krantzøye oc Kolhøye; hos disse alle forskrefne sigis intet at verre skeedt. Herforuden findis norden fra Tierreborg, mit imellom Opsneom oc Tierreborg en dall, som kallis Helledall. Noch findis oc norden fra Tierreborg en dall, som kallis Skadslangdall. I forskrefne sogner findes ingen skouffue, mens er allt slett march, merskengh oc heder ved Vesterhaffside.

Parochia Jernn urbes rurales undecim possidet, scilicet: Uggelviig, Norup, Veldbeck, Made, Gammelbye, Rørkier, Strandbye, Wogensbyll, Quaulund, Bollersagger, Jernn. Villæ solitariæ tres: Lycke, Esbierge et Spongsbierge. E saxo quadrato visendum se præbet hic templum satis pro renata amplum una cum turri justæ altitudinis, adeo ut a piscatoribus in oceano ultra duodecim milliarum distantiam conspici queat; plumbo quoque tectum et divo Martino olim consecratum. Colles in agro Made: Dyrrehøy, item Aanhøy; in agro Veldbeck: Skiibhøy, item Callhøy. Hic numerosa lapidum prægrandium moles congesta invenitur, sed sine omni inscriptione. In agro Jernn: Tinghøy.

Parochia Schadtzeosis, unde nomarchia suum nomen procul dubio sortita est Skadstherritt, octo rura habet, quæ sequuntur: Arndrup, Brixbøll, Oxvang, Skadst, Lund, Smörpött, Sadderup, Soelbierge. Villæ minores hæ: Thude, Knuud. Templum parochiale e saxo quadrato una cum pyramide egregie substructum est, plumbo itidem tectum et D. Martino olim dicatum. Castrum nobilitatis unum, nempe Kroxaard. Colles in agro Schatzensi: Kongens høy; in agro Lund: Thooers høy.

Fandia (Fanø) est insula oceanii Danici, quæ in longitudine duo millaria extenditur, progressu ab Euronoto ad Thracium facto, in latitudine vero quatuor tantum stadia circiter lata: constans duabus paroeciis a se invicem unius milliaris spatio distantis; una ad austrum dicta Caput australe (Sønderhoed), cuius templum non turritum tegulis tectum est; altera ad septentriōnem, nomine Norbia (Nørby); hujus templum cum turri navi-

gantibus perutili plumbo est tectum. Hæc paroecia septentrio-nalis retinet etiam nomen totius (Fanø, Fanø kircke), quia al-tera australi antiquior, amplior et populosior est. Etsi hæc insula nomarchiæ Picæ sit membrum, ab ea tamen prædicto freto aliis, aliis in locis, indigitato nominibus separatur. Juxta paroeciam Norbiensem hujus insulæ, ubi angustia est trajec-tusque brevior, scilicet non integri milliaris, dicitur Graadyb, ubi demum scinditur in duas partes, una ad circium petit am-nem Vardensen, altera ad aphricum se in Oceanum exonerat, et sic dirimit hanc insulam a latere australi. Juxta vero caput australe, ubi augustius est, fretum dicitur Skodborg, ubi in duos itidem diffunditur ramos, unus se extendit in amnem Ri-pensem ad vulturnum, alter porrigitur ad aphricum in oceanum et sic dicitur profundum Canuti (Knude dyb). Et hi sunt termini seu limites hujus insulæ, licet autem hæc insula Fan-dia ad nomarchiam Picæ pertineat, ut supra, peculiare tamen suum habet forum et jus propriumque nomarchum (et fri kon-gelig birck oc serdelis birckeret). Amnes hic sunt nulli nec flumina ulla, sed in convallibus inter arenosos montes præci-pue sunt aliquot aquarum congregations, quibus nec accusus nec excursus ullus, quæ æstivo tempore, ubi æstas siccior est, solis ardore exiccantur, alias sunt hic scaturigines, quæ peren-nes sunt. Triplex hic soli habitus animadvertisit. Ad aqui-lonem et orientem juxta prædicti freti circumferentiam est pingve pratense et subsugimosum (merskenge oc klegiord). In dorso insulæ est ericosum aliquibus in locis, cujus tamen par-tem insulani aggeribus circumvallatam ita coluere, ut sementi jam sit accomoda et foecunda. Præterea ad occidentem juxta circumferentiam oceani, ut et hic alibi, sunt hic ingentes are-narum moles, quas natura quibusdam ita vestiit virgulis (insu-lani vocant helme oc wegger eller huideriis), ut non facile in-colis nocere possint. Interdum tamen ingentibus agitatæ tem-pe-statibus ita resolvuntur, ut incolarum agris et pratis arenarum diluvium, ut ita loquar, non parum inferat detrimenti. Tametsi hæc insula nunc arboribus nudata est, olim tamen, dum con-tinens fuit, sylvis densissimis fuit instructa, quod testantur putamina et testæ nucum ingentesque trabes et ligna, ut sylvarum detonsarum vestigia, Euro vehementius flante et suo statu vehementi prædicti freti aquarum maximam partem ab

oceano absorberi faciente reperta et effossa. Feræ hic conspicuntur nullæ nisi lepores, alias sunt hic mediocri numero boves et oves, hæ non sunt scabies ita obnoxiae ut alibi. Insulani sunt hic multum occupati in venatione piscium pelagiorum eamque exercent retibus, hamis, interdum etiam tragulis et virgis, quorum varia etiam capiuntur genera, sed frequentiores sunt raja (roche), rombus (kocher?), rombus aculeatus, concha (skelfisk), asalus (torsk), in primis aselli mollores et minores seu albulæ (huidlinger) et soleæ majores (glubskulder, talskulder, medilskulder) et soleæ minores (samrak), quæ vel etiam ad extremas Germaniae aliorumque exterarum nationum oras transvectæ magno pretio avide satis coemuntur.

Guldagger kiercke ligger i byen. Synden for kiercken ligger Guldagger mølle, som haffuer sin tillob aff biergerund aff østen. Tett ved møllen ligger Guldagger prestegaard. Sudost fra kiercken ligger en ensted gaard, som tilforne haffuer værit en herresæde, ved naffn Synderris, och der huos en mølle, som haffuer sin tillob af Giesing kier. Sedding, en by, ligger strax der ved. En fierding part aff en mill fra kiercken i sudost ligger en by ved naffn Foersfeld. Sudvest fra kiercken en by Hierting ved haffsiden. Vester fra kiercken Tobøll, er och en by. Øster fra kiercken Raffnsbierg, er och en lidel by. Norden fra kiercken 3 smaa vonninger, som kaldis Frækier, Strongismarck och Egsmarck.

Brøndom kircke ligger 2 smaa mile fra Varde til synder och en halff miil norden fra Jern kircke. Strax hos kircken er Brøndom by. Lidett fra byen til nordost er Brøndom præstegaard. Nogett til sudost fra kiercken er Brøndomdamb, en by. Synden fra kircken en fierding wegs er Kiersing, en eniste gaard. Sudwest fra kircken en halff fierding vefs en by Giesing. Lidett synden fra Giesing Spangsberg mølle. Norden fra kiercken $\frac{1}{2}$ fierding wegs Fordumb, en by. Strax norden fra Fordumb Fordumbaa med brow offuer. Lidett nordwest fra aaen en eniste gaard Fordumblund. Nogett østen derfra en eniste gaard Fugelbeck. Lidett synden fra Fugelbeck en by Astrup, som ligger synden ved aaen, som løber ned til Fordumb brow. Høje ere vel underschedlige, dog intett der hos merkeligt; en der iblant, Døshøi kaldett, lidet norden fra Kiersing, huor skal findis en kempograff, som dett meenis, met store steene omkring besætt.

Nebel sogn. Lidet til nordvest fra kirchen Nebel, en by. Nogett neden fra Nebel til norden Libstrup aae, som løber wester paa norden for Astrup oc Fordumb, norden aaen en by Libstrup. Nogett til sudost fra Libstrup sønden Ølaawad eller forbemeldte aae ligger Ølaa smide, strax der ved til øster en liden by Skierrebeck oc Schierrebech mølle der hos. Nogett sønden fra Smiden er Ølaa hoffgaard. Lidet fra hoffgaarden til øster en eniste gaard Høie Ølaa. Lidet til Sudwest dersra en eniste gaard, kaldett Lille Ølaa. Endnu nogett til sudvest derafra en by Hygom.

Gjerring herredt.

Darum sogn er ickun tuende byer udi, Stoer Darum oc Lil Darum. Stoer Darum er begræben udi fire Byer: Sønder, Vester, Mit oc Nør by. Kircken staar strax norden byen. Lil Darum ligger en piil skud hin side fra kircken norden oc noget til noroust. Darum aa flyder vesten fra begge byer oc løber ud i Vesterhavet. Udi Store Darum ere i synderlighed tuende bierge, den ene kaldis Torsmarck bierg, ligger vester ud ved hawkanten, den anden kaldis Baunhøj, lidet østen fra Prestegaarden, som ligger mit udi byen, oc kaldis same bierg Baunehierge, fordi det pleiede at holdis vact paa dennem udi usfreds tid. Saa er der tuende store muoser, Sønder oc Nør muose, huilcke vaare besatt udi fordum tid med fyre oc grantrær, men bleffue affrende formedelst røffuere deris tilfluct udi dennem deraff at gjøre folk oc fæ, som meenis, stoer skade, oc rødderne, som mangfaadeligen ere opgraffne oc endnu opgraffuis, det nocksom uduiser om same skowe, oc intet meere tenckuærdig.

Wilslef sogn. Til denne kircke udi Wilsle staar taarnet paa den øster ende, som de gamle meen, til en skilsmis mellom Holstein oc Jylland, mens siunis fundamentet paa den vester ende at haffue veret for suag, thi det er gandske nær vandet (meo judicio). Strax synden fra kircken løber en fersk strøm, som kaldis Wilsaae, ab antiquis quasi fluvius Wilhelmi, oc sigis at haffue sin udsprung ved Coldinge, flyder gennom Aanstbro ned forbi Skodborghus, igienem Foldingbro oc saa fort an ud ad Vesterhaffuet. Byerne, som ligge til denne sogn, ere: Wilsleff, udi huilken kircken staar. Jedsted, som ligger paa den synderside ved aaen paa den holstenske grund. Item

østen til denne by ligger en mølle, som kaldis Jedsted mølle, som aldrig staar for vand. Halfsparten aff Hillerup, som ocsaa ligger synden op fra aaen. Vester ud fra Wilsleff ligger en naffnkundig bierg, som kaldis Herrisbierg, sigis aff de gamle at haffue standet it herrehus paa, men nu pløyes oc saais paa alle sider runt omkring oc brugis udi feidens tid at opsette baun paa oc holdis vact. En steenskast vesten fra denne bierg er en vad, som kaldis Herrisvad, haffuer sin opkomst fra Kiær-gaards mose oc løber saa ned ad Wilsle aa oc saa ud til haffued. Nordost fra denne bierg er en liden høy, som kaldis Bramlund høy, som dog pløyes oc saais, oc en liden vadsted, som løber der forbi oc kaldis Bramlund vad. Østen til Wilsleff ligger 2 store sandbierge, som giør megen skade. Item lidet østen fra byen paa marcken ligger en liden høy, som kaldis Møgelhøy, dog pløyis og saais. Østen til Jedsted ligger oc nogle sandbierge oc synden til disse bierge findis en gressft, som bønderne kalder Kielderhals, siunis at vere en gammel Skandze gressft.

Bramming sogn. Fra Sneom bro sudost ligger en høy hen wed 2 piileschud fra broen, kaldis Gryldshøy. Østen derfra ligger en kaldis Baunhøy, huor haffuer werit en baun opreist udi forrige tider. Sudwest derfra ligger en ret op til adelfarweyen fra broen och til Ribe, kaldis Kaalgaards høy. Synder bedre wed Riber wey findis en dal, kaldis Dronningdall. Men intet merckeligt eller tenckwerdigt weed nogen ydermeere der om at sige. Lige synder fra forskrefne Sneom bro ligger en skøn stor by, heder Timmerby, och forbemeldte høye ligger allesammen paa Timmerby marck øster fra byen. Sydost fra Timmerby ligger en ypperlig stor gaard, kaldis Terpagger, som tilforne haffuer werit en herregaard och nu besiddis aff bønder. Paa samme marck findis tuende høye: den første ligger nordost fra gaarden, kaldis Deggerhøy, udi huilcken sigis en gammel broder ved naffn Ancher Gammelhest met sin hustru wed naffn Rold at were begravfuen, och fortellis at nogle skulle en gang taget sig faare at randsage ndi samme høy effter bytte och midlertid siuntis dennem en lam gied och 2 haner at drage en høeles, och der en siger: see, see, der kommer en lam gied och 2 kocher for en høeles, blifuer bytten dem forwildet. Lidet wester bedre ligger en, kaldis Brølandshøy. Lige øster fra Sneombro met aaen ligger en herregaard, heeder Bram-

ming, och kircken och prestegaarden, oc øster bedre wed samme aae en flerding wegs ligger en skön bondegaard, kaldis Terp. Norden for ligger end en stor aae, ichun en piileschud fra den anden, och en by der hos kaldis Nøraae, och samlis disse aaer udi en wester nedre imod Sneom bro och bliffuer en aae och kaldis Sneom aae. Lidet synden for forskrefne aaer ligger en liden bech hos Bramminge gaard och kirche (som ligger hos bin anden) foruden naffn, och lidet øster fra kirchen synder wed bechen ligger en liden by, heeder Tuersiig, lidet øster bedre hos samme bech paa den synder side ligger en liden by Høe.

Synden fra Bramming sogn tager Hunderup sogn ved. Lidet synden fra Riber weye, som kommer fra Sneombro, ligger Hunderup by och kirche, udi huilcken findis en ypperlige begravfuelle, sal. her Niels Langhis och fru Abel Scheels. Lige synden fra Hunderup kirche och by 2 pileskud ligger Kiergaard, en fornemme herresæde, och hos gaarden en søe, udi huilcken ere tuende holme, en stor och en liden, paa huilche om sommeren forsamlis en utallig hob haff fugle, kaldis terner, och derudi ligger deris unger, och flyffuer saa bort igien imod winteren. Lige østen fra kircken en liden spatzeregang ligger en by, kaldis Seilstrup. En agger langt synden fra ligger en fornemme bondegaard, heeder Alsbro. Liige wester fra kirchen en agger langt eller lidet meere er en liden by, heeder Kragelund. En flerding wegs nordwest fra kirchen ligger en stattig bondegaard, heeder Molwad.

Udi Giørring sogen findes byer 7, ved naffn Giørring, Biarndrup, Lorup, Tonge, Bøle, Husted, Oeg. Eniste gaarde 2, ved naffn Starup, Høe, tilhobe 27 gaarde. Herresæde 1, ved naffn Warhoed. Lunde 2, en ved Warhoed oc 1 ved Starup.

Udi Veirup sogn findis byer 2, ved naffn Syndre Veirup oc Nør Veirup. Eniste gaarde 5, ved naffn Vibeck, Syndre Griisbeck, Nørre Griisbeck, Suderkrog, Løckisgaard.

Jernved sogn. Norden kircken 2 eenstedgaarde, som er Pugaard oc Skølvad. To høye paa Puggaard marck kaldis Stor Kamphøy oc Lille Kamphøy. Paa Skølvadmarck en høy, kaldis Bolborghøy. Norost fra kiercken ligger Lundby; paa Lundmarck ere disse effterscressne høye, som er Rishøy, to Mannehøye, Skorhøy oc Stonghøy. Imellem Gredsted by oc Jerne ligger en dal, kaldis Troldal, som skild Gredstedmarck

oc Jernemarck. Paa Gredstedmarck ligger Lierregraaffhøy, Boiehøy oc 2 smaa høye derved, saa Uderhøy. Vesten Gredsted ligger Gredstedbro. Synden fra kircken ligger Jerne by oc strecker byens enge sig ned til Skodborgaa, som skil Jutland oc Holsten. Øster i sognen ligger Ploustrup by strax ved Skodborg aa. Paa Ploustrup marck ere disse høye: Rishøy, Biørnshøy, Klynmoshøy, Marinshøy, to høye derhos, Sorhøy, Nesthøy, Ploushøy, Frishøy, Gadelshøy oc 2 høye norden byen.

Malt herred.

Lindknud sogn. Først findes try ensted gaarde, som er Atzerbøll, Hyllerlund oc Debell. Paa Atzerbøl marck en styck skoff, som kalsdis Østerhoe, en stor høy ved same skoff, en anden høy paa forscresne marck, kalsdis Støffuelhøy. Paa Hyllerlund marck findis thu store høye. Paa Klenlund marck findis en beck, som kalsdis Sortmaa beck, en stor aae, som kalsdis Hoborg aae, oc findis paa same march thu store kempe oen, thu store høy, den ene kalsdis Jegerhøy, oc den anden Duerrebierg eller høy. Paa Hoborg marck findis en høy, som kalsdis Snobhøy, Boldersbech, en kempegraff omsatt med store steen. Paa Vitrup marck en høy, kalsdis Grydehøy, en høy paa samme marck kalsdis Tappet høy, en bierg som kalsdis store Steenbierg, en kempegraff omsatt med store steen, en lund, som kalsdis Vitrup Lund. Paa Lindknud marck Bermhøy, Lindknud beck, Møghøy, Lindknud skoff.

Brørup sogn. En aae, som kalsdis Stildaee, en aae, som kalsdis Huoluad aae, en beck, som kalsdis Tusbøll bech, Gierndrup runde oc beck, Præstkiær beck, Rydsdamb paa Luund marck. En skoff, som kalsdis Stild, en anden skoff, som kalsdis Bøgis skouff, Huoluad skouff, som heder Hessel, huor Malt-herritts ting ligger, Eskelund kiær, Tislund kratt, en stor steen som kalsdis Tislund steen, en stor bierg med en stoor høy steen. I lige maade findis mange høye paa Tusbøll marck, en kalsdis Baunhøy, en kalsdis Bredehøy, en kalsdis Tislund høy. Hersoruden findis der 16 høy paa Tusbøll marck. Paa Brørup marck findis try store høye. Paa Gierndrup marck findis ocsaa mange høye, en kalsdis Hollhøy, en kalsdis Quindelund høy. Her foruden findis paa same marck 20 store høy. Paa Surhaf marck findis try store høy, en bierg som kaldes Bøgebierg. Findis i

Brørup sogn try enstegaard, som er Brørupgaard, Huoluad oc Holkiær. Findis ocsaa paa Prestkiær marck nogle vild oc store høy.

Weyen sogn. Høyer: Gaffhøy, Beckhøyer er 3, Smørhøy, Horsfoldhøy, Halffveyhøy, Stor Grønhøy, Liden Grønhøy, Synderhøy, Lauritzishøy, Treskoffhøy, Kattbiergehøy, Baffnshøy, Møllerhøy, Askhøy, Suortrøggell, Baahøy, Elstrup bierg, Lyngbierg. Daaller: Langedall, Kronckelsiig, Knuderesiig. Dammer: Synderdam, Farisflod, Wendam, Elstrupdam, Beretisdam. Kielder: Sanct Algiers kielde.

Læborig sogn. Gammelby. Bjerge: Fru Mettis bierg, Bygebierg, Mayhøy, Debbelmaashøy, Aggelundhøy, Kieldbierghøy, Brunbierg, Kierckeberg. Dammer: Kieldbiergdam, Kierkedam, Torndam, Ingeborgisdam, Tørredam. Stafflund. Høyer: Riishøy, Stafflundhøy, Langbierg, Tiornhøy, Inggebierg. Dammer oc daaller: Stafflunndam, Ødall, Hiordall, Brenddall. Drostrup. Høyer: Tophøy, Kietthøyer er 3, Møllhøy; Warvadhøy, Kierlinghøy, Ulfshøy, Bredhøy, Puughøy, Sandhøy, Brendbierg. Daile och damme: Stordall, Bygesteddam. Nyby. Bierge: Ulfshøy, Kieldbierghøy, Bussebierg, Kraghøy. Kieldbierg: Gryedhøye. Wed Læborig kierkegaard findis en stor steen med runebogstauuer paa baade siider. Paa Læborig kierkegaard findis en kielde, som ey vidis naffn.

Maalt kierche ligger vesten fraa Vein kierche oc østen fraa Brørup kirche. Estrup gaard ligger norden fraa kirchen, oc Estrup by strax der hos, oc hos samme by ligger Estrup skow udi østen. Høye, som findis paa Estrup marck: Brødenhøy, Engelsthøy, Bierromhøy. Aaskow ligger Østen fraa kircken. Høye paa samme marck: Grauenhøy, Kongenshøy, Staghøy, Ellehøy. Aaskow skow ligger nordøst fraa byen. Mjælbeck ligger synden fraa kircken. Høye: Bauenhøy, Meshøy, Follegraff høy, Kongens bierg, Byhøy, Kibbehøy. Langskow ligger vesten fraa byen.

Folding sogn. Folding kircke ligger norden fraa Foldingbroe. Nørbølling ligger vesten fraa kircken; høye: Staghøy, Bauenhøy, Reffhøy, Kirckehøy, Foldinghøy, Kyshøy. Synderskow ligger østen fraa kircken.

Føvling sogn. Høye: Bruuhøy, Quistdalhøy, Høystaghøy, Zeenhøy, Raghøy, Haffsko bierge, Trindbierg, Stadbro bierge,

Lindbierge, Baabylhøy, Gadhøy, Lynghøy, Sadhøy, Randistofft, Raffning høy, Snaphøy, Svinstedhøy, Storhøy, Riishøy, Friiskierdbierg, Baunhøy, Hammelhøy, Riberhøy, Smaahøy, Skrifuerhøy er 2, Langfoldhøy, Tingbierghøy, Østerbierg, Gierringbierg, Ulfshøy, Gryhøy, Zingelbierg, Klymmoshøy, Jyndoenhøy, Krattvong høy, Kierckevogn høy, Blockhøy, Femhøy, Danmarcks lund, Storbierg med en høy steen paa, Tusbyl høy, Huolhøy. Daaller: Tingbierg daal oc runde, Gierringdaal, Østerdal, Hielmshuol, Thaabyl dall, Skrifuerdaal, Grafflund daal, Møgelrunde, Quistdaal, Aagisbyl runde, Haffskovdaal, Østerdaal, Fresteddaal, Langdaal, Kielddaal, Mettis daal, Hylldaal, Piildaal, Snagdaal. Dammer: Tiislund dam, Beckbølling dam, Søffrins dam, Faarhuus dam, Liervaad dam, Føvling dam. Kilder: Ingeborgis kierz, Møgelmose, Aaedt vandspring. En lund kaldis Astkierz. Paa Føvling kierckegaard findis en steen ohngefehr saa stor som en liigkiste, liggendes paa en graff, huor paa staar nogle faa rune bogstaffuer langs ad stenen. Til disse esterretninger slutter sig et brev fra præsten dateret 7. juli 1639.: •Reverende domine episcope. Efster eders befalning haffuer ieg sielff verit paa det styck jordzmaal her y sognen, som kaldis Danmarcks lund, saa haffuer ieg oc bespurdt mig huos andre om detts tilstand. Same Danmarcks lund er it stycke jordtzmaal icke rett synderlig stort, liggendis nogit høyactig lige som it bierg, oc ofsuuen paa er en liden grøn høy, ellers paa steden intet andet end lang lyng oc smaa egebusk der iblant saa viit som same lund varer, er nogit langactig oc nogit trind, ingen steen eller huller er der synnerlig at finde, oc huor aff det skal haffue faaet sit nassn er der ingen aff mine sognefolck som ved derom nogen kundskab. Videre et brev af 12. maj 1642 til samme, hvori det hedder: •Efster eders begering haffuer jeg beseet ydermeere steden Danmarcks lund, da er det en backe liggendis lidet hoyer end andet slett jord, icke rett stor i sin begrib, oc der findes nogle smaa jegebuske, ellers offuergroed med liung, maa vel skee att der haffuer verit for nogen tid grøn græs alleene, der findes oc nogle huler lidet dybe y jorden, en part er giorde aff resfue, en part maaskee vere opkaste aff mennisker, ellers er der intet andet end clarissimus dominus doctor siste gang sielff saa, der visitatz skeede her. Steden haffuer

nomen, men jeg kand icke faa att høre att omen skal vere der huos. Huad steenen er anlangendis da haffuer ieg ladit den opskure; den haffuer ligget først paa en adelsmandz graff oc siden er bleffuen lagdt paa en bondis graff. Bogstaffuene, saa viitt som jeg kunde kiende dem, vaare lige som huos liggende papir giffuer tilkiende, videre kunde ieg dem icke kiende». (Tegningen af stenen findes også, men meddeles ikke her, da den nyeste tegning godtgør dens upålidelighed).

Holsted sogn. Høye: Suortskovbierge, Vandsnap bierge, Karskierhøy, Skidenasthøy, Gammeljordhøy, Thammebierge, Puotbierge, Fourskovhøy, Baunhøy, Molthøy, Rommerdønne, Grønnehøy, Giørklinthøy, Fourskov jynoen, Tophøy, Bredhøy, Oxenhøy, Bøgebierge, Anchershøy, Kiercke høy er 3, Biørnlundhøy ere 3, Seykierd høy er 3, Vesterbierge, Østerbierge, Ulffhøy. Daal: Fourskov daal, Vesterbierge daal, Nørdaal, Kildkierd. Kilder: Maakilde, Volborgis kilde, Sønder kilde. En aa gaar igiemen Holdsted kaldis Holdsted aa. En lund er paa Holdsted marck kaldis Sieud.

Kalslund herret.

Først Hiortlund kiercke oc sogn oc udi same sogn er $11\frac{1}{3}$ gaarde, noch en kiercke boel oc en forbedelse; udi Hiortlund by er sex gaarde, en kierckeboel oc 1 forbedelse. Hiegaard 2 gaarde. Stiens $1\frac{1}{3}$ gaarde, oc en indist. Stiensbeck en fuld gaard. Gredstedbro, en fuld gaard, oc udi samme Hiortlund sogn er ingen bierge, dale eller skov, men slet hiemarck.

Annexsogn Kalslund. Først Kalslund by er ni gaarde oc i same sogn i Vilbøl er 2 gaarde, Rauning er 2 gaarde, Hiortuaj er 3 gaarde, Gudsnap 1 gaard. Bierge oc dale oc en kiarmoratz findis der ocsaa til Kalslund by.

Farrup sogn ligger en halff miil norden Ribe mellem Riber aa oc Wilsleff aa, er slet land uden bierge oc dale, alsee jord, oc strecker sig til Westerhaffuet, oc der offuen for er en plan merskland eller merskhøø, oc haffuer Riberhus, canicher, borgere, bønder oc huer deris part derudi, oc blifuer baade eng oc korn, folck oc fæ, hus oc gods offste beskadiget oc henflæt aff floden, som skeede besynderlig i vor tide anno 1634 in octobri. Øster fra sognet i heden ligger en ø, som kaldis

Ørnsøe, der sigis at haffue standen en gaard i gamle dage oc er sunken, huoraff søen er kommen. Byer, som høre til sognet, ere: Fardrup $9\frac{1}{2}$ gaarde, Kierbøl 12 gaarde, Meelby 3 gaarde, Tanderup 3 gaarde, Kircheby 2 gaarde, Hillerup, halfue part, 6 gaarde, den anden halffue part hør til Wilsleff sogn.

Derforuden ligge i sognet 3 ufuldkommen gaarde oc gods nest Ribe, kaldis Ondafften, huor til en omlott (ø: omlukket) aggerjord oc en omplot eng ligger. Item ligge til sognet nogle toftemend oc boelsmend, en kirckeboel, en prestboel. Meste parten aff gaardene ligge til Riberhus, nogle til Hadersleffhus, nogle ere herremends tienere, nogle capitells tienere, nogle hospitals tienere. Jus patronatus hør til Hadersleffhus, men examen oc ordinatio ministrorum hør til Riber stift.

Frøs herrett.

Hygum sogen ved Ribe, beliggendis udi Hadersleffhus lehn, udi Frøs herritt udi Riber stift, udi huilcket forskrefne Hygum sogn ere effterfølgendis byer: Hygum, Harreby, Kampderup, Fested, Brøsterup; eensted gaarde: Hollem, Baslund, Kiemsgaard, Knurborig, Benborig, Aaling; disse ere alle smaa eensted gaarde beliggendis udi heeden. Om dale, bierge, skowe, floder, runebogstaffuer oc antiquiteter saa oc om Dannerliung findis icke nogit synderligt udi forskrefne sogen att optegne. Kierchen er i gamle dage consecrerit sancto Laurentio.

Til Røding sogn ligger 2 byer, Røding oc Brensterup met en temelig skov oc march, oc i Brenstrup er en enmerck, som kaldis Balle. Noch 2 enlig gaarde, som er Gundebyl oc Breme, item en hoffgaard Rødinggaard.

Skraw sogn haffuer 2 smaa byer, den ene Kiøbenhof-suet, 7 gaarde, den anden Langetued, 5 gaarde, met skov, agger oc eng oc ingen floder uden en liden strøm, som løber igiemens Langtued. Noch er her i Skraw sogen en enlig gaar som heder Krostrup, ved huilcke er en dyb huol, som kaldis Blackstold, huilke nogle mener at skulle haffue værit en kempe hestestold eller oc en røffuerkule i gamel tid.

Gram herritt,

saawitt som i Riber stift deraff er beliggendis.

Schrystrop sogn. Schrystrup by ligger 2 miill westen

fra Hadersleff, udi samme by er en kierche, som kaldes Schrystrop kierche. Norden fra Schrystrop kierche, hen wed 10 steenskast, staar en naffnkyndige skouw, wed naffn Hørlyck skouw. Emellen same Hørlyck skouw och Schrystrop kiercke haffuer weret i gamle dage en naffnkyndige herregaard wed naffn Borewald, den bleff ødelagd i gamle dage formedest krig och feide, men stedet kaldes endnu Borewald. Østen fra Schrystrop kierche, 4 eller 5 steenskast, ligger et stort, langt bierg, det kaldes Brenebierg; det strecker sig synder och nærr och det strecker sig hen til Skioldesbierg, som ligger der norden fra, men Skioldesbierg ligger iche udi Schrystrop sogn, men udi Jegerop sogn. Paa wester side op til Brenebierge løber en wei, som meget affsiges, kaldes Sauffsewei; den atskiller fra huer andre Hadersleff proustij och Riber sticht. Sydost fra Schrystrop kiercke wed en liden halff miil haffuer i gamle dage standen en kierche ved naffn Nibbell kierche; den bleff i gamle dage ødelagt formedelst krig och feide. Westen fra Schrystrop kierche, wed 5 eller 6 stenskast, er endnu en steed, som kaldes Kampersteene, der haffue mange store steene stan den hos huerandre.

Gram sogen, under Hadersleffhusis lehen liggende, och aff same sogen hafuer Gramherrit hendis naffn som er sysselherrit. Meenendis, at Gram Guldkøll skall ligge begravfuit paa Gramgaardz march, och til same gaard ere skoffue, som kaldes Lundtz Jenmerck och Gramlund. Høyene met dieris synderlige naffne: Fruerlundshøj, Kemphej, Hollerhøj, Rødsted høj, Ullhøj, Frendishøj, Wiehøj, item Steensrøggel, huorpaa der findis en stor bred steen, noget næhr 15 alne omkring, paa huilcken, som der meenis, die haffuer offret i gamle dage. Beche: Øersbeck, Uggelbeck, Schrepbeck, Soertensgroeff och Pugerblød. Item Gramdam met hendis tilløbbende aaer och strømme. Item en bye i same sogen, som kaldis Skiolagger, som och saa sigis foruist kong Skiodt at ligge der begravfuit. Item en bye ved naffn Tisit; paa dieris march ligger en skouff, som kaldis Wodaskouff, aff huilcken halffparten hør til den hergaard Nybbel, och hannem hør ochsaa en skouff til ved naffn Jenningh, liggendis hart hos Gram kierchis skouff, och Tisit Hauffgaard. Høye paa same march: Brundbierge, Grydzhøj, Soerthøj, Ushøj, Kaieshøj, Troldhøy. Beche: Marrebech,

Birchsig, Höiwad. Giellistofft, der findis nogle steder, som kaldis Bickelsborrigh, Tindhat, Reffshoe, huor herremend haffuer boet i gamle dage. Beche: Nørbech, Fuelbech.

Nustrup kircke, beliggendis 3 mile vegs fra Hadersleff, haffuer naffnkyndigt i sognet: Begskow, Nustrup skow oc Kolsnap skow. Findis it bierg beliggendis 4 bøsseskud sønden Nustrup, kaldes Fiellumbierg, paa huilcket mand kand tæle 18 kircher, ocsaa Riber bie, beliggendes 4 mile vegs derfraa. Findes en gamble skandze, kaldes Kongensholm, i aaen mellem Nustrup oc Østerlinnet, som ved vandett oc morasser haffuer veret fast i gamle dage, oc same aae løbber Gram herregaard forbij indtil Ribe i Vesterhaffuet. Ellers findes her intett naffnkyndigtt, dog Gabel grande haffuer seerdelis deris egen krønicke.

Rangstrup herrit

corrupte dicitur, commode et recte dicitur Rauffnstrup herritt
ab istius toparchiæ sigillo, quod est corvus.

Herredsted kircke kaldis saaledis, effterdi der den same skulle byggis oc fundament allerede vaar till ført, effter de gamlis beretning, paa it bierg norden Stenderup, med naffn Gryd, huad som heldst om dagen bleff tilført bleff om nattertide igien henført paa det sted, som Toftlund kirche nu staar, oc sigis deraff, att Herredsted deraff skulle haffue sit naffn aff opbyggelse: Her er sted. Paa kirkegaarden ligger tu store høye vesten kircken, den ene paa den høyre, den anden paa den venstre side, som kirken stor oc merckelige skade aarlingen giøre, fordi saa alle haarde oc suaare væjrlige hidkommendis aff vesten oc sudvæst gaar imellom disse høye, oc skal endeligen neden oc offuen till taarnet, oc derosfuer haffue kirchevergerne nochsom aarlingen att flicke oc arbeide derpaa formedelst deris der till forordnede blymestere oc murmestere. Sønden oc udenfor kirkegaarden ligger en stor hy, vesten ved kirkegaarden en hy med en dyb hull offuen derudi. Anlægends aar, findis to besynderlig i Herridsted sogn, den før aa, som løbber norden ved Stenderup enge, oc kommer ned fra Beutofst mølle oc løbber igienem Ribe udi Vesterhaffuit, oc samme aa giør skilsmis imellom Rauffnstrup oc Gramm herritt; den ørste aa løbber sønden Herredsted kirche, sønden

Kiergaard oc Musvang oc haffuer sin begyndelse mestendeel østen fra Nitriskier aff en moratz oc veldekilde oc løbber ned i Lyhum aa. Anlangendis becke, ere naffnkundige hos os disse effterfølgende: Leebeck, sønden Herredsted kircke beliggendis oc løbber ned i Sønderaa, imellom Kiergaard oc Muusvang; Eegbeck ligger nordost fra Ørderup oc løbber ned i Stenderup aa. Graulund beck ligger vesten fra Stenderup oc haffuer sin oprindelse aff mose oc moratz udspringendis. Jeskier beck løbber østen om Tofftlund oc haffuer sin herkumpst fra nogle veldekilder østen ved byen. Haarskouff beck løbber østen Stenderup oc vesten Ørderup oc giør skilsmis imellom deris enge der tillhobe stødendis. Anlangendis skouwe, findis ickun en besynderlig østen ved Tofftlund oc kaldis Høllerskouw, uden tuiffuell for den orsag skyld, at saa mange høllertorne ere opvoxene oc groede derudi i forдум tid. Norden ved Tofftlund by er opkommen oc dagligen, ja aarligen mehr fremkommer en smuk ung skow, som kaldis Tofftlund skow, haadis megit oc burde mehr att heegis oc hæffdís.

Befftoft sogn. Først er der en aa oc rindendis vand som løber igienem Befftoft sogen oc attschill Gramherrit och Nør Rangstrup herritt, och er en mølle ved samme aa ved Befftoft by, som skylder thil Kong. Maiest. 90 tønner meel, hindes begyndelse er en mill østen fra Befftoft af nogle kier och moratzer, løber siden udi vester igienem Ribe. Findis der att haffue veret en herregaard østers paa Befftoft march ved Neer Jerstald, som kaltis i gamle dage Mulegaard, huorpaa haffuer boedt och bygt en herremand ved naffn Sivert Mule och sin husefrue Jorde Siuertz, huilche der gaff thill Befftoft præstegaard 4 otting jord, huilche jord her Erich, den siste papistiske præst, solde derfra, der hand fornam, att Lutheri lærdom begynt att faa fremgang her i riget, och same jord haffuer nu 2 bønder som besider same Mullgaard och skylder dog en ringe ting deraff; dette gifuer lagheffden thillkiende som er giord paa same jord, daterit 1489, och haffde daa ligget thill præstgaard mere end 100 aar, och findis same lagheffd endnu i prestgaarden.

I Tislund sogen, som er annex, vises der att haffue veret atskillige herregaard, som er: østen ved Lundsbye haffuer veret en, huorpaa haffuer boedt frue Mette (som der meanis),

der haffde trette med Graasuen om en guldstoell, som hun lod sette i kiercken. Ved Aabyll haffuer en anden hergaard veret, huorpaa Tule Vogensøn schulle haffue boedt, och endnu er en liden mose, huor der graffues torfue, och kalles endnu Tulis moese. M. Anders Veille skriffuer dog anderledis derom i sin hundrede kempevisers bog, och haffuer de gamle sagt, att der møttes thill denne liden kiercke huer søndag 7 hermend och fruer med dieris folck.

Branderup sogn: Brandorp, Rurup, Reffslund, Branderup kiercke. Bierge: Ræffuebierg, Rundebierg, Bregnebierg, Topsbierg, Mandebiergehoffuet. Aaer och beke: Kierkebech, Rundebiergebech, Slaykiera, Rurup aa, Papelund aa. Schowe: S. Mauritiis schow, Mandebierg schow, men ere dog moxen øde. Ved Branderup kierche er en dall, at huo som i kiercketaarnet staar och seer neder i dalen, da siunis hannem hoffuedet at svingle. I Brandorp ere tilvisse 20 springbrønde, løber och igienem nogle huse, aff disse brønde pagus ille nomen suum sortitus est Brøndorp, ut Brøndby Sielandiæ, vulgo Branderup.

Aggerskow sogen. Findes her paa Aggerskow march en seer march, som kaldes Bispel, paa huilchen i gammel tid haffuer standen stor skow, aff huilchen nu er ickun 3 smaa skowhoffueder kiend, huilche haffue huer sit naffn: det 1 kaldiss Ingeriis, 2 Egelund, 3 Bispel; udi dette findis nogele faa steen, paa huilcken sted der sigis aff de gammele at haffue standen en hergaard. Item findes her och paa vor march en beck, som haffuer hindis udsprunck aff Reffbierg oc andere smaa bierge, och haffuer siden sin lob udi det Vesterhaff. Imellem Aggerskow oc Gesterup findes en lund, som kaldes Biørninglund. Item ellers findes her nogele smaa skow i sogenet, som er Gammelskov, Galsted skov, Rangsterup skow, Gaardskov, oc paa Welderup march nogle faa treer, som kaldes Høyholm. Ærnest paa Buerlund march findes it elkier, som kaldes Hielmsholm eller Slaikier, och ved det saam findes en plaan, som kaldes Baalsted, paa huilchen sigis at haffue standet en hergaard, och siges, at her hos Aggerskow kierche haffuer forsammelet sig huer søndag 6 eller 7 karme. Biergene anlægndis findes her icke mange i sognet uden nogele smaa, it som kaldes Steenskovbierg, Brunbierg, Nuybierg och nogele

høe, som kaldes Skerlund, her paa Aggerskow march. Paa Welderup march findes it bierg, som kaldes Quindelum, oc paa Buerlund marck it, som kaldes Mølbierg. Item paa Galsted marck ligger en høy aggervang, som kaldes Dohoi, der paa sigis aff di gammele, at de haffuer begund at vilde byge en kirche, men hues om dagen er tilført, det er om natten blef-fuen borte och fundet paa det sted, som vor kierche nu staar, en aggerlang fra Aggerskow.

**Hvidding herrit
under Hatterslehus oc Tørning leen beliggendis.**

Voder sogen. En skøn tornit kirche met bly betagt oc prydit som det sig bør. Fire byer er her i sognen, store oc smaa: Voder, Goensager, Ouit oc Berckleff. Tho kier oc skof-fue findis her i sognen, Holbeck, Kong. Maj. ennemerck, oc Vraagaard. Ingen naffnkundig berge eller dale findis her i sognen, uden en høi, kaldis Horsildberig. Ingen floder er her i sognen, men tre strømme oc becke findis her, en sønden Goensager, som kaldis Sabbitz dam, en anden løber gennem Goensagger by, den tridie norden Goensagger. Item en anden beck som løber norden Voder, som kaldis Boels beck.

Spandit sogn. En god tornet kierche met bly betact. En bierg kaldis Mølbierg. En bierg kaldis Toppebierg, en bierg kaldis Ulhøy, en bierg kaldis Kempegraffuer, en bierg kaldis Dybda[l]sbierg, en bierg kaldis Breenbierg. Aar eller floder findis her icke.

Høirup sogn. En tornet kircke, vel beuaret med bly, men skrøbelig paa muren. Tu byer findis her i Sognen, Hørup oc Aarnum, item tu eniste gaarde Ennemerck och Steens-beck. Tu høje, som kaldis Ringhøje, noch 2 høje, som kaldis Boenhøje. Findis ochsaa her ved byen Kong. May. enne-merck ved naffn Leenedt skow.

Arrilt sogn (ikke udfyldt).

Skerrebeck sogn*). Norden Øster Gasse oc Wester Gasse oc westen Ulderup findes mange store bierge, som ieg icke troer udi gandske Huiddingherrit at være større, saa at

*) De ældste i menigheden vare udspurgt paa kirkestævne, da præsten kun havde været der kort tid.

skibsfolck haffue megen gaffn aff udi søen at segle esfter, saa at der som iblant samme store bierge bleff meget inquireret, da mueligt at kunde finde nogle antiqviteter. Ingen beche eller floder her udi sognen uden Kragwad. Paa Østergasse mark ved en stor vitløftig mose staar en stor steen, kaldis Ruekersteen (oc mosen derhos Revekier), mig vitterligt er ingen runebogstaffuer paa. Aaer er her udi sognen icke uden Husum aa, som løber ind aff haffuet oc er seglatz ind (huilcken by Misthusum i den store siste vandflood 1634 met huse oc gaarde, kretter oc femon, korn oc kiern(?), mend och quinder, sørgeligen hen ved 44 menisker, som ieg her udi kirkegaarden begraaffuede, bortkulde. Store moser findes ocsaa her udi sognen. En skøn stor lang stenet kircke aff huggen sten oc store oc smaa kampsteen, huald, beteckt vel met bly, smuckt spits taarn paa, den dog saare bygfeldig disvere.

Brøns sogn. En skøn, stor och velbygt kierche och inden udi smuckt prydett, hvis lige paa størrelse och bygning ieg icke vil tro skal findis enten udi Sønder eller Nør Jydtland paa landtzbyerne. Sex byer er her udi sognen, som er Brøns, Normsted, Astrup, Søndernis, Haffvervadt och Obeling; noch en ensted gaard, ved naffn Holm, item Brøns mølle. Ingen synderlig naffnkundig bierge och dale findes her udi sogn uden to, den ene kaldis Grønhøy, den anden Bydstedhøy. En aae findis her udi sogn, som kommer fra Brøns mølle och løber ud i Vesterhaffvet, och haffvet haffver sitt indlob udi samme aae met ebbe och flod och giør esfterhaanden gandske stor skade, och søen och det salte vand bortslaer aff voris enge och grøniord. Udi den store flod, som skeede anno 1634, drucknett 21 personer.

Reisby sogen. En gammell kirke, som floden och saltt vand titt haffuer giort skade. Her er en liden sogen, en stor by Reisby, 17 gaarde, Kierbølling 2 gaarde, østen for ligger $2\frac{1}{2}$ gaard, heder Haud. En aae løber her norden for vor by, som kommer aff østen och exonererer sig i Vestersøen. Her er intet denckwerdig andett end salte vand offuerløber os tit, ofste borttager folck, fæe, koern och voris huse. Ellers bruger sig fattige en ringe nering med kalk att brende aff de graa skelle, de hente i stranden, naar dett er ebbe. I den store flod drochnet her 50 menisker.

Huidding sogen. Findis her ganks intet enten om runebogstaffue, høje eller aaer. En smuck kolle kirche er her, paa huilcken vaar to høye spiir, som to tuilling jomfruer skulle haffue ladet opsette, effter huilcke skibsfolckene paa Vesterhaffuet seglede haffde deris gitzing paa haffuet, och kand det være hen ved 100 aar siden de fall ned mit udi sommeren. En kaastelig altar udi kircken er effter historier udi det gamle testament findis. Ingen klockhus haffue vi, mens klocken henger ubequemmeligen udi vesterende paa kircken. To metstore byer oc 2 smaa, oc 3 gaarde ligger en fierding vefs hen for sig selff, hen ved 20 heel gaarde tilhobe. Haffuet kand giøre alle byer skade her i sognen, undtagen de 3 gaarde, som hedder Lundsmarck.

Raagger sogn. Udi dette sogn findis ingen antiquiteter eller rariteter, enten udi kiercken eller paa marcken, icke runebogstaffue, icke nogen naffnkundige bierge eller dale, ei heller store floder eller wandstrømme eller noget som jeg meener at skulle describeris. Men dersom mand och minutissima qvævis skal describere, da er her et lidet sogn, udi huilcken er en smuck liden velbygget kiercke, thre smaae byer i sognet, thuende smaae lunde eller skoffue, en liden vandstrøm, som kommer af østen och exonererer sig i Vesterhaffuet. Dannerlyng, som i synderlighed begerer at vidis, findis icke her, men er mig berettet aff nogle bønder, at en sted som saaledis kaldis er at finde udi den egen ved Aarhus.

Den her meddelte beskrivelse over Ribe stift er en samling indberetninger fra præsterne i Ribe stift til professor O. Worm fra 1638; nogle er fra det følgende år. For flere andre egne er endnu i behold lignende, men fra tidligere tid, ifølge den kgl. befaling, som Worm 1622 udvirkede til biskopperne om at sørge for, at der til ham indsendtes alle gamle dokumenter vedkommende den gamle historie, runekalendre og andre gamle sager, efterretninger om runestene og alle fortegnelser, på hvis relationibus i hvert sogn berettes de locorum antiquitate vel origene, de proeliis, incolis, om stenhøbe og deres formeste årsager og betydninger og alt hvis til chorographiam kan tjene (se Werlauff i nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed I. 288—89). I de følgende år indkom beretninger fra forskellige egne, som Fyn, Låland, Skåne, Norge, hvoraf endel er trykt i uddrag i Suhms Samlinger til den danske Historie; de fra Århus stift er endnu utrykte. Det er ikke bekendt, hvorfor der da ingen indkom fra Ribe stift, ej heller grunden

til at de netop kom nu. Disse originale indberetninger findes i *Donatio variorum* nr. 45 på Universitetsbiblioteket, men det vides ikke, hvorledes de er komne der. Bibliothekar professor P. G. Thorsen har allerede for mange år siden henvendt opmærksomheden derpå (*Adlers hist. stat. Månedstidende for Ribe stift 1839*, s. 107) og 23 April 1872 gjort disse og lignende indberetninger til genstand for et foredrag i Oldskriftselskabet (*Årbejger for nord. Oldkyndighed 1872*, Tillæg s. 6). Også Sv. Grundtvig har benyttet dem oftere ved udgaven af *Danmarks gamle Folkeviser*. Det er allerede mange år siden (1857) at jeg gjorde mig bekendt med dem og de har siden været mig en ypperlig kilde ved udarbejdelsen af mine herredsbeskrivelser.

Igennem disse indberetninger får vi nemlig en fortrinlig underretning om stiftets ydre udseende i første halvdel af det 17. årh., om end nogle enkelte sogne er mindre udførligt beskrevne end de andre. Her er nemlig fortægnelse over alle byer, gårde, huse, heder, moser, bakker, dale, vandløb, kilder; disse forhold er så forandrede på de fleste steder siden hin tid og var på den anden side da temlig uforandrede fra langt ældre tider, at herved gives bidrag til oplysninger om oldtidens bebyggelse. Desuden findes her mer eller mindre fuldstændige oplysninger om gravhøje og disses navne, af hvilke flere er ret mærkelige. Siden forsvundne borgpladser nævnes her ikke få af f. ex. borgen i Almind (s. 83) på Kongensholm, hovedsædet i Almindsyssel, og i samme sogn Lendisholm, »hvor hr. Lende siges at have holdt hus« (ridderen Nieis *Lændi* og flere af dette navn omtales i Kinchs *Ribe Bys Historie og Beskrivelse* S. 131), Borgvold, der er oprindelsen til Lønborg (S. 89), Erland Kalfs borg i Vejrum sogn (S. 16), Erland Guldkos i Ødsted sogn (S. 74) osv.; oplysninger om kirker, f. ex. side 92, at Andsager kirke er bygget af frådsten, der er hentet i sognet selv; at Hjerm kirke er bygget af kalksten (S. 17); om altertavlerne i Sal, Stadil og Staby, om He kirketårn osv.; øste nævnes til hvem kirkerne er indviede. Enkelte sagn omtales, således *Amledsagnet* S. 6 og 14. De af Worm i *Monum. Dan.* omtalte runestene nævnes, dog synes det, at Landerupstenen (S. 83) ikke har været den hos Worm S. 446 afbildede, men en mindre sten, medens Worms Landerupsten lå et andet sted i sognet.

Også om flere andre ting gives her oplysning, som om veje og broer, skove, af hvilke de fleste nu ikke er til mere, om de svovlagtige klyne i Vejrsø sogn (S. 36), om Stavning klitter (S. 39); blandt andet kan fremhæves, at Holstebro å hed Gudenå (S. 14, 15, 16) og at afstanden ofte regnedes efter pileskud. Retskrivningen af stednavnene kan meget forbedres af disse indberetninger, hvis former, når de afklædes den forældede og jydske dragt, i almindelighed er bedre end de, der nu bruges. I det hele må man lægge mærke til, at forfatternes talesprog har været jydsk og at deres skrift som en følge deraf har stærk jydsk præg.

Med hensyn til udgivelsesmåden, da er texten noget forkortet. Worm har overalt søgt efter det jyske hyldingssted Dannerlyng og overalt fået et benægtende svar, hvilket var unsædvidigt at gjetnage; endnu da hans *Monumenta Danica* udkom 1643, havde han ikke fået oplysning derom (S. 89). Som oftest er det præsterne, der selv har meddelt deres sognes beskrivelser, men enkelte herreder er helt eller tildels udarbejdede af præsterne, nemlig Andst herred, Brusk herred (af Anker Sørensen), Elboherred, Jerlev

herred, Skodborg-herred (undtagen Tørring og Heldum). Indledningen til herrederne er forfattet af provsterne.

På ikke få steder har præsten meddelt et grundrids af sine sogne; dette har selvfølgelig ikke kunnet giengives her, men kun hvad der stod skrevet herpå. Sådanne Steder aftenkkes her med kursiv. Nedenfor meddeles en fortægnelse over de her beskrevne sogne med oplysning om præsternes navne. Ved annexerne er henvist til hovedsognene og hvor præstens navn ikke nævnes står en streg.

Agerskov, Jonas Petrus Aggerskow, S. 118. Almind, Jens Hundevad, S. 83. Alslev, —, S. 98, 99. Andsager, —, S. 91. Andst, —, S. 84. Arild, —, S. 119. Arnborg, S. 54, se Skarild. Assing, S. 54, se Felding. Avlum, —, S. 48. Bevtoft, Petrus Nicolai, S. 117. Billum, S. 94, se Jandrup. Borbjerg, —, S. 18. Bording, Niels Søfrensen Skedde, S. 27. Bork, Sønder og Nør, Olluf Claussen, S. 88. Borris, Christen Jensen, S. 40. Bramdrup, S. 83, se Harte. Bramming, Jens Pedersen Vordgod, S. 108. Branded, Laur. Nicolai W., S. 60. Branderup, Michael Petri, S. 118. Bredsten, Mads Andersen Bredal, S. 68. Bredstrup —, S. 80. Brejning, se Nørre Omme, S. 46. Bryndum, Jonas Matthias, S. 106. Brøns —, S. 120. Brørup. Søren Pedersen Præstkær, S. 110. Bure, S. 15, se Gørding. Bække, se Verst, S. 85. Bølling, Peder Christensen B., S. 40. Bøvling, —, S. 1. Darum, Jacobus Bonnum, S. 107. Dejbjerg, —, S. 39. Dybe, —, S. 11. Egtved, —, S. 73. Egvad, S. 89, se Lønborg. Ej sing, Severin Jensen, S. 21. Eltang, —, S. 82. Engbjerg, Jørgen Andersen, S. 10. Errisø, —, S. 80. Erst, S. 86, se Jordrup. Estvad, Chr. Nielsen Grud, S. 22. Fabjerg, S. 6, se Gudum. Fans, Claudius Petri Ripensis, S. 104. Fardrup, Laurentius Joh. Fardrup, S. 113. Faster, S. 42, se Borris. Favsing, S. 14, se Ølby. Felding, Peder Pedersøn Sommer, S. 54. Ferring, Jens Nielsen, S. 12. Fjeltring, Claus Olufsen B., S. 10. Flynder, S. 1, se Bøvling. Foldring, S. 111, se Malt. Føvling, Peder Mortensen Liem, S. 111. Fåborg, S. 102, se Nykirke. Gadbjerg, Knud Knudsen, S. 71. Gaverslund, Mogens Jensen, S. 78. Gimsgaard, S. 18, se Hjerm. Give, S. 64, se Nykirke. Givskud, S. 68, se Hvejsel. Gjellerup, Niels Jensen Gjellerup, S. 52. Gjesten, S. 85, se Andst. Gram, — S. 115. Grejs, Knud Christensen Greis, S. 66. Grene, S. 75, se Vorbasse. Grimstrup, Jørgen Jørgensøn Grimstrup, S. 100. Grinsted, S. 76, se Hejnsvig. Gudum, —, S. 6. Guldager, Jens Pedersøn, S. 106. Gørding, N., Christen Pedersøn, S. 14. Gørding, S., Nic. Petrejus P., S. 109. Gårslev, — S. 77. Haderup, Jens Christensen, S. 25. Handbjerg, —, S. 16. Harboøre, S. 8, 11, se Engbjerg. Harte, —, S. 83. He, Jens Christensen Giædstrup, S. 33. Hejnsvig, —, S. 75. Heldum, S. 4, se Tørring. Hemmet, Søren Gluud, se 87. Henne, Paulus Christ. Schatznius, S. 95. Herning, S. 53, se Rind. Herning S. 40, se Dejbjerg. Hjardrup, —, S. 86. Hjerm, Anders Pedersen, S. 17. Herslev, —, S. 83. Bjortlund, Olluff S. Brun, S. 118. Ho, Knud Christensen, S. 95. Hodde, S. 90. Hodsager, S. 50. se Ørre. Holmsland, Lambert Laugesen, S. 83. Holstebro, Jens Andersen W., S. 19. Holsted, S. 113, se Føvling. Horne, S. 90, se Thorstrup. Hornstrup, Olluff Andersen, medtiner i Vejle og H., S. 58. Hostrup, S. 99, se Alslev. Hove, —, S. 8. Hover, S. 68, se Jelling. Hover, S. 37, se N. Omme. Hovne, S. 87, se S. Omme. Humlum, S. 7, se Resen. Hunderup, S. 109, se Bramming. Husby, Jens Nielsen Staby,

S. 29. Hvejsel, Berthel Christensen, S. 62. Hvidding, Thamas Christensen, S. 121. Hygum, Frøs H., Peder Bertelsen Hygum, S. 114. Hygum, Vandfuld H., Jens Madsen, S. 9. Højlen, —, S. 74. Hørrup, —, S. 119. Idum, —, S. 30. Ikast, Jens Clemensson Ikast, S. 51. Jandrup, Hans Pedersen, S. 94. Jelling, —, S. 66. Jerlev, S. 74, se Højlen. Jerne, Johannes Jani, S. 104. Jernved, —, S. 109. Jordrup, —, S. 86. Kalslund, S. 113, se Hjortlund. Kolding, —, S. 81. Kollerup, —, S. 72. Kongsted, —, S. 81. Kvong, Georg Christ. W., S. 97. Langskov, Anders Nielsøn Bøgvadt, S. 64. Lem, S. 5, se Lemvig. Lem, —, S. 45. Lemvig, —, S. 5. Lindeballe, S. 71, se Gadbjerg. Lindknud, S. 110, se Brørup. Lomborg, —, S. 3. Lunde, Christen Høst, S. 97. Lydum, Laur. Barfodius, S. 96. Lyne, S. 88, se Kvong. Læborg, S. 111, se Vejen. Lønborg, Jens., S. 89. Lønne, Olaus Petri Lønne, S. 96. Madum, S. 31. Malt, —, S. 111. Meirup, Chr. Christensen, S. 15. Møborg, —, S. 2. Måbjerg, S. 19, se Holstebro. Navr, Christen Nielsen, S. 12. Nebel, S. 107, se Bryndum. Nebel, Nørre, —, S. 96. Nebel, Øster, S. 83, se Starup. Nersbjerg, S. 101, se Øse. Nes, —, S. 2. Nissum, N., S. 5. Nissum, S., S. 29, se Husby. No, S. 34, se He. Nustrup, Niels Dall Nustrup, S. 116. Nykirke, Øster, —, S. 63. Nykirke, Vester, Severin Lambertsøn, S. 102. Nørup, —, S. 70. Nøvling, —, S. 56. Oddum, —, S. 89. Omme, Nørre, Janus Laur. Handbergius, S. 36. Omme, Synder, Jens Nielsen, S. 60. Ovtrup, S. 97, se Lunde. Oxby, S. 95, se Ho. Pjedsted, Bernt Falenkamp, S. 76. Ramme, Michel Krabbe Riber, S. 12. Randbøl, S. 71, se Nørup. Rejsby, Georg Christiani, S. 120. Resen, —, S. 7. Rind, —, S. 53. Rindum, S. 33, se Ringkjøbing. Ringive, Niels Pedersen Fyen, S. 59. Ringkjøbing, Joh. Paludanus, S. 32. Roager, Severinus Joan. Schevius, S. 121. Romme, S. 3, se Lomborg. Ryde, S. 19, se Borbjerg. Rødding, Petrus Andreæ Røding, S. 114. Rønbjerg, S. 23, se Estvad. Råsted, S. 28, se Ulborg, Sale Christen Pedersen Nørkierdt, S. 20. Sest, —, S. 86. Sevel, Jørgen Lauritsøn, S. 24. Sindbjerg, S. 66, se Grejs. Sinding, S. 55, se Nøvling. Sire, S. 13, se Navr. Skadst, S. 104, se Jerne. Skandrup, S. 86. Skarild, —, S. 53. Skibbet, Jacobus Suendsson, S. 72. Skjern, Ifsuer Gregersøn, S. 38. Skjerup, S. 79, se Smedstrup. Skrave, S. 114, se Rødding. Skrydstrup, Peter Michelsen, S. 114. Skærbæk, —, S. 120. Smedstrup, Niels Lauridsen, S. 79. Snede, Peder Biering, S. 61. Snejbjerg, Niels Christensen Giødstrup, S. 55. Sneum, Claus Barfod, S. 102. Spandet, —, S. 119. Staby, Mads Andersen Ebberup, S. 29. Stadil, Laurids Jensen, S. 34. Starup, —, S. 83. Starup, Niels Baltzersøn R., S. 97. Stavning, Hans Gregersøn, S. 38. Strellev, S. 88, se Ølgod. Sunds, Anders Christensen, S. 50. Sædding, S. 40, se Bølling. Tavlov, —, S. 79. Thorsted, Jens Seurensen, S. 36. Thorstrup, Matthias Johannis, S. 89. S. 89. Tim, —, S. 32. Timring, Jens Thomsen Ulbjer, S. 30. Tislund, S. 117, se Bevtoft. Tistrup, S. 90, se Hodde. Tjerreborg, S. 103, se Sneum. Tjørring, S. 55, se Snejbjerg. Toftlund, —, S. 116. Trans, S. 10, se Fjeltring. Tvis, —, S. 58. Tyregod, —, S. 61. Tørring, Oluf Christensen, S. 3. Ulborg, Kjeld Nielsen, S. 28. Ulderup, —, S. 80. Uldum, S. 65, se Langskov. Vamdrup, S. 86, se Hjardrup. Vandborg, Gregers Jensen, S. 9. Varde, Georgius Palæmon Jernæus, S. 92. V. Vedsted, flettes. Vejen, Chr. Hansen, S. 111. Vejlby, —, S. 80. Vejle, —, S. 58. Vejrsø, Chr. Jensen, S. 35. Vejrum, —, S. 16. Vejrup, S. 109, se Gørding. Velling,

—, S. 37. Vem, S. 15, se Gørding. Vester, S. 61, se Tyregod. Venø, S. 8, 18. Vilbjerg, S. 31, se Timring. Verst, S. 85, se Bække. Vilslev, P. Pors-
sius, S. 107. Vilstrup, S. 82, se Eltang. Vium, N., S. 45, 55, se Vorgod.
Vium, Synder, S. 87, se Hemmet. Vind, S. 28, se Vinding. Vindelev, S.
72, se Kollerup. Vinding, S. 77. Vinding, Chr. Pedersen Stadil, S. 27. Vil-
bjerg, S. 58. se Timring. Viv, S. 83, se Herslev. Vodder, —, S. 119; Vor-
basse, —, S. 74. Vorgod, Peder Gregerssen, S. 43. Ødsted, S. 74, se Egt-
ved. Ølby, Severin S. Giøring, S. 13. Ølgod, S. 90. Ølstrup, Peder Niels-
søn, S. 46. Ørre, Lauritz Christensen, S. 49. Øse, Paulus Georgiades
Øsæus, S. 100. Ål, P. Claudius F., S. 96. Årre, S. 100, se Grimstrup.
Åstrup, flettes.
